

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ
СТУДИЈЕ ПРИ УНИВЕРЗИТЕТУ

Студијски програм:

**РЕЛИГИЈА У ДРУШТВУ, КУЛТУРИ И ЕВРОПСКИМ
ИНТЕГРАЦИЈАМА**

Мастер рад

**СВЕТА СТОЛИЦА – МЕЂУНАРОДНОПРАВНИ И
ЦРКВЕНИ АСПЕКТИ**

Ментор

Проф. др Раде Кисић

Студент

Милош Рајовић
Број индекса 40/2016

Београд, септембар 2018.

Сажетак

Овај мастер рад настоји дати, с једне стране међународноправну, и са друге стране црквену анализу Свете Столице. Предмет рада захтијева комбинацију међународног права и еклисиологије, односно теолошке дисциплине и гране која се бави питањима хришћанске цркве. Међународноправне и црквене аспекте Свете Столице не треба посматрати одвојено и независно један од другог, већ, напротив, у узајамној вези и коегзистенцији. Света Столица је, у исто вријеме, субјект међународног права и међународних односа, те вјерски, религијски, црквени субјект, конфесионално највеће религије свијета, која броји преко једне милијарде вјерника. Непосредни пратиоци Свете Столице јесу Држава Ватиканског Града и Католичка црква, који, иако, *prima facie* слични, представљају посебне ентитете како у склопу међународног права и међународних односа, тако и у оквиру канонског права и Цркве. Стога проблематика Свете Столице изискује троструко посматрање: прво као синергију међународних и црквених аспеката Свете Столице, друго кроз однос Свете Столице и Државе Ватиканског Града, и треће однос Свете Столице и Католичке цркве. Синергија религијских и међународноправних елемената омогућила је Светој Столици да егзистира и коегзистира са осталим стандардним субјектима међународног права и међународних односа (државе и међународне организације), и вјерских субјеката, посебно хришћанских цркава и других видова институционалних религија, дајући јој карактер наддржаве и државе, људске и божанске установе. Међународноправни аспекти Свете Столице наслоњени су на њену квалификацију *sui generis*, а њени црквени аспекти на *successio apostolica* и примат апостола Петра и његових насљедника – папа, преко *munus Petrinum* и догматских учења о примату и незаблудивости.

Кључне ријечи: Света Столица, *munus Petrinum*, Папска држава, *successio apostolica*, Држава Ватиканског Града, Латерански уговори, Католичка црква, *sui generis*, папа, Римска курија, нунција, конкордат...

Summary

This master work seeks to give, on the one hand, the international, and on the other hand, the church analysis of the Holy See. The subject of paper requires a combination of international law and ecclesiology, that is, theological discipline and branches dealing with the issues of the Christian church. The international law and church aspects of the Holy See should not be viewed separately and independently from each other, but, on the contrary, in a mutual connection and coexistence. The Holy See is, at the same time, a subject of international law and international relations, as well as a religious, church subject, the world's most confident religion, which has over one billion believers. The direct followers of the Holy See are the State of the Vatican City and the Catholic Church, which, although *prima facie* similar, represent special entities within the framework of international law and international relations, as well as within canon law and the Church. Therefore, the problems of the Holy See require triple observation: firstly, as a synergy of the international and ecclesiastical aspects of the Holy See, second, by through the relationship of the Holy See and the State of the Vatican City, and third, by through relationship between the Holy See and the Catholic Church. The synergy of religious and international legal elements enabled the Holy See to exist and coexist with other standard subjects of international law and international relations (states and international organizations), and religious subjects, especially Christian churches and other forms of institutional religions, giving it the character of the above-state and the state, and divine institutions. The international legal aspects of the Holy See rely on her *sui generis* qualification, while its church aspects rely on the succession of the Apostles and the primacy of the Apostle Peter and his successors - the Pope, through the *munus Petrinum*, and dogmatic teachings of primacy and incompatibility.

Key words: Holy See, *munus Petrinum*, Papal State, *successio apostolica*, State of the Vatican City, Lateran Treaty, Catholic Church, *sui generis*, Pope, Roman Curia, nuncio, concordat...

Биографија

Милош Рајовић, рођен је 16.09.1990. године у Бару, Црна Гора, гдје је завршио основну и средњу школу, а потом завршио студије на Правном факултету Универзитета Црне Горе у Подорици, гдје је и специјализирао на Уставно-политичком смјеру. Успјешно је одбранио дипломски рад под називом „*Уставно-политичка историја Енглеске од 1215. године до 1688. године*“. Године 2016. уписује упоредо мастер студије - Међународни смјер, на Правном факултету Универзитета у Београду, као и мастер студије „*Религија у друштву, култури и европским интеграцијама*“ при Ректорату Универзитета у Београду. Мастер на Правном факултету Универзитета у Београду је завршио са оцјеном 9,75, 14.09.2017. године, када је одбранио мастер рад под називом „*Унутрашњи органи за одржавање међународних односа, с посебним освртом на Црну Гору*“. Завршио је и школу под називом „*Међународно право и дипломатија*“, одржаној на Правном факултету Универзитета Црне Горе, маја 2017. године. Током основног и средњег образовања, као и на основним студијама бавио се професионално кошарком, те играо за репрезентацију: пионирску СРЈ, кадетску ЦГ, јуниорску ЦГ, као и у клубовима КК“Сутоморе“- Сутоморе, КК“Морнар“- Бар, КК“Улцињ“- Улцињ, КК“Шибеник“- Шибеник, Хрватска, као и за кошаркашки тим Правног факултета у Подгорици. Задњих десет година ради као кошаркашки тренер млађих категорија у КК „Сутоморе“ и Спортској агенцији „*MMBASKET*“. Лиценцирани је тренер од стране Удружења кошаркашких тренера Црне Горе, као и од КСЦГ. Дугогодишњи је учесник „*Basketball Diplomacy Program – sponsored by The United States Department of State (Georgetown University Center for Intercultural education and development)*“. Свој први радни однос из области права (*правни послови*), засновао је у СРЦ „*Тополица*“ у Бару. Говори енглески и италијански језик.

САДРЖАЈ

1. УВОД.....	7
2. ПОЈАМ СВЕТЕ СТОЛИЦЕ.....	10
3. УНУТРАШЊА СТРУКТУРА СВЕТЕ СТОЛИЦЕ.....	17
3.1. Државни секретаријат.....	19
3.2. Конгрегације.....	20
3.3. Понтификални савјети.....	25
3.4. Судови.....	30
3.5. Канцеларије, Папске комисије и друга тијела Римске курије.....	31
4. ИСТОРИЈСКИ ПРЕСЈЕК ПАПСКЕ ДРЖАВЕ.....	33
4.1. Антички период.....	33
4.2. Средњи вијек.....	37
4.3. Ново доба.....	46
5. МЕЂУНАРОДНОПРАВНИ СТАТУС СВЕТЕ СТОЛИЦЕ.....	49
5.1. Међународноправни субјективитет Свете Столице.....	50
5.2. <i>Sui generis</i>	54
5.3. Однос Свете Столице, Ватикана и Католичке цркве.....	59
6. ДИПЛОМАТИЈА СВЕТЕ СТОЛИЦЕ.....	64
6.1. Принципи дипломатије Свете Столице.....	71

6.2. Билатерална дипломатија Свете Столице.....	76
6.3. Мултилатерална дипломатија Свете Столице.....	85
7. КОНКОРДАТИ.....	96
8. ВАТИКАН И СВЕТА СТОЛИЦА.....	107
8.1. Латерански уговори.....	108
8.2. Држава Ватиканског Града.....	112
8.2.1. Територија.....	113
8.2.2. Становништво.....	116
8.2.3. Власт.....	118
8.2.4. Односи са другим државама.....	121
9. СВЕТЕ СТОЛИЦЕ И КАТОЛИЧКА ЦРКВА.....	124
9.1. Догма о папином примату и непогрјешивости.....	130
9.2. Римски првосвјештеник – папа.....	134
9.3. Библијски ауторитет папе.....	137
9.4. Конклава.....	142
9.5. Други ватикански концил.....	144
10. ЗАКЉУЧАК.....	150
ЛИТЕРАТУРА.....	154

1. УВОД

Овај мастер рад настоји дати, с једне стране међународноправну, и са друге стране црквену анализу Свете Столице. Предмет рада захтијева комбинацију међународног права и еклисиологије, односно теолошке дисциплине и гране која се бави питањима хришћанске цркве. Међународноправне и црквене аспекте Свете Столице не треба посматрати одвојено и независно један од другог, већ, напротив, у узајамној вези и коегзистенцији. Света Столица је, у исто вријеме, и субјект међународног права и међународних односа, те вјерски, религијски, црквени субјект, конфесионално највеће религије свијета, која броји преко једне милијарде вјерника. Синергија религијских и међународноправних елемената омогућила је Светој Столици да егзистира са осталим стандардним субјектима међународног права и међународних односа (државе и међународне организације), и верских субјеката, посебно хришћанских цркава и других видова институционалних религија, као и неинституционалних религија, дајући јој карактер наддржаве и државе, људске и божанске установе.

Интердисциплинарно проучавање Свете Столице, са посебним, темељним приказом међународноправног и црквеног аспекта, помоћи ће бољем разумјевању најстаријег европског субјекта у међународним односима. Управо ту, у жељи и нади да се на једном мјесту објективно, независно и научно прикаже један од најинтересантнијих феномена цивилизације, извире научни циљ и предмет овог мастер рада. Иако су у самом наслову рада истакнута, засигурно, два примарна аспекта Свете Столице, она нису једина. Наиме, политичка компонента, која је готово универзална, је инхерентан елемент овог рада, која резултура кроз међународне односе и спољну политику, или колоквијално речено дипломатију. Историјско сагледавање, теолошки и еклисиолошки ставови и проблеми, међурелигијска компонента, омогућиће раду одређену ширину и интердисциплинарност на којој се темељи мастер програм „*Религија у друштву, култури и европским интеграцијама*“.

Рад је подијељен у десет цјелина, које носе наслове најбитнијих стварности Свете Столице наслоњених на међународно право, међународне односе и еклисиологију, те операционализоване и условљене битностима у виду поднаслова.

У дијелу рада, који носи наслов „Појам Свете Столице“ обрађена је проблематика вишедимензионалности Свете Столице, те њена дихотомија - свјетовног и светог. Посебно је дат нагласак да појам Света Столица интегрише, прије свега, једну црквену, еклизиолошку димензију и теологију, али и једну државну, правно-политичку димензију, те представља медијум који спаја Ватикан и Католичку цркву у једну цјелину. Интерпретација појма Свете Столице, како од стране стручних лица (било правника, дипломата или теолога) тако и од лаика, довела је до троструког значења. Овај дио рада настоји дати одговоре на термилошко неразумијевање стварности и подвођења појмова сферама којима не припадају, или су пак само дјелимично наслоњени. Следећи дио рада који носи назив „Унутрашња структура Свете Столице“, надовезује се на проблематику појма Свете Столице, коју можемо посматрати двоструко: рестриктивно и екстензивно. Света Столица у рекстриктивном смислу (тумачењу) своди се на Врховног првосвјештеника или папу, односно папску канцеларију, док у екстензивном обухвата његову администрацију или Римску курију. Иако је унутрашња структура Свете Столице централизована у папи, као апсолутном монарху, постоји бројни апарат, одређен у зависности од задатака, сложености питања, тренутних констелација и сл., који му помаже у његовим активностима – *Римска курија*.

Четврти дио рада, који носи назив „Историјски пресјек Папске државе“, представља једну увертуру у сам наставак рада, посебно битан за међународноправни статус Свете Столице, али представља и покушај расвјетљавања оних историјских датости, који су према аутору наведених редова, најмаркантнији за разумијевање сукоба свјетовног и светог, односно саму проблематику поимања еклизиологије на Западу. Пети дио рада, под називом „Међународноправни статус Свете Столице“, обрађује проблематику субјеката међународног права и посебно међународноправног субјективитета и капацитета Свете Столице. Нагласак је дат на чињеници да међународноправни положај Свете Столице деривира из црквене димензије и резултат је историјских околности, и да је ријеч о субјекту *sui generis*. Обрађен је однос Свете Столице, Државе Ватиканског Града и Католичке цркве, који се посматрају као дио исте конструкције.

Шести дио, под насловом „Дипломатија Свете Столице“, представља наставак приче о међународноправном статусу Свете Столице, можда и његовом

најевидентнијем виду признања – признања кроз разгранату дипломатску мрежу и активности у склопу међународних организација, посебно Организације Уједињених Нација. Иако *prima facie* међународна активност, а самим тим и свјетовна, државна, редови овог дијела садрже и њену везу са Црквом и њеном мисијом наслоњеном на Нови Завјет, као прапочелу дипломатске активности најстаријег субјекта међународних односа. Седми дио, под називом „*Конкордати*“, представља посебно излагање уговорог капацитета који је *de facto* и *de iure* везан за субјективитет Свете Столице и представља атрибут њене суверености. Нагласак је дат на тзв. конкордатима, као међународним уговорима, које Света Столица закључује са државама у циљу регулисања положаја Католичке цркве. Посебно су споменути и обрађени они конкордати који су обиљежили историју Европе.

Осми дио, „*Ватикан и Света Столица*“, тиче се симбиозе Државе Ватиканског Града и Свете Столице, као и њихово разликовање. Наиме, ријеч је о два субјекта међународног права, један територијални а други нетериторијални, која карактерише атипичност, односно квалификација *sui generis*. Истакнуто је међународно право кроз Конвенцију из Монтевидеа од 1934. године и кроз Латеранске споразуме од 11.02.1929. године, као и интерно право Државе Ватиканског Града и незаобилазан Законик канонског права, који се тичу дефинисања статуса и улоге Ватикана.

„*Света Столица и Католичка црква*“ је назив деветог дијела рада, чији се редови односе примарно на релацију наведена два субјекта. Света Столица јесте примарно црквена, духовна институција, спиритуални ентитет, па тек секундарно субјект међународног права и међународних односа, па је у овом дијелу рада акценат дат црквеним, еклизиолошким и теолошким основама, темељима и постулатима Свете Столице.

У десетом дијелу налази се Закључак, у којем су сумирана претходна излагања и главне поставке на којима се темеље међународноправни и црквени аспекти Свете Столице, са приказом литературе на којој је базиран мастер рад.

2. ПОЈАМ СВЕТЕ СТОЛИЦЕ

Појам Свете Столице иако *prima facie* једноставан, одликује га сложеност и вишедимензионалност, као и дихотомија свјетовног и светог. Често се у колоквијалном говору, па и у стручној литератури, ставља знак једнакости између Свете Столице и других појмова, попут Ватиканског града, сувјерене државе Ватикан, Католичке цркве, папе, Римске курије и сл. Међутим, међу њима постоји диференцијација и свакако да не представљају синониме, ни у интерном ни у међународном смислу. Појам Света Столица интегрише прије свега једну црквену, еклизиолошку димензију и теологију, али и једну државну, правно-политичку димензију, те представља медијум који спаја Ватикан и Католичку цркву у једну цјелину. Елементи светог и свјетовног су непосредни пратиоци Свете Столице, те истовремено сапостоје. Међутим, један елемент, или светог или профаног, у одређеном историјском тренутку, преовладава, али то никако не значи да су у таквим датостима претежне или преовладавајуће већине избрисан елемент другог. Наиме, они коегзистирају, и увијек су присутни, некад у мањем, а некад у већем обиму. Њихова тијесна повезаност рефлектује да, макар у практичним посљедицама, сваки од њих дијели природу другог.

Света Столица (лат. *Sancta Sede*, енг. *Holy See*, франц. *Saint-Siège*, шпан. *Santa Sede*, итал. *Santa Sede*, португ. *Santa Sé*, њемач. *Heilige Stuhl*, руск. *Святой Престол*, грч. *Αγία Έδρα*) је специфичан, *sui generis* субјект међународног права и међународних односа, с једне, и хијерархијски врх Католичке цркве, с друге стране. Појам Света Столица обично се односи на особу папе, заједно са Римском куријом и централном администрацијом Католичке цркве.¹ Света Столица назива се још и Апостолска столица, као и Столица Апостола Петра. „Под називом Апостолска столицом или Света Столица долазе не само Римски првосвјештеник него и Државно тајништво, Вијеће за јавне црквене послове и друге установе Римске курије, осим ако је из нарави ствари или склопа говора очито нешто друго.“² Дакле, под појмом Света Столица не подразумијева

¹ Araujo R. John, . Lucal A. John, *A Forerunner for International Organizations: The Holy See and the Community of Christendom: With Special Emphasis on the Medieval Papacy*, Journal of Law and Religion, vol. 20, no. 2, 2004, pp. 305–350., p. 311. Доступно на интернет адреси: JSTOR, www.jstor.org/stable/4144667. (приступљено 25.07.2018.)

² Канон 361., *Законик канонског права 1983*, Glas Koncila, Zagreb, 1996.

се само папа као поглавар Католичке цркве, већ једна врста владе, органа власти, на челу са Петровим наслѣдником – папом. Технички, то је сједиште папе, Римског бискупа.³ *Nos loco* Света Столица је правни термин у међународним односима и међународном праву којим се означава папа.⁴ Дакле, Свету Столицу можемо посматрати двоструко: рестриктивно и екстензивно. Света Столица у рекстриктивном смислу (тумачењу) своди се на Врховног првосвјештеника или папу, односно папску канцеларију, док у екстензивном обухвата његову администрацију или Римску курију. У овом раду акценат ће бити дат рекстриктивном, ужем тумачењу Свете Столице. Тренутни понтификат припада папи Фрању (лат. *Franciscus*), 266 папа по реду, надбискуп Буенос Аиреса, са којим је почела нова ера у Ватикану. Он је први папа Језуит, и први папа са јужне хемисфере који је ступио на Петрово пријестоље.⁵ Наслиједио је папу Бенедикта XVI, који је 2013. године одступио⁶ са свог положаја.

Цјелокупно посматрано, интерпретација појма Свете Столице, како од стране стручних лица (било правника, дипломата или теолога) тако и од лаика, довела је до троструког значења: понекад означава папу са својом администрацијом – Римском куријом; понекад само папу у својој улози наслѣдника св. Петра и видљиве главе цркве, тзв. *munus Petrinum*; а понекад оначава духовну организацију „папске владе – *Papal government*“.⁷

Назив Света Столица је релативно тешко схватљив и растумачен, будући да се његово тежиште премјешта из теолошке и еклизиолошке равни у профану, свјетовну димензију као примарну. Израз Света Столица има церемонијално поријекло приликом устоличења Римског епископа, и свакако се не може поистовјетити са тзв. Петровом столицом (лат. *Cathedra Petri*), која је смјештена у центру апсиде у базилици, изнад које

³ Glazier Michael, Hellwig K. Monika, *Сувремена Католичка Енциклопедија: Р-Ж*, Марјан тисак, Сплит, 2005., стр. 168.

⁴ Barbato Mariano, *A State, a Diplomat, and a Transnational Church: The Multi-Layered Actorness of the Holy See, Perspectives*, vol. 21, no. 2, 2013, pp. 27–48., p. 27. Доступно на интернет адреси: JSTOR, www.jstor.org/stable/24624544. (приступљено 26.07.2018.)

⁵ Fernandez J. Vega, *THE LEGITIMACY OF THE PAPACY*, *Politics and Religion Journal*, [S.l.], v. 9, n. 1, pp. 85-108., p. 85-86. Доступно на интернет адреси: <https://www.politicsandreligionjournal.com/index.php/prj/article/view/41> (приступљено 26.07.2018.)

⁶ У два миленијума Католичке цркве само једном до сада се догодило да папа абдицира: био је то папа Селестин V, 1294. године, који је одступио само неколико мјесеци пошто је изабран, а његов наслѣдник Бонифације VIII одмах га је затворио.

⁷ Cardinale Eugene Hyginus, *The Holy See and the International Order*, Gerrards Cross: C. Smythe, 1976., p. 82-85.

је витраж са голубом који симболизује Духа Светога. Будући да је ријеч о церемонијалном објекту у физичком смислу, током година је неколико пута поправљана и мијењана. Папа Бенедикт XVI је на свечаности Столице св. Петра, 22.02.2006. године, између осталог, истакао: „...*Ово је веома древна традиција, доказана да је постојала у Риму од четвртог вијека... Ријеч "катедра" дословно означава бискупско непомично сједиште, постављено у цркву мајку неке бискупије, која се стога и назива "катедра", те је симбол бискупске власти, а посебно његовог "magisterium-а (учитељства)", односно јеванђеоског наука што га је он, као насљедник апостола, позван чувати и преносити хришћанској заједници. Кад бискуп преузима одговорност за мјесну Цркву која му је повјерена, он, носећи митру и пастирски штап, сједа на катедру. С тога ће мјеста, као учитељ и пастир, водити ход вјерника у вјери, нади и љубави... Римска столица, која је примила највећу част, примила је и задатак што га је Христ повјерио Петру, да буде у служби свих мјесних Цркава за изградњу и јединство цјелокупног Народа Божјега. Римска је столица тако призната као она која припада Петрову насљеднику, а "катедра" римскога бискупа почела је представљати катедру апостола што га је Христ задужио да пасе читаво његово стадо... у апсиди базилике Св. Петра, налази се споменик Катедре Апостолове, дјело зрелога Бернинија, остварен у облику великога бронзаног пријестола, подржаног киповима четворице црквених научитеља, двојице западних, светог Аугустина и светог Амброзија, и двојице источних, светог Ивана Златоустог и светог Атанасија.*“⁸ Поред *Cathedra Petri* у базилици св. Петра, старије службено сједиште Римског бискупа јесте оно у базилици св. Ивана Латеранског (лат. *Archibasilica Sanctissimi Salvatoris ac Sancti Ioannis Baptistae et Ioannis Evangelistae ad Lateranum*), која се сматра најстаријом и првом катедралом од четири велике базилике у Риму, а историјски и најважнија катедра Запада. То потврђује и сам натпис на улазу у базилику „*Sacrosancta Lateranensis ecclesia omnium urbis et orbis ecclesiarum mater et caput*“ – мајка и глава свих цркава у Риму и у цијелом свијету. Дакле, базилика св. Ивана Латеранског је бискупска црква папе, односно *cathedra* Римског бискупа, док је базилика св. Петра сједиште папе као поглавара Католичке цркве.

⁸ BENEDICT XVI, GENERAL AUDIENCE, Wednesday, 22 February 2006. Доступно на интернет адреси: http://w2.vatican.va/content/benedict-xvi/en/audiences/2006/documents/hf_ben-xvi_aud_20060222.html (приступљено 20.07.2018.)

Појам столица или сједиште јесте иманентно свим епископима, односно епископским мјестима гдје су апостоли основали своје цркве. Касније, условљеношћу историјских токова, више свјетовне, него црквене нужности, појавили су се одређени хришћански центри који су замијенили, или бар то покушали, Јерусалим и јерусалимску цркву дванаесторице апостола, тзв. мајку свих цркава, која је представљала норму и образац. Дакле, апостоли су кроз своју мисију „*Docete omnes gentes*“ основали катедре, те управљали датим црквама. Зато се катедра односно столица у цркви назива и Апостолска столица (*Sedes apostolicae*), будући да су на тој столици столовали апостоли, оснивачи. Цар Константин Велики придодео је постојећим хришћанским центрима (Рим, Јерусалим, Антиохија Александрија) и пети центар, своју пријестолницу Константинопољ.⁹ Од тада настаје тзв. Пентархија, односно пет поглавара, те њихов редослед пријестола: Рим, Цариград, Александрија, Антиохија и Јерусалим.¹⁰ На ове пријестоле се ријеч „столица“ односила: "*quod in iis episcopi sederent in thronis*", и за Рим је изричито рекао: "*Romana quidem erat prima sedes propria dicta.*"¹¹ Управо на ових пет патријаршија или центара се односи појам столица као симбол устоличења, трона, а Рим је свакако био прво сједиште, столица, трон. Ту се јавила и једна полемика унутар Цркве која траје и до данас, полемика примата римског пријестола, односно његово третирање као *primus inter pares*, први међу једнакима. „Разлог зашто је римској цркви додијељено неприкосновено право првенства у односу на друге апостолске цркве је у томе што је њена петровска и павловска „апостоличност“ уствари придодата положају града као царске пријестолнице, и само је повезаност ових двају елемената давала епископу Рима право да заузме прво мјесто у хришћанском свијету, уз сагласност свих осталих цркава.“¹² Дакле, посебну важност имају оне цркве које су основали, у којима су дјеловали, или у којима се налазе мошти и гробови апостола, будући да је у њима традиција неупитна и најбоље очувана -

⁹ Други Васељенски сабор, 3. канон: „Епископ Константинопоља нека има првенство части после епископа Рима због тога што је Константинопољ - Нови Рим.“

¹⁰ Шести Васељенски сабор, 36. канон: „Понављајући оно што је озакоњено од стране 150 светих Отаца сабраних у овом, Богом чуваном и царском граду, и од 630 (Отаца) који се сабраше у Халкидону, наређујемо: да константинопољски пријесто ужива једнаке повластице као пријесто древнога Рима, и да у црквеним дјелима буде уздигнут као онај који је други после њега. Иза константинопољског пријестола нека буде александријски, затим антиохијски а после овога, јерусалимски.“

¹¹ Baumgarten Paul Maria, *Holy See*, The Catholic Encyclopedia. Vol. 7. New York: Robert Appleton Company, 1910. Доступно на интернет адреси: <http://www.newadvent.org/cathen/07424b.htm> (приступљено 25.07.2018.)

¹² Мајендорф, Смедан, и др., *Примат Апостола Петра - Становиште Православне Цркве*, Каленић, Крагујевац, 1989., стр. 8.

повезаност са апостолима и працрквом представља нуклеус *successio apostolica*, а Рим је, према томе, први, захваљујући Петру и Павлу. Апостоли су карика између Исусовог времена и времена Цркве.¹³ Апостолски ранг, удружен са геостратешким и историјским битностима (једина апостолска општина на Западу), омогућио је Риму, и Римском бискупу посебан положај. У теолошком смислу подлога таквом процесу била је универзална еклизиологија, а Римска црква је уистину постала *mater et magistra* цијелог Запада.¹⁴ Иако су апостоли Петар и Павле директна апостолска веза са Римском црквом, Павле је једноставно „избрисан“ из сукцесије у складу са идејом о постојању само једне линије бискупа у свакој великој хришћанској цркви чији је оснивач само један апостол.¹⁵ Касније, Петров примат највише је нагласио папа Лео Велики, истичући да је „универзална црква заснована на самој тврђави Апостолске стијене“.¹⁶ *A fortiori*, Свети Амброзије (*Aurelius Ambrosius*, 340-397) је истакао: „*Ubi Petrus, ibi Ecclesia. Ubi Ecclesia nulla mors sed via aeterna*“, односно „Гдје је Петар, ту је Црква. Гдје је Црква, није смрт него вјечни живот“. Споменуте ријечи св. Амброзија представљају *spiritus movens* овог рада.

Поред назива Петрова столица, постоје и други називи, у крајњој линији синоними. То су прије свега Апостолска столица, или, Света Апостолска Столица. Апостолска столица упућује на апостолско прејемство, наслеђе, апостолску мисију првих Христових сљедбеника, и првог међу њима, апостола Петра. Како је Црква саздана на темељу дванаесторице апостола, посебност Свете Столице и Ватикана јесте да је она саздана на ауторитету првог апостола Петра. Након смрти апостола, на њихово мјесто су дошли епископи хијеротонисањем, без чијег постојања нема Цркве. Наиме, свака епископска столица посједује епитет *света* и *апостолска*, јер црпи свој легитимитет од апостола, а они од самог Бога, преко Духа Светога. Међутим, Столица Рима је одувјек звана „Света Столица“ или „Апостолска Столица“ *par excellence*, због

¹³ Иванчић Томислав, *Исус из Назарета - повијесна особа*, IV проширено издање, Теовизија, Загреб, 2008., стр. 83.

¹⁴ Икић Нико, *РАЗВОЈ СВИЈЕСТИ ПАПИНСКОГ ПРИМАТА I.: ПОВИЈЕСНО-ТЕОЛОШКИ ПОГЛЕД НА ПРВО ТИСУЉЕЋЕ*, Богословска смотра, 84 (2014.) 2, стр. 303-325., стр. 323.

¹⁵ STRAND A. KENNETH, *PETER AND PAUL IN RELATIONSHIP TO THE EPISCOPAL SUCCESSION IN THE CHURCH AT ROME*, Andrews University Seminary Studies, Autumn 1992., No.3,217-232., p. 232.

¹⁶ Kaiser Denis, *Leo the Great on the Supremacy of the Bishop of Rome*, Andrews University Seminary Student Journal: Vol. 1: No. 2, Article 7., 2015., p. 76. Доступно на интернет адреси: <http://digitalcommons.andrews.edu/aussj/vol1/iss2/7> (приступљено 25.07.2018.)

примата који је Христос дао Петру и његовим насљедницима.¹⁷ Апостоли су полагањем руку посветили епископе и презвитере. Ови епископи су потом, полагали руке на (рукополагали) своје насљеднике, и тако у непрекинутом низу до данас. Дакле, Отац је послао Сина, а Син је послао апостоле који су постали пастири цркве, о чему свједочи и Библија (*Јн 20:21; Лк 10:16; Мт 28: 18-20; Рим 10:13-17; 2 Тим 2:2; Тим 1:5 итд.*). „За вријеме живота апостола њихова је власт произилазила из чињенице да је апостолат по значењу и важности прва харизма међу харизмама.“¹⁸ Појам црквене власти (*auctoritas ecclesiastica*), не само папске, него и у односу на све носитеље ниже власти, није наслоњен првенствено на појам моћи како би се то очекивало, него прије на појам апостолицитета.¹⁹ Нестанком апостола мјесто пастира преузели су епископи. О чему свједочи и Нови завјет: „*Не занемари благодатни дар који је у теби, који ти је дан по пророштвима, пошто су те презвитери рукоположили (1 Тим 4, 14)*“. Поријекло концепта апостолске традиције почива са гностицизмом, будући да су гностици први који су тврдили да су добили своја посебна учења од апостола и да посједују истинску историјску, апостолску традицију.²⁰ А „како би, пак, сам епископат био један и нераздјелив, поставио је на чело осталим апостолима блаженог Петра те у њему установио трајно и видљиво почело и темељ јединства вјере и заједништва“.²¹ Другим ријечима, епископи, односно бискупи су насљедници апостола, а сам папа је Петров насљедник, који је у исто вријеме и Христов намјесник и видљива глава цијеле Католичке цркве. Петар је корифеј, он је први међу дванаесторицом (*протос*).

Док је назив Апостолска столица експлицитно поменут у канону 361. *Codex Iuris Canonici*, у канону 48. *Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium* стоје два паралелна

¹⁷ Sordano Angelo, *The Holy See's Presence in International Affairs*, Seton Hall Journal of Diplomacy and International Relations, Winter/Spring 2001., p. 88. Доступно на интернет адреси: <http://collegeseminary.shu.edu/offices/upload/sodano.pdf> (приступљено 22.07.2018.)

¹⁸ Коларић Јурај, *Однос власти и харизме кроз повијест*, Богословска смотра, Вол.59 Но.1-2, 1989., стр. 138.

¹⁹ Мишчин Данијел, *Темељи дипломације Свете Столице*, Министарство вањских послова и европских интеграција Републике Хрватске, Филозофски факултет Друшбе Исусове, Загреб, 2006., стр. 73.

²⁰ Fortin Denis, *Current Perspectives on Petrine Ministry and Papal Primacy*, Faculty Publications, 2003., Paper 12., p. 210. Доступно на интернет адреси: <http://digitalcommons.andrews.edu/theology-christian-philosophy-pubs/12> (приступљено 25.07.2018.)

²¹ DOGMATIC CONSTITUTION ON THE CHURCH *LUMEN GENTIUM*, SOLEMNLY PROMULGATED BY HIS HOLINESS POPE PAUL VI, ON NOVEMBER 21, 1964. Доступно на интернет адреси: http://www.vatican.va/archive/hist_councils/ii_vatican_council/documents/vat-ii_const_19641121_lumen-gentium_en.html (приступљено 27.07.2018.)

назива: „Апостолска Столица“ и „Света Столица“²² – вјероватно као реликт прошлости, условљен чињеницом да је на Западу Рим био једино апостолско сједиште, док је на Истоку такав назив коришћен и за друге цркве апостолског поријекла, па се прибјегло и додавањем назива „*Sanctae Sedis*“. Такође, у канону 904. *Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium*, дијелу за екуменизам и подстицање јединства хришћана, стоји и назив „*Sede Apostolica Romana*“, као један посебан језички вид спецификације и разликовања.²³ Иако се термин „Апостолска столица“ може односити на било коју столицу коју је основао један од апостола, када се користи са одређеним чланом, користи се у Католичкој цркви, да се конкретно укаже на Римског епископа, кога она-Црква, види као насљедника Светог Петра, Принца апостола.²⁴ И поред чињенице да се појам Света Столица користи за Римског епископа, односно папу, постоји један изузетак условљен стратешким и историјским околностима. Наиме, град Мајнц, у Њемачкој, је мјесто које има своју Свету Столицу, познату под називом *Sancta Sedes Moguntina*, једино мјесто ван Ватикана, које посједује овај назив, резервисан за надбискупа и некадашњег *Primas Germaniae*, који је уживао посебан положај унутар Католичке цркве. Дакле, Света Столица или дословно *cathedra*, столица или трон св. Петра, означава папу као личност, како међународноправну тако и еклизијалистичку.²⁵

²² Can. 48. - „*Nomine Sedis Apostolicae vel Sanctae Sedis in hoc Codice veniunt non solum Romanus Pontifex, sed etiam, nisi aliter iure cavetur vel ex natura rei constat, Dicasteria aliaque Curiae Romanae instituta.*“, CODEX CANONUM ECCLESIAE ORIENTALIUM, A.A.S., vol. LXXXII (1990), n. 11, pp. 1061-1147, Доступно на интернет адреси: http://w2.vatican.va/content/john-paul-ii/la/apost_constitutions/documents/hf_jp-ii_apc_19901018_codex-can-eccl-orient-1.html#TITULUS_III (приступљено 25.07.2018.)

²³ Can. 904 - „§ 1. *Incepta motus oecumenici in unaquaque Ecclesia sui iuris sedulo provehantur normis specialibus iuris particularis moderante eundem motum Sede Apostolica Romana pro universa Ecclesia.* § 2. *Ad hunc finem habeatur in unaquaque Ecclesia sui iuris commissio peritorum de re oecumenica constituenda, si rerum adiuncta id suadent, collatis consiliis cum Patriarchis et Episcopis eparchialibus aliarum Ecclesiarum sui iuris, qui in eodem territorio potestatem suam exercent.* § 3. *Item Episcopis eparchialibus assit vel pro unaquaque eparchia vel, si visum est, pro pluribus eparchiis consilium de motu oecumenico provehendo; in eis autem eparchiis, quae proprium consilium habere non possunt, unus saltem assit christifidelis ab Episcopo eparchiali nominatus cum speciali munere hunc motum provehendi.*“

²⁴ Kirsch Johann Peter, *St. Peter, Prince of the Apostles*, The Catholic Encyclopedia. Vol. 11. New York: Robert Appleton Company, 1911. Доступно на интернет адреси: <http://www.newadvent.org/cathen/11744a.htm> (приступљено 25.07.2018.)

²⁵ Barbato M., *op. cit.*, стр. 27

3. УНУТРАШЊА СТРУКТУРА СВЕТЕ СТОЛИЦЕ

Света Столица, као субјект међународног права и врх Католичке цркве, како је већ напоменуто, може се тумачити у ужем, рекстриктивном смислу – папа и папска канцеларија, и, у ширем, екстензивном смислу – Римска курија (лат. *Curia Romana*) . Папа је врховни ауторитет Цркве и, као викар Христа и насљедник Петра, главни темељ јединства епископа и вјерника. У вршењу своје пасторалне мисије, папа користи Римску курију, која чини својеврсну владу Цркве, са дистинкцијом глобалног, у складу са Црквом, управљања које се односи на цијели свијет. „У остваривању врховне, потпуне и непосредне власти у универзалној Цркви, Римски понтиф користи одељења Римске курије које, стога, обављају своје дужности у његово име и под његовим ауторитетом, на добробит цркава и на службу посвећених пастира.“²⁶ У Законику канонског права стоји: „Римска курија, преко које Римски првосвјештеник обичава вршити послове опште Цркве и која у његово име и његовом влашћу врши службу на добробит и на служење Цркава, састоји се од Државног или Папског секретаријата, Вијећа за јавне црквене послове, зборова, судишта и других установа, чије се уређење и мјеродавност одређују посебним законом.“²⁷

Римска курија изњедрена је из историјског искуства, будући да је Црква расла, тако се стварала потреба за персоналним апаратом папе, његовим сарадницима и савјетницима. Већ од XI вијека постоје у Риму кардинали, од XIV вијека постоји формална организација „курије“, од XVI вијека, од времена Сикста V, „конгрегације“, од Пија X њихово, доконцилско, уређење.²⁸ Дакле, историјски је Римска курија била папски двор на којем је збор кардинала, понекад организован у посебне комисије, савјетовао папу.²⁹ Читав круг клерика који су служили у папској управи, Урбан II по

²⁶ DECREE CONCERNING, THE PASTORAL OFFICE OF BISHOPS IN THE CHURCH, *CHRISTUS DOMINUS*, PROCLAIMED BY HIS HOLINESS, POPE PAUL VI ON OCTOBER 28, 1965. Доступно на интернет адреси: http://www.vatican.va/archive/hist_councils/ii_vatican_council/documents/vat-ii_decree_19651028_christus-dominus_en.html (приступљено 27.07.2018.)

²⁷ Канон 360.

²⁸ Чегада Чедомир, *За Цркву; За Папу! Против модернизма и контестације!*, Чланци и Расправе, Баково, 1975., стр. 11.

²⁹ Glazier M., Hellwig K. M., *op. cit.*, стр 51.

први пут назива својом, односно римским двором (*curia* или *curia Romana*).³⁰ Римска курија је главни административни орган Свете Столице, као врха Католичке цркве, а самим тим и цијеле Цркве. Канцеларије које су у надлежности државе Ватиканског града не представљају њен дио.

Унутрашња структура Свете Столице је централизована у папи, као апсолутном монарху, како истичу римске изреке: „*Quidquid principi placuit legis habet vigorem*“ и „*Princeps legibus solutus*“, као и право својине на територији Државе Ватиканског Града, које посједује само папа. Папа као инокосни орган има на располагању бројни апарат, одређен у зависности од задатака, сложености питања, тренутних констелација и сл., који му помаже у његовим активностима. Дакле, ријеч је о Римској курији (лат. *curia* – централно мјесто, зграда, на којем се састајао *Senatus Romanus*). Римска курија (органзација, дјеловање, активности и сл.) наслоњени су на апостолску конституцију *Pastor Bonus* папе Јована Павла II од 1988. године, а често се због свој значаја назива и „*Апостолски устав*“³¹. У наведеној конституцији одређен је и њен појам: „*Римска курија је комплекс дикастерија и института који помажу римском папезу у вршењу своје врховне пасторалне службе за добро и служење читаве Цркве и одређених Цркава. Тиме се ојачава јединство вјере и заједништва народа Божјег и промовише мисија која припада Цркви у свијету.*“³² Под појмом дикастерија (грч. *dikasteria* – суд у Атини којег су чинили 501 судија преко тридесет година старости и који су на ту функцију долазили жријебом) подразумијева се канцеларија, својеврсни еквивалент министарствима, а чине је: Државни секретаријат, конгрегације, судови, понтификалне комисије и канцеларије. Такође, дикастерије су правно једнаке међу собом.³³ Римска курија представља један сложен систем, разгранат (бројност задатака који су им постављени), који у симбиози са Црквом („*активност свих који раде у римској курији и другим институтима Свете Столице је истинска црквена служба, обиљежена*

³⁰ Kottje Raymond, Moeller Bernd, *Ekumenska Povijest Crkve 2*, Teološki fakultet „Matijlačić Ilirik“, Zagreb, 2011., стр. 84.

³¹ Прије доношења апостолске конституције *Pastor Bonus*, темељни документ којим се регулисала наведена материја била је апостолска конституција *Regimini Ecclesiae Universae* од 15.08.1967. год. папе Павла VI.

³² Art. 1. APOSTOLIC CONSTITUTION PASTOR BONUS, JOHN PAUL, BISHOP, SERVANT OF THE SERVANTS OF GOD FOR AN EVERLASTING MEMORIAL. Доступно на интернет адреси: http://w2.vatican.va/content/john-paul-ii/en/apost_constitutions/documents/hf_jp-ii_apc_19880628_pastor-bonus.html#GENERAL%20NORMS (приступљено 27.07.2018.)

³³ Art. 2. PASTOR BONUS

пасторалним карактером³⁴) као различитим организмом од државе, збуњује својом организацијом и систематизацијом. Због бирократске структуре често је називају и „црквом у цркви“, која модификује активности папе према својим констелацијама и ставовима. Међутим, колики је политички утицај куријалног апарата тешко је одговорити, али са правне, канонске стране, њихово постојање могуће је једино као сапостојање са папом - *alpha et omega* теократског апсолутног поретка Цркве и Ватикана. Римску курију би најбоље могли описати као папину *longa manus*, а будући да је његова „пада на његов цјеловити лик“³⁵. „Папа Павле VI описао је једном Римску курију као „вјечну вишу собу“ апостола потпуно посвећених ширењу Царства Божијег.“³⁶

3.1. Државни секретаријат

Државни секретаријат (лат. *Secretaria Status*), назван и Папски секретаријат (лат. *Secretaria Status seu Papalis*), састоји се из два дијела (секције или департмани), од којих је први „Секција за опште послове“ као пандан министарства унутрашњих послова држава, на чијем челу је тзв. Замјеник (*Sostituto*), и, други „Секција за односе са државама“ као пандан министарства вањских послова држава, на чијем челу је Секретар (тзв. *Secretario*) за односе са државама. На челу Државног секретаријата налази се кардинал државни Секретар, као својеврсни премијер владе, први папин сарадник и савјетник (тзв. *alter ego* папе), заједно са префектом Конгрегације за наук вјере. Његова улога у креирању спољне политике Свете Столице може бити маргинализована, када је папа директно заинтересован за међународну политику, али ако је папа више окренут догми и теологији него политици његова улога може имати важније репрекусије и од самог папе.³⁷ За вријеме понтификата папе Пија XII (једини државни секретар модерног доба који је постао папа) није именован државни секретар од 1945. до 1958. године, јер су папи, према његовим ријечима, у модерним временима умјесто једног државног секретара потребнији државни администратори.³⁸

³⁴ Art. 33.

³⁵ Чегада Ч., *op. cit.*, стр. 14.

³⁶ Sordano A., *op. cit.*, стр. 89.

³⁷ Вукићевић Борис, *Организација дипломатије Свете столице*, Чигоја, Београд, 2011., стр. 35.

³⁸ *Ibid.*

Секција за опште послове врши задатке утврђене члановима 42-44 конституције *Pastor Bonus*, примарно везаних за свакодневну службу папе (тзв. папин кабинет): припрема докумената и кореспонденцију папе, кординира рад осталих дикастерија, надгледа рад нунција и других представника Свете Столице, те надгледа средства информисања (ватикански радио, телевизија, дневни лист), чува папски оловни печат и рибарев прстен, врши надзор над „*Acta Apostolicae Sedis*“ и „*Annuario Pontificio*“ и др. Док је Секција за опште послове примарно задужена за црквена питања, Секција за односе са државама је задужена за свјетовне ствари (чланови 45-47), односно за односе Свете Столице са цивилним, државним властима, одржавање дипломатских односа и координацију својих нунцијатура, закључивање уговора, посебно конкордата и др. У зависности од питања којим се бави, Секција за односе са државама је подијељена на питања билатералног и мултилатералног карактера, али се одређена питања групишу *ratione materiae* (нпр. вјерска права и слободе, тероризам, екуменизам и сл.). Дакле, државни секретаријат је „срце Курије и свакако њезина најважнија институција, чија је мисија *дипломатија* и то «према ван» (билатерална и мултилатерална), као и «према унутра» – када је ријеч о унутар-црквеним потребама.³⁹

3.2. Конгрегације

После Државног секретаријата, у самом врху администрације, су најзначајније конгрегације (лат. *Congregationes Curiae Romanae*), а престављају својеврсни еквивалент министарствима држава, чија је организација *ratione materiae* везана за питање и тему којом се баве, али и постављених циљева. Дакле, конгрегација је радно тијело (управа, канцеларија), „повјеренство које има на располагању радна средства, уреде и службе“.⁴⁰ На челу сваке конгрегације налази се Кардинал префект, којем у раду помаже секретар, надбискуп или бискуп, један или више подсекретара, свјештеник али може бити и лаик, као и остала лица у зависности од потреба (професионално особље, консултатори и сл.). Префект као и сви чланови Курије бирају се на период од пет година, после чега могу бити поново бирани, а именује их папа. Конгрегација ради у пуном саставу, када су присутни сви чланови, на тзв. пленарним сједницама, које се због обавеза чланова одржавају једанпут или два пута годишње. Редовни састанци

³⁹ Мишчин Д., *op. cit.*, стр. 187.

⁴⁰ Mercier Jacques, *Повијест Ватикана*, БАРБАТ, Загреб, 2001., стр. 309.

одржавају се неколико пута у току године, а резервисани су за оне чланове који се налазе у Ватикану, односно у Риму. У склопу свог унутрашњег и редовног функционисања и обављања надлежности и задатака конгрегација засиједа мјесечно, и, по правилу, су присутни најбитнији чланови. Конгрегација има девет и то:

- 1. Конгрегација за наук вјере** (лат. *Congregatio de Doctrina Fidei*), чија је надлежности утврђена члановима 48-55 конституције *Pastor Bonus*, односно „да промовише и штити доктрине о вјери и моралу у цијелом католичком свијету“. Готово сваки документ који се директно или индиректно дотиче питања учења и доктрине Цркве јесте *competentia ratione materiae* Конгрегације за наук вјере. Ова конгрегација јесте најстарија, основана са циљем да брани Цркву од хереза и јереси, па је због свог значаја „све до реформе Павла VI звана и *la suprema*, па је унаточ снази Државног тајништва и данас преостало нешто еминентности њеног положаја, првенствено због тога што због својег дјелокруга она има улогу «вратара» с обзиром на доктринарну баштину Цркве“.⁴¹ Своје поријекло води од папе Павла III који је 1542. године апостолском конституцијом *Licet ab initio* установио конгрегацију „Света римска и универзална инквизиција“, вођен контрареформацијом и одбраном од протестантизма. Конгрегација се састоји од три канцеларије: а) *Канцеларија за доктрине*, води рачуна о питањима која се односе на промовисање доктрине вјере и морала; б) *Дисциплинска канцеларија*, обрађује кривична дјела против вјере, као и тешка кривична дјела почињена против морала и прославе свечаности, и испитивањем других проблема везаних за дисциплину вјере; ц) *Канцеларија за брак*, бави се питањима која се тичу *privilegium fidei*.⁴² У оквиру Конгрегације за наук вјере основани су Понтификална библијска комисија (лат. *Pontifica Commissio Biblica*) и Међународна теолошка комисија (лат. *Commissio Theologica Internationalis*). Прије него што је изабран за папу Бенедикта XVI, кардинал Јосеф Ратцингер, један од најеминентнијих теолога, је за вријеме понтификата Ивана Павла II био префект Конгрегације за наук вјере.

⁴¹ Мишчин Д. *op. cit.*, стр. 190.

⁴² CONGREGATION FOR THE DOCTRINE OF THE FAITH. Доступно на интернет адреси:

http://www.vatican.va/roman_curia/congregations/cfaith/documents/rc_con_cfaith_pro_14071997_en.html
(приступљено 28.07.2018.)

2. **Конгрегација за Источне цркве** (лат. *Congregatio pro Ecclesiis Orientalibus*), регулисана је члановима 56-61 конституције, а одговорна је за 21 цркву источног обреда (антиохијски, александријски, византијски и сл.) које су у јединству са Римокатоличком црквом. Патријарси и главни надбискупи тзв. Оријенталних цркава и председник Савјета за промовисање хришћанског јединства су *ipso iure* чланови ове Конгрегације. У склопу ове конгрегације везан је Папски институт за оријенталне студије и Институт Свети Јован Дамаскин за источне свештенике који студирају у Риму и пет колегијума за Јермене, Етиопљане, Грке, Русе и Украјинце.
3. **Конгрегација за богоштовље и стегу сакрамената** (лат. *Congregatio de Cultu Divino et Disciplina Sacramentorum*), настала је спајањем двије првобитне аутономне дикастерије: Конгрегације за божански култ (основана под овим именом од стране папе Павла VI апостолском конституцијом *Sacra Rituum Congregatio* од 1969. год.) и Конгрегације за сакраменте (основана под тим именом од стране папе Пија X апостолском конституцијом *Sapienti Consilio* од 1908. год.).⁴³ Регулисана је члановима 62-70 конституције, а њен задатак је да „чини све што се односи на Апостолску Столицу у вези са регулацијом и промоцијом свете литургије, прије свега сакрамената, без прејудуцирања надлежности Конгрегације за доктрину вјере“. Она контролише поштовање дисциплинских правила при дијељењу сакрамената⁴⁴, посебно сакраamenta брака и свештенишког реда, а има и надлежност у вези с култом светих реликвија итд.
4. **Конгрегација за проглашавање светаца** (лат. *Congregatio de Causis Sanctorum*), утврђена је члановима 71-74, а њен задатак је да се „бави свиме што, према утврђеном начину, води ка канонизацији слуге Бога“, али и надлежност да „одлучује о свему што се тиче аутентичности светих реликвија и њиховог очувања“. Ова конгрегација је сигурно најспорија, будући да су јој потребне деценије за испитивање заслуга, дјела и

⁴³ CONGREGAZIONE PER IL CULTO DIVINO E LA DISCIPLINA DEI SACRAMENTI, Доступно на интернет адреси: http://www.vatican.va/roman_curia/congregations/ccdds/documents/rc_con_ccdds_pro_20000628_profilo_it.html (приступљено 28.07.2018.)

⁴⁴ Ријеч „сакрамент“ латинског је поријекла, а значи приближно исто што и грчка ријеч „мистериј“, „света тајна“ или „отајство“. Сакраменти су видљиви знакови, установљени од Исуса Христа, који нам дају невидљиву милост. Постоје седам светих сакрамената, које дијелимо на три дијела: сакраменти иницијације (крштење, потврда, евхаристија), сакраменти оздрављења (исповијед и болесничко помазање) и сакраменти у служби заједнице (свештенички ред и женидба).

докумената и свједочанстава да би се одређено лице уврстило у свеце (наравно, папа има завршну ријеч), вођена древним правилом како «Црква увијек има времена».⁴⁵ Конгрегација располаже и историјско-хагиографском службом.

5. Конгрегација за бискупе (лат. *Congregatio pro Episcopis*), утвђена члановима 75-82, а надлежна је за сва питања бискупа и бискупија, са изузетком оних које су у надлежности Конгрегације за Источне цркве и Конгрегације за евангелизацију народа. Такође, бави се „свиме што се тиче устава, подјеле, синдиката, сузбијања и других промјена одређених Цркава и њихових група, те поставља војне ординаријате за пасторално старање оружаних снага“. Свакако најзначајнији задаци јесу именовање бискупа (дијацезијских и титуларних), са изузетком у Француској (Државни секретаријат), давање мишљења на петогодишњим редовним извјештајима о стању у бискупијама, посредник између бискупских конференција и Курије те тзв. посјете *ad limina apostolorum*⁴⁶ (на гробове апостола) које су одређене канонима 399 и 400⁴⁷. У склопу ове конгрегације је и Понтификална комисија за Латинску Америку (лат. *Pontificia Commissio pro America Latina*), чланови 83–84.

6. Конгрегација за евангелизацију народа (лат. *Congregatio pro Gentium Evangelizatione*), позната и као *Propaganda Fide*, основана је 1622. године булом *Inscrutabili Divinae* папе Гргура XV. Убрзо након тога услиједили су

⁴⁵ Мишчин Д., *op. cit.*, стр. 192.

⁴⁶ Посјета *ad limina*, технички, значи обавезу одређених чланова хијерархије (посебно бискупа и надбискупа) да посјете, у наведеним временима, "праг апостола", св. Петра и Павла, и да се представе пред папом и да дају податке о стању њихових епархија. Предмет посете није само ходочашће до гробова апостола, већ прије свега да покаже одговарајуће поштовање за насљедника Светог Петра, да практично призна своју универзалну надлежност давањем рачуна о стању одређених цркава, да прими своје опомене и савјете, и тиме везују чланове Цркве ближе именованој глави.

⁴⁷ Канон 399.: „Дијецезански бискуп дужан је сваких пет година поднијети извјештај Врховном свећенику о стању повјерене му бискупије, у облику и времену које одреди Апостолска Столица. § 2. Ако година одређена за подношење извјештаја падне у цијелости или дјелимично у прво двогодиште од започетог управљања бискупијом, бискуп се може за тај пут уздржати од израде и подношења извјештаја“.

Канон 400.: „Дијецезански бискуп оне године кад је дужан поднијети извјештај врховном свећенику, осим ако Апостолска Столица одреди друкчије, нека дође у Рим да почасту гробове блажених апостола Петра и Павла и нека посјети римског првосвећеника. 2. Нека бискуп особно удовољи споменутој обвези, осим ако је законито спријечен; у том случају нека јој удовољи преко коађутора, ако га има, или преко помоћног бискупа, или преко којег прикладног свећеника својег презбитерија, који пребива у његовој бискупији. 3. Апостолски викар може тој обвези удовољити и преко заступника који борави у Риму; апостолски префект нема те обвеза“.

други основни папски документи: *Romanum decet* (објављена истог дана), *Cum inter multiplices* (14.12.1622.), *Cum nuper* (13.06.1623) и *Immortalis Dei* (01.08.1627.).⁴⁸ Конгрегација за евангелизацију народа је најважнија конгрегација чији је циљ ширење вјере, односно да „усмјерава и координира широм свијета стварни рад ширења Јеванђеља, као и мисионарску сарадњу“ (чланови 85-92). Треба нагласити да „готово трећина свеобухватног броја црквених управних јединица на тзв. мисијском подручју, за које изравно скрби ова конгрегација“.⁴⁹ Комисија подстиче, управља или надзире следећа тијела: Комисија за теологију, духовност и мисијску анимацију; Комисија за контролу бискупских конференција, оснивање и уређење вјерских установа и сјеменишта које зависе о Конгрегацији; Пасторална комисија за проучавање пасторалних начела и метода који се тичу мисијске дјелатности и сарадње; Комисија за катехезу и вјероучитеље у вези с оним што се односи на њихово образовање и методе проучавања вјере; Вијеће папинских дјела за ширење вјере; Више вијеће Закладе св. Петра Апостола за домородачка сјеменишта; Више вијеће Мисијске закладе клера; Више вијеће Закладе св. Дјетинства, Међународна агенција за тисак «*FIDES*».⁵⁰

7. **Конгрегација за клер** (лат. *Congregatio pro Clericis*), регулисана члановима 93-98 конституције, а њени задаци су да врши надзор над светошћу и дисциплином клера, те над вјерским образовањем (катехеза), промовисањем религијског образовања хришћанских вјерника свих узраста, као и материјална питања везана за клер, и очување и управљање временским црквеним добрима. У склопу ње је и Понтификална комисија за очување умјетничке и историјске баштине (лат. *Pontificia Commissio de Patrimonio Artis et Historiae conservando*), чија је „дужност да дјелује као кустос за умјетничко и историјско наслеђе читаве цркве“ (чланови 99-104).
8. **Конгрегација за установе посвећеног живота и дружбе апостолског живота** (лат. *Congregatio pro Institutis Vitae Consecratae et Societatibus Vitae Apostolicae*), регулисана члановима 105-111 конституције, а њен задатак је да врши надзор над појединцима и групама католичких вјерника који се

⁴⁸ THE CONGREGATION FOR THE EVANGELIZATION OF PEOPLES. Доступно на интернет адреси: http://www.vatican.va/roman_curia/congregations/cevang/documents/rc_con_cevang_20100524_profile_en.html (приступљено 28.07.2018.)

⁴⁹ Мишчин Д., *op. cit.*, стр. 192.

⁵⁰ Mercier J., *op. cit.*, стр. 311-312.

сједињују у вјерској заједници, која може бити двојака: ако је ријеч о редовничком завјету, онда говоримо о установи посвећеног живота, а ако пак то није случај редовничког завјета, онда говоримо о заједници апостолског живота.

9. Конгрегација за католички одгој (лат. *Congregatio de Seminariis atque Studiorum Institutis*), регулисана члановима 112-116, а њен задатак је надзор и брига о сјемеништима, универзитетима и другим образовним установа.

Наведене конгрегације су теолошког, доктринарног и еклезиолошког карактера. Међутим, поред своје унутар-црквене важности и значаја, међународну димензију попримају Конгрегација за Источне цркве, Конгрегација за евангелизацију народа, као и Конгрегација за наук вјере као фундамент догматског устројења и образложења учења Цркве.

3.3. Понтификални савјети

За разлику од конгрегација, понтификални савјети (лат. *Pontificia Consilia*) с једне стране, не посједују ауторитет одлучивања (са изузетком Савјета за лаике у погледу статуса лаичких покрета, и Савјета за тумачење правних текстова у погледу издавања службених рјешења), а са друге стране, карактерише их међународна и општецрквена пасторална димензија. Понтификални савјети су названи и «новом Куријом», будући да су се у институцијалном смислу развили тек након Другог ватиканског концила.⁵¹ На челу Понтификалних савјета налази се предсједник, а конституција садржи дванаест савјета:

1. Понтификални савјет за лаике (лат. *Pontificium Consilium pro Laicis*), утврђен члановима 131-134, а бави се питањима промицања и координације апостолата лаика, односно „подстакнути и подржати лаике да учествују у животу и мисији Цркве на свој начин, као појединци или у удружењима, нарочито како би могли извршити своју посебну одговорност да попуњавају област временских ствари духом Јеванђеља“, те „присуствује и организује међународне конференције и друге пројекте који се тичу апостолата лаика“.

⁵¹ Мишчин Д., *op. cit.*, стр. 193.

2. **Понтификални савјет за промицање јединства хришћана** (лат. *Pontificium Consilium ad Unitatem Christianorum Fovendam*), чланови 135-138, бави се екуменизмом и екуменским дијалогом путем правовремених иницијатива и активности. „Сматра се да су уредбе Другог ватиканског концила које се односе на екуменизам стављене у праксу“, као и почетна жеља папе Ивана XXIII да кроз оснивање „Секретаријата за промоцију хришћанског јединства“ 1960. године, као једну од припремних комисија, укључи Католичку цркву покрету екуменизма. У почетку, главна функција Секретаријата била је да позове друге цркве да пошаљу посматраче на Други ватикански концил, али еволуира на самом почетку концила, јер га папа ставља у раван положај са осталим концилским комисијама, што ће резултирати документима: *Unitatis redintegratio*, *Nostra aetate* и *Dignitatis humanae*, а заједно са доктриналном комисијом и до *Dei Verbum*. Кардинал Беа је имао најзначајнију улогу, посебно у вези са Јеврејима и антисемитизмом, те је постао пресједник савјета све до своје смрти.⁵² Савјет промовише међурелигијски дијалог, екуменизам, уједињење хришћана, организовањем конференција екуменског карактера и сл. Како се бави питањима која додирују питање вјере сарађује у блиској вези са Конгрегацијом за доктрину вјере, али и са Конгрегацијом за Источне цркве по питању одвојених оријенталних цркава. У оквиру савјета налази се Комисија за вјерске односе са јудаизмом. У циљу оперативнијег рада, Савјет је подијељен на два дијела: један који се бави православним црквама или тзв. источни, и други, који се бави протестантским, реформисаним црквама или тзв. западни.
3. **Понтификални савјет за породицу** (лат. *Pontificium Consilium pro Familia*), чланови 130-141, „промовише пасторалну бригу о породицама, штити њена права и достојанство у Цркви и цивилном друштву, како би били способнији да испуне своје дужности“, те подстиче студије духовности брака и породице. Настоји осигурати да се права породице признају и бране чак и у друштвеном и политичком смислу, промовише заштиту људског живота (против абортуса, контрацепције, еутаназије и сл.).
4. **Понтификални савјет за правду и мир** (лат. *Pontificium Consilium de Iustitia et Pace*), чланови 142-144, дјелује у циљу промовисања правде и мира у свијету у складу са Јеванђељем и друштвеним учењем Цркве, прикупља информације и

⁵² Цврље Вјекослав, *Ватикан у Сувременом свијету*, Школска књига, Загреб, 1980., стр. 123-124.

истраживања о правди и миру, о људском развоју и кршењу људских права, његује односе са католичким међународним организацијама и другим институцијама, чак и онима изван Католичке цркве, која искрено теже постизању мира и правде у свијету (Свјетски савјет цркава, разне хуманитарне организације, специјализованим агенцијама ОУН, Савјетом Европе, ЕУ и сл.), ради на формирању међу народима менталитета који подстиче мир, посебно поводом Свјетског дана мира. Савјет има нарочите контакте са Државним секретаријатом, посебно кад год питања о миру и правди морају бити јавно обрађивана документима или саопштењима. Неодвојиво питање јесте заштите животне средине, екологија, индустријализација и урбанизација, увећање становништва и сл. Занимљивост овог савјета јесте што се често оглашава о питањима о којима преговара и Државни секретаријат, па су га због тога неки прозвали „паралелном дипломатијом“.⁵³

5. **Понтификални савјет «*Cor unum*»** (лат. *Pontificium Consilium «Cor unum»*), односно „Једно срце“, наслоњено је на чланове 145-148, а „показује задовољство Католичке цркве за сиромашне, његовањем људског братства и манифестовање Христовог милосрђа“. Савјет има каритативну активност, пружање бриге и помоћи, те подстицати хришћанске вјернике да свједоче о јеванђеличкој добротворности, да подстичу и координирају иницијативе католичких организација (Каритас, Мисереор, Католичка помоћ итд.) које се труде да помогну народима у потреби, посебно захваћених природним непогодама, катастрофама и хитнијим кризама (хуманитарна активност), и сл.
6. **Понтификални савјет за пасторалну бригу о мигрантима и путницима** (лат. *Pontificium Consilium de Spirituali Migrantium atque Itinerantium Cura*), чланови 149-151, доноси пасторалну забринутост Цркве да задовољи посебне потребе оних који су били присиљени да напусте своје родно земљиште или их немају, као и брига за морнаре и пилоте. Овај савјет посебно је активан по питању нових миграционих процеса са Истока на Запад.
7. **Понтификални савјет за пасторал здравства** (лат. *Pontificium Consilium de Apostolatu pro Valetudinis Administris*), чланови 152-153, брине о духовном стању и потребама радника у здравству, као и свјештенства који дјелује у здравственим

⁵³ Мишчин Д., *op. cit.*, стр. 194.

установама. Активност савјета усмјерена је да прошири црквено учење о духовним и моралним аспектима болести, као и о значењу људске патње, итд.

8. Понтификални савјет за тумачење законских текстова (лат. *Pontificium Consilium de Legum Textibus Interpretandis*), чланови 154-158, а његова функција се састоји углавном у тумачењу закона Цркве. С обзиром на универзалне законе Цркве, савјет је надлежан за објављивање аутентичних тумачења потврђених од стране понтифичног ауторитета, након консултација са дотичним дикастеријама по питањима од великог значаја. Овај савјет је у служби других Римских дикастерија „који им помаже да осигурају да су општи извршни уреди и упутства које ће објавити у складу са прописима закона који су тренутно на снази и да су састављени у исправни правни облик“. На захтјев заинтересованих, овај савјет утврђује да ли су одређени закони и општи прописи издани од стране законодавца испод нивоа највишег органа у сагласности или не са универзалним законима Цркве.

9. Понтификални савјет за међурелигијски дијалог (лат. *Pontificium Consilium pro Dialogo inter Religiones*), чланови 159-162, настао је 1964. године, када је папа Павле VI основао ово посебно одељење Римске курије за односе са нехришћанским религијама, тзв. Секретаријат за нехришћане (лат. *Secretariatus pro non-Christianis*). Понтификални савјет за међурелигијски дијалог је централна канцеларија Католичке цркве за промовисање међурелигијског дијалога у складу са духом Другог ватиканског концила, посебно декларације *Nostra Aetate*. Савјет је одговоран да промовише међусобно разумјевање, поштовање и сарадњу између католика и сљедбеника других вјерских традиција, подстицати проучавање религија, промовисати формирање особа посвећених дијалогу, подстиче и надгледа односе са члановима и групама нехришћанских религија, као и са онима који су на било који начин задовољени религиозним осјећајем. Промовише одговарајуће студије и конференције ради развијања међусобних информација и уважавања. Када то захтијева питање које се разматра, Савјет мора наставити у вршењу своје функције у консултацији с Конгрегацијом за доктрину вјере или пак са Конгрегацијом за оријенталне цркве или за евангелизацију народа. Овај савјет има Комисију, под руководством предсједника, за подстицање односа са муслиманима из религиозне перспективе. Не бави се јудаизмом. Савјет је допринио бољим односима са исламским

замљама (основана и комисија за односе са муслиманима 1974. године), и православним земљама. Успоставља односе са Исламском организацијом за образовање, науку и културу, Муслиманском свјетском лигом, као и са владама исламских држава.

10. Понтификални савјет за дијалог са невјерницима (лат. *Pontificium Consilium pro Dialogo cum Non Credentibus*), чланови 163-165, показује пасторалну солицитацију Цркве за оне који „не вјерују у Бога или који не вјерују“. Промовише проучавање атеизма и недостатка вјере и религије, посматрајући њихове узроке и њихове последице у погледу хришћанске вјере, тако да се одговарајућа помоћ може дати пасторалној акцији кроз рад посебно од католичких образовних институција. Савјет успоставља дијалог са атеистима и невјерницима, а представљају их истински стручњаци на конференцијама о овом питању.

11. Понтификални савјет за културу (лат. *Pontificium Consilium de Cultura*), чланови 166-168, подржава односе између Свете Столице и подручја људске културе, посебно промовишући комуникацију са различитим савременим институцијама учења и наставе, како би се секуларна култура све више отворила за Јеванђеље. Савјет самостално предузима одговарајуће пројекте у погледу културе. У консултацији са Државним секретаријатом показује интересовање за мјере које су државе и међународне агенције усвојиле у циљу подршке људској култури и, по потреби, присутни у главним организацијама у области културе и подстичу конференције куртуролошког типа..

12. Понтификални савјет за средства друштвеног информисања (лат. *Pontificium Consilium de Communicationibus socialibus*), чланови 160-170, укључен је у питања о средствима друштвене комуникације, тако да, овим путем, људски прогрес и порука спасења могу имати користи од секуларне културе. У вршењу својих функција, савјет мора наставити радити у блиској вези са Државним секретаријатом. Главни задатак овог савјета је да на вријеме и на одговарајући начин подстакне и подржи акцију Цркве и њених чланова у многим облицима друштвене комуникације. Пази се на то да новине и периодика, као и филмови и радио или телевизијска емисија, све више буду прожете људским и хришћанским духом. Са посебном пажњом савјет гледа на католичке новине и

часописе, као и на радио и телевизијске станице. Подстиче односе са католичким удружењима активним у друштвеним комуникацијама.

3.4. Судови

У саставу Римске курије налазе се и три суда (трибунали): за извањско подручје Апостолска пенитенцијарија (лат. *Paenitentiaria Apostolica*), и за унутрашње подручје Врховни суд Апостолске сигнатуре (лат. *Supremum Tribunal Signaturae Apostolicae*) и Суд Римске роте (лат. *Tribunal Rotae Romanae*). Као судски органи наведени трибунали равнају се према црквеном праву, односно канонима канонског права. Међутим, „за сав католички свијет римски је првосвјештеник врховни судач који суди или особно или преко редовитих судова Апостолске Столице или преко судача које је сам овластио“.⁵⁴

- 1. Суд Апостолске пенитенцијарије**, чија је надлежност утврђена члановима 117-120 конституције, а односи се на унутрашњи форум и индулгенције. Овај суд нема своје независне надлежности, већ је извршни орган у рукама папе и његова десна рука.⁵⁵ „Предмети који се у Католичкој цркви искључиво односе на Унутрашње судиште, с једне стране, јесу обиљежени и оцијењени у канонима Законика канонског права и зато су у строгом смислу правничке природе, а с друге стране, јесу дубоко теолошко-морално-духовне природе, садржани у истим канонима, у Катекизму Католичке Цркве па у многоструком науку Предаје и Учитељства.“⁵⁶ Овај суд даје одријешење и опрост од гријеха које једино папа има право дати (*канони 1367, 1370, 1378, 1382, 1388*). Због карактера судског случаја и деликатности материје, суд суди у тајности, те је свака јавност искључена. Надлежност суда се конституише у ријетким случајевима, који захтијевају хитност поступка, о чему свједочи и чињеница да током конклаве кардинали могу примати поруке, наравно у случајевима крајње нужности, председника суда, који, такође остаје на положају и у вријеме *sede vacante*.
- 2. Врховни суд Апостолске сигнатуре** је апостолски, врховни и жалбени суд са задацима и овлашћењима на управном, парнично-управном и судском

⁵⁴ Канон 1442.

⁵⁵ Фучек Иван, *PAENITENTIARIA APOSTOLICA Унутрашње Судиште Цркве*, Качић, Сплит, 2009.-2011., 41-43, стр. 1122.

⁵⁶ *Ibid.*

подручју. Рјешава врло осјетљива питања жалби против одлука осталих установа Римске курије и Цркве, те бдије над исправном управом правде црквених судова.⁵⁷ Наслоњен је на канонско право, *Pastor Bonus* (чланови 121-125) и апостолско писмо *motu proprio Antiqua ordinatione* (32-35) од 2008. год. Апостолска сигнатура је врховни суд Апостолске Столице против чијих пресуда нема мјеста призиву.

3. **Суд Римске роте** је редовно и средишње судско тијело (назван због кружне собе у којој се налазе судије), који се брине за јединство правосуђа, и, на основу својих одлука, пружа помоћ нижим судовима. Судије овог Трибунала су искусни стручњаци из разних дјелова свијета, изабрани од стране Врховног првосвјештеника, формирају колегијум, којим предсједава декан.⁵⁸ Римска рота је суд који суди о жалбама против одлука које су донијели црквени судови широм свијета, као и у случају када редовни локални судови не могу водити поступак.⁵⁹ *Prima facie*, судска пракса се највише дотиче брачног права.

3.5. Канцеларије, Папске комисије и друга тијела Римске курије

У скопу Римске курије налазе се и канцеларије (лат. *Officia*) које нису дио ни једне дикастерије, а то су:

1. Апостолска комора (лат. *Camera Apostolica*), која је утврђена чланом 171 конституције. Апостолском комором предсједава кардинал камерленго или коморник са помоћницима. Док је Апостолска столица празна, у случајевима *sede vacante*, цјелокупни економски и финансијски послови налазе се у надлежности Апостолске коморе и њеног коморника, чија функција не престаје

⁵⁷ Кан. 1445 - § 1. Врховни суд апостолске сигнатуре рјешава: 1. ништовне жалбе и молбе за поврат у пријашње стање и остале утоке против Ротиних пресуда; 2. утоке у парницама о правном стању особа, што их је Римска рота одбила примити на поновно испитивање; 3. изузећа због сумње и друге разлоге против преслушавања Римске роте због чина у обављану њихове службе; 4. сукобе мјеродавности о којима се говори у кан. 1416. § 2. Исти суд просуђује о размирицама насталима из чина управне црквене власти кад су му законито поднесене, о осталим управним споровима које му римски првосвештеник или уреди Римске курије поднесу, те о сукобу мјеродавности међу тим уредима. § 3. Осим тога, задаћа је тога Врховног суда: 1. нацирати исправно дијелење правде и, ако је потребно, подузети мјере против одвјетника и заступника; 2. продуживати мјеродавност судова; 3. промицати и одобравати оснутац судова о којима се говори у канн. 1423 и 1439.

⁵⁸ Члан 127. Конституције.

⁵⁹ Чланови 126-130. Конституције, као и Канон 1444.

смрћу папе, и један је од најактивнијих људи у периоду између старог и новог папе.

2. Управа имовине Свете Столице (лат. *Administratio Patrimonii Sedis Apostolicae*), чланови 172-175, управља власништвом (покретним и непокретним добрима) Свете Столице, како би се обезбиједила потребна средства за функционисање Римске курије.
3. Префектура економских послова Свете Столице (лат. *Praefectura Rerum Oeconomicarum Sanctae Sedis*), чланови 176-179, надлежна за годишњи оперативни прорачун.

Понтификалне комисије улазе у склопу Римске курије и то: Понтификална комисија за црквена културна добра (лат. *Pontificia Commissio de Bonis Culturalibus Ecclesiae*), Понтификална комисија за сакралну археологију (лат. *Pontificia Commissio de Sacra Archeologia*), Понтификална библијска комисија (лат. *Pontificia Commissio Biblica*), и Понтификална комисија « *Ecclesia Dei* » (лат. *Pontificia Commissio Ecclesia Dei*). Друга тијела која улазе у састав Римске курије су: Префектура папске палате (лат. *Praefectura Pontificalis Domus*) надлежна за аудијенције код папе и презеанс, те и за унутрашњост папског домаћинства⁶⁰, Служба богослужних свечаности Врховног свјештеника (лат. *Officium de Liturgicis Celebrationibus Summi Pontificis*) која је надлежна за организацију и протокол свих свечаности у којима је укључен папа⁶¹, Канцеларија за штампу која представља центар за информације новинара при Светој Столици, Централна канцеларија за статистику итд.

⁶⁰ Чланови 180-181. Конституције.

⁶¹ Члан 182. Конституције.

4. ИСТОРИЈСКИ ПРЕСЈЕК ПАПСКЕ ДРЖАВЕ

Историја игра кључну улогу у разумијевању учешћа и еволуције Свете Столице у међународним односима.⁶² Формирање Папске државе представља сложен историјски феномен: сједне стране, није га могуће прецизно хронолошки одредити, а са друге стране, иманентна му је сама историја хришћанства уопште. Папска држава позната је и под називом Црквена држава (лат. *Status Ecclesiasticus*) или Понтификална држава. Ширење хришћанства дало је Римском епископу велику вјерску и политичку снагу, а Рим је постао центар хришћанства. До XIX вијека, папе су се налазиле у сталној борби са Светим Римским царством и другим силама у Европи. Папска држава постојала је у континуитету до 1797., када постаје република. Иако је обновљена три године касније 1801. године, Наполеон је 1809. године прикључује своје царству. На Бечком конгресу 1815. године је поново обновљена, и трајаће све до анексије од стране Краљевине Италије 1870. године.

4.1. Антички период

Простор на коме се налази Ватикан и прије појаве хришћанства и апостола Петра и Павла, био је центар *Imperium Romanum*-а, али и територије на којој је настала етурска, предримска цивилизација. Сам појам Ватикан има етурске етимолошке коријене. Римљани су име латинизирали у *Vaticanus*, приближивши га ријечи *vaticinia*, што их је навело да брежуљак на десној обали ријеке сматрају обитавалиштем богова, гдје су етурски свјештеници, врачеве одлазили примати упутства божанстава и припремати своје проповједи.⁶³ Иако Ватикан представља центар и симбол хришћанства, монотеизма, коријен његове ријечи је политеистички, од етурске богиње подземног свијета Ватика. Питања о поријеклу Етрушчана, о етрушчанском језику и о социјалној структури и значењу Етрушчана за културни развитак Италије

⁶² Araujo Robert, *The Holy See -- International Person and Sovereign*, Ave Maria International Law Journal, 2011., Vol. 1, No. 1, 2011. p. 3. Доступно на интернет адреси: <https://ssrn.com/abstract=2141779> (приступљено 20.07.2018.)

⁶³ Mercier J., *op. cit.*, стр. 4.

– јесу једна од најсложенијих и најзамршенијих у читавој знаности о античком свијету⁶⁴, па се овдје нећемо задржавати.

Антички Рим се урбанизирао на простору седам прежуљака⁶⁵, а десна обала те природне границе, ријеке Тибар, гдје се налазе Ватикански брежуљци, дуго времена ће остати напуштена и озлогашена. Међутим, појавом хришћанства, односно нове ере, захваљујући царевима Јулију Цезару, Октавијану Августу, Тиберију, Калигули, и Клаудију долази до урбанизације, која ће кулминирати са Нероном и чувеним *horti Neronis*. Управо у Нероновим вртovima, подно брежуљака који ће одсад бити супарником седам брежуљака с друге стране ријеке, започиње повијест Ватикана.⁶⁶ Бројни остаци антике и данас су присутни у Ватикану. Готово да његови зидови спајају вијек са вијеком, прошлост са садашњошћу, антику са хришћанством, политеизам са монотеизмом, антички Рим и хришћанску пријестолницу. Обиликс који данас краси трг Светог Петра по наредби папе Сикста V 1586. године, донијет је из Египта, Хелиополиса, по наредби цара Калигуле. Обиликс се првенствено налазио у тзв. Нероновом циркусу, мјесту гдје је, по традицији, предаји, апостол Петар разапет наглавачке и сахрањен у непосредној близини, гдје се данас налази Базилика Светог Петра.

Територију Ватикана могли би назвати некрополом, чији је епицентар гроб апостола Петра. Врло рано, још за Нерона, а нарочито након што је саграђена Хадријанова гробница, почели су се јављати гробови сјеверно и свјеверозападно од циркуса, који су касније прерасли у праву некрополу чији су остаци пронађени током ископавања испод базилике св. Петра.⁶⁷

Као доминантно пагански град, Римљани су на хришћане гледали као на „друге“, а све је кулминирало 64. године између 18. и 19. јула у чувеном *Magnum Incendium Romae* који је трајао десет дана. Како би се задовољило јевно мјење за штету која је настала, Нерон је оптужио хришћане за подметање пожара. Од тада почињу прогони, страдања и мучеља хришћана. Свакако, најпознатији мученици јесу апостол Павле и Петар. Убијену су 67. године. Св. Павле је као грађанин Рима погубљен мачем,

⁶⁴ Машкин А. Н., Повијест Старог Рима, б. д., стр. 44.

⁶⁵ Капитол (*Capitolinus*), Авентин (*Aventinus*), Палатин (*Palatinus*), Квиринал (*Quirinalis*), Виминал (*Viminalis*), Есквилин (*Esquilinus*), Целиј (*Caelius*).

⁶⁶ Mercier J., *op. cit.*, стр. 7.

⁶⁷ *Ibid.*, 56.

одсјецањем главе, вјероватно на тзв. *via Ostiense* на мјесту *Aquae Salviae*, а св. Петар је попут бројних осталих хришћана разапет на крсту. Предање каже да је апостол Петар тражио да буде разапет наопачке сматрајући себе недостојним Господа својега, Исуса Христа и његовог распињања. „Судбоносно је било што је тај Неронов поступак бацио љагу »*odii humani generis*« на хришћане и тиме за готово два вијека поставио стварну (иако не и правну) основу, или боље рећи, дао је пропусницу за поступак против хришћана.“⁶⁸

Све до III вијека, доласком цара Константина и доношењем Миланског едикта, ових готово три вијека биће обиљежени као вјекови прогона хришћана. У Античком Риму, попут других цивилизација старог вијека, није постојала јасна разлика и граница између религије и државе, између светог и профаног. Религија је била непосредни пратилац готово свих, како појединачних тако и друштвених, активности. Римски цар је поред своје изразито државне улоге био и *Pontifex maximus*. Тешко је једнозначно одредити због чега је римска политика у прва три вијека била ненаклоњена хришћанима, посебно ако се узме у обзир чињеница да је Римско царство било религијски толерантна држава и да је римско паганство било далеко толерантније него што је то касније постало римско хришћанство.⁶⁹

Долазак Константина и доношење Миланског едикта представља прекретницу у историји свијета, а прије свега у историји религије, када хришћанство престаје бити *religio illicita*, и постаје *religio licita*. „Промјена религије Римског царства значила је мијењање свијета.“⁷⁰ Милански едикт 313. године ударио је темеље присутности Цркве у друштву и држави, омогућио ширење хришћанске културе и цивилизације. Управо у прва три вијека прогона, скривања, катакомби али и слободом која је потом услиједила ударени су камени међаши Папске државе. Мученичко страдање св. Петра и Павла, као и других мање познатих хришћана, постаће епицентар из којег долази духовни легитимитет и легалитет Црквене државе, а Константинови грађевински подухвати омогућиће њихову материјализацију. Цар је 312. године уступио Латеранску палату епископу Малтијаду и наредио да, поред ње, на источном крају Рима и на самом ободу Аурелијановог зида буде саграђена још једна велика хришћанска богомоља.⁷¹

⁶⁸ Франзен Аугуст, *Преглед повијести цркве*, Хришћанска садашњост, Загреб, 1988., стр. 46.

⁶⁹ Хорват М., *Римско право*, Правни факултет, Загреб, 2007., стр. 116.

⁷⁰ Мекнамерс Џон, *Оксфордска историја Хришћанства 1*, Клио, Београд, 2004., стр. 86.

⁷¹ Одал М. Чарлс, *Константин и хришћанско царство*, Завод за уџбенике, Београд, 2013., стр 205.

Константин и његова породица изградили су бројне цркве широм царства, а најпознатије свакако јесте Ватиканска базилика на мјесту гдје се налази гроб првог апостола, формирајући историјско језгро, нуклеус Папске државе. Ови имовински поклони и приходи познати су под називом „*Patrimonium Sancti Petri*“. Поред гроба апостола Петра налазило се хришћанско гробље, вјероватно жеља преминулих особа да буду сахрањене што ближе св. Петру. Правна препрека градње била је чињеница што се гроб сматрао *res religiosae*, али Константин, као врховни ауторитет, првосвјештеник, омогућио је градњу наведене базилике. „Историја Константинове базилике тијесно је повезана са историјом папа: готово све папе сматрали су питањем части повећати сјај базилике.“⁷² Централизација Царства у Константинопољу водила је повећању царске контроле над Источном црквом, али исто тако и томе да Римски бискуп постане најважнија фигура на Западу, и међу клерицима и међу лаицима, те можемо рећи да је од тада Римски бискуп (папа) почео све више својатати и земаљску власт.⁷³ „Данас се суд о Константину колеба између двије крајње супротности: док неки у њему виде ослободитеља Цркве, који је коначно отклонио смртну пријетњу од прогона паганске државе, други сматрају да је оправдано тврдити како је с Константином и услјед *константинског охрата*, који је по њему назван, у црквеној историји наступила права опасност за Цркву; јер Константин је обгрлио Христову установу као хоботница својим пипцима и лишио је њене унутрашње слободе дајући јој повластице које јој је држава могла зајамчити склапањем савезништва, повластице које су спријечиле свако даљније дистанцирање цркве од овосвјетских институција и власти, а Цркви је то дистанцирање било потребно за њено стварно дјеловање.“⁷⁴ Цар Теодосије 380. године доноси едикт *Cunctos populos*⁷⁵ којим је никејско хришћанство прогласио државном религијом и затворио спор аријанства, а нешто касније, 392. године забранио паганске религије, те хришћанство постаје државна религија. Најважнија чињеница овог античког, првог периода за црквени и међународноправни аспект Свете Столице јесте да је апостол Петар први папа, те да на основу његовог ауторитета деривира положај његових насљедника.

⁷² Mercier J., *op. cit.*, стр. 13.

⁷³ Видаковић Томислав, *Утицај Константинова „обраћења“ на раст друштвеног положаја бискупа: која страна се више окористила?*, Кршћански центар „Ријеч живота“, Загреб, 2008., УДК: 261.7:262.5, стр. 307.

⁷⁴ Kottje Raymond, Moeller Bernd, *Екуменска Повијест Цркве 1: Стара и Источна црква*, Теолошки факултет „Матија Влачић Илирик“, Загреб, 2011., стр. 110.

⁷⁵ Едикт три цара који је издао цар Теодосије са своја два сувладара, Грацијаном и Валентијаном.

4.2. Средњи вијек

Прије оснивања Ватиканске државе папе су као земаљски владари, сувјерени, краљеви, владали Папинском државом, свјетовном институцијом, која се поступно обликовала у IV вијеку на подручју средишње Италије. У почетку је обухватала територије у околини Рима, назване *Patrimonium sancti Petri* (баштина св. Петра). Тек пропашћу Западног римског царства 476. стварају се услови за територијално ширење и политички утицај тзв. Папске или Папинске државе, односно Црквене државе. Временом се знатно проширила, па је за вријеме свог постојања обухватала данашње италијанске регије Лациј, Умбрију, Марцхе, те дио Емилије и Ромање. Трајала је дванаест вјекова, од 756. до 1870. године. На њеним темељима настаће оно што је данас познато као Држава Ватиканског Града. Света Столица је управо конституисана као политички актер у арени средњовековних сила, с том разликом да су њене секуларне и духовне моћи нераскидиво повезивале и ојачавале једна другу.⁷⁶

Пад Западног римског царства 476. године довео је до разбијања политичког јединства од стране „дивљег хаоса варваризма“⁷⁷, те оставио Рим без царског ауторитета, формирајући извјесну празнину, вакум, који су испинули насљедници апостола Петра, односно папе. Као насљедница Римске империје, Византија је тежила за свјетском владавином, сматрајући себе јединим законитим царством у свијету и жељела је да влада свим земљама које су некада припадале Римској империји а сада постале дјелови хришћанске васељене.⁷⁸ Ступање на пријесто цара Јустинијана, те његова реконквиста, најавило је најодлучнији период владавине који је римски свијет искусио још од времена Диоклецијана⁷⁹, те представља врхунац касноантичког или рановизантијског периода. Јустинијанови насљедници, су у годинама које су услиједиле по његовој смрти, полако али сигурно губили не само територије већ и право сувјеренитета и полако се удаљавале од Рима. Због кулминације унутар Византијског царства - Персијанци, Словени, Авари, Арапи и ислам, иконокласичнке кризе и др., на Западу долази до јачања Франачког царства. Због свега наведеног папе полако постају све више независније од византијских базилеуса. Продор варвара и несналажење државотворних структура омогућило је издизање папе, Римског бискупа,

⁷⁶ Rieck E. Christian, Niebuhr Dorothee, *MICROSTATE AND SUPERPOWER: THE VATICAN IN INTERNATIONAL POLITICS*, KAS INTERNATIONAL REPORTS 10 | 2015, p. 43.

⁷⁷ Браун Питер, *Успон хришћанства на Западу*, ЦЛИО, Београд, 2010., стр. 16.

⁷⁸ Острогорски Георгије, *Историја Византије*, Просвета, Београд, стр. 49.

⁷⁹ Манго Сирил, *Историја Византије*, Дерета, Београд, 2011., стр. 60.

као краља и бранитеља Рима и његових становника. Продор Хуна вођених Атилом - Бич Божији, 452. године, заустављен је управо интервенцијом папе св. Лава Великог (440-461). Преговарао је и са вандалским краљем Гензериком 455. године али са мање успјеха, будући да су опустошили Рим. Заштитничко дјеловање папе Лава Великог представља темељ скретања царске власти у корист Римског бискупа. Његов углед »тајног римског цара«, како су га прозвали, најављивао је свјетовну власт папа.⁸⁰ Истицао је примат Римских бискупа, те ријешавао бројне херезе унутар Цркве. Посебо треба споменути папу Гргура Великог (понтификат 590-604), оца средњовјековне Римске цркве, који је одустао од титуле „*universalis papa*“, када је цариградски патријарх Иван Испосник присвојио себи титулу „екуменског патријарха“ у циљу постављања примата, те узео титулу „*servus servorum Dei*“.⁸¹

Средином VIII вијека долази нова пријетња за Рим, будући да су Лонгобарди кренули у освајање цијелог Апенинског полуострва. Апостолска столица била је између двије ватре: с једне стране Лонгобарди, а с друге Византијци, на сваки начин њена је слобода била привремена.⁸² Због историјских датости долази до удаљавања од Цариграда и Византије, те до приплижавања са новоформираном Франачком државом. Наиме, 752. године папа Стјепан II се обраћа франачком краљу Пипину Млаћем, који одбија нападе Лонгобарда те осваја територије на сјеверу, које дарује папи 756. године. Пипинов акт враћања папи Равенског егзархата и Кампање, постаће познат у историји као Пипинова даровнића (*Donatio Pippini*), која је послужила као камен међаш настанка Папске државе. Интересантан је случај Константинове даровнице (*Constitutum domini Constantini imperatoris*), која је била кривотворена.⁸³ Ријеч је о исправи, правном акту којим је цар Константин Велики препустио папи Силвестеру владавину над средњом Италијом и владавину над Западним дијелом царства када је одабрао Цариград, некадашњи Бизант, као нову пријестолницу царства, и послужила као правни темељ свјетовне власти папа. Између осталог, *Donatio Constantini* је садржала и Константиново обраћење и крштење, те исцјељење од губе посредством папе Силвестера I, као и дарови Петровом намјеснику, превласт над свим Црквама (Антиохији, Александрији, Јерусалиму, Цариграду), као и свјетовни, царски знак

⁸⁰ Mercier J., *op. cit.*, стр. 118.

⁸¹ Etches Stephen, *Pregled povijesti crkve*, Preveo Vladimir Perković, б. д., стр. 93.

⁸² Mercier J., *op. cit.*, стр. 127.

⁸³ Чињеницу да је Константинова даровница кривотворина открио је ренесансни хуманиста и папин секретар Лоренцо Вала 1440. године.

власти. „Пишући о апокрифној Константиновој даровници, италијански историчар Габријел Пепе истиче да је »фалсификат учињен вјероватно да се добије јуридикна основа за папину интервенцију у политичком животу Запада и да фалсификат потврђује декаденцију Цркве. Он је знак одлучног заокрета који је претворио један организам милосрђа и социјалности у организам силе. Црква постаје богата и моћна служећи се средствима која су нечасна са етичког гледишта...«⁸⁴ Константинова даровница нашла је свој одјек у признању од стране Пипина који је био помазан у опатији Саинт-Денис, а папа је Рим ставио под заштиту франачког краља.

Окретање од Византије и приближавање Франачкој је очигледније у чињеници да је папа Лав III крунисао Карла I Великог за римског цара 800. године. Папа је ставио круну на Карлову главу, благосиљајући га, а потом је пао ничице пред цара и исказао му поштовање проскинезом, што последице њега неће више поновити нити један папа. Карло Велики је 781. године проширио територије Папске државе, која је сада обухватала Рим са околином, Равену, Римини, Песаро, Фано, Синијаглиу, Анкону, Беневенто, Тоскану, Корзику, Ломбардију. У овом периоду формирања папског суверенитета остаје нејасно да ли је папа имао ефективну контролу над наведеним територијама, као и чињеница да ли је ријеч о независној држави или пак о зависној територији у склопу Светог Римског царства. А *fortiori*, папа Лав III, проглашавајући Карла Великог царем на Западу и давајући му папску инвеституру, продубио је удаљеност између Запада и Истока, Западне цркве и Источне цркве, на спољнополитичком плану, док је на унутрашњем плану себе потчинио новом цару, створивши амбијент који ће пратити Западну цркву вјековима – амбијент сукоба свјетовне и духовне власти. Управо овај политички прекид са Истоком и окретање Францима, омогућиће Западу стварање нове тзв. западне цивилизације. Овоме је допринио и сам Карло, „који је успоставио мост који повезује антички цезаропапизам с модерним галиканизмом“.⁸⁵ Поред релативно зависног положаја, папе су настојале да успоставе свјетску, универзалну хришћанску државу, са епицентром Апостолске столице у Риму.

Следећа историјска прекретница папства јесте појава њемачке монархије – Саске династије са Хенриком I и његовим сином Отоном у X вијеку. Папа Иван XII крунисао

⁸⁴ Цврље В, *op. cit.*, стр. 11.

⁸⁵ Mercier J., *op. cit.*, стр. 136.

је Отона у цркви св. Петра за цара 962. године. Од тада долази и до великог уплитања у црквене послове. Међутим, папа Гргур VII, са којим започињу тзв. грегоријанске реформе, настојао је искоријенити лаичку инвестиру, тј. од свјетовних владара постављање и увођење у службу црквених прелара, симонију, тј. продавање и куповање црквених части, те клерогамију или непоштовање закона свјештеничког целибата (николаитизам). „Био је чврсто убијеђен да кроз њега говори Петар и био је страствено привржен праведности – један његов пријатељ описао га је као „светог Сатану“.⁸⁶ Гргурових двадесет и седам закључака или тзв. *Dictatus Papae* објављен 1075. године представљају *Magna Carta* папског теократског система. *Dictatus Papae* садржи: 1. Римску цркву основао је сам Господ; 2. Само се Римски епископ с правом може назвати увинерзалним; 3. Само папа може постављати и смјењивати епископе; 4. Његов легат, чак иако је нижег ранга предједава Сабору епископа и може рашчинити некога од њих; 5. Папа може разријешити и онога ко је одсутан; 6. Не може се, између осталог, живјети у истој кући са неким кога је папа екскомуницирао; 7. Само је Папи дозвољено да проглашава нове законе, заједно окупља нове конгрегације, учини опатију каноничком надарбином и обратно, дијели богате и спаја сиромашне епископије; 8. Само он може користити империјалну инсигнацију; 9. Сви принчеви ће пољубити стопала папе; 10. Само се папино име може помињати у Цркви; 11. Папина титула је јединствена у свијету; 12. Само папа може да свргне императора; 13. Папа може да премјешта епископе с једног сједишта у друго, ако потребе тако налажу; 14. Папа има моћ да рукоположи свештеника било које цркве; 15. Кога год је папа рукоположио може водити другу цркву, али у њој не може бити потчињен, и он не може примити виши чин од другог епископа; 16. Ниједан сабор се не може назвати општим ако папа није тако наредио; 17. Без папиног одобрења ниједан закон ни књига не смију се сматрати канонским; 18. Папине одлуке не може нико разматрати и само он може разматрати одлуке свих осталих; 19. Папи нико не смије судити; 20. Нико не смије осудити особу која се жалила Апостолској столици; 21. Сви значајни случајеви сваке цркве треба да се пријављују њој; 22. Римска црква никада није погријешила, нити ће икада, као што свједоче нови списи; 23. Ако је рукоположен по канону римски епископ је несумњиво учињен светим, заслугом светог Петра, како Св. Енодије, еписком Павије, свједочи уз сагласност многих светих отаца, баш као што је речено у декреталима светог Папе Симаха; 24. По његовом наређењу и дозволи поданици могу оптужити; 25.

⁸⁶ Мекнамерс Џ. *op. cit.*, стр. 268.

Папа може без Сабора постављати и уклањати епископе; 26. Ко се не слаже са Римском црквом не може се сматрати католиком; 27. Да може ослободити поданике заклетве зловним људима.⁸⁷ Света Столица је према овоме била и својеврсни међународни суд. Дошло је и до отимања папе за вријеме мисе у цркви св. Марије Велике али је римски народ до јутра ослободио папу из затвора. Антагонизми су настављени: с једне стране, цар је сазивањем концила у Вормсу, захваљујући оним бискупима које је и сам поставио, повукао подршку папи и прогласио га лажним редовником, а са друге стране, папа је одговорио изопштењем цара, те ослободио његове поднике заклетве вјерности, давајући импулс избору новог цара. Све је кулминирало у октобру 1076. године у Трибуру, када су кнезови сазвали сабор, и у присуству папског легата поставили краљу ултиматум: „у року од године дана мора измолити од папе одрјешење од изопштења, или ће га свргнути са пријестола и изабрати новог краља“.⁸⁸ Услиједио је чин молбе за опрост у Каносу, пред дворцем на обронцима Алпа. Наиме, цар је бос и у покорничкој одјећи чекао три дана (искушење царева искренности) да би на крају измолио опрост. Иако је изгубио ову битку са папом, цар је убрзо кренуо у нову - 1804. године осваја Рим и поставља новог папу Климента III, а папа Гргур се скрива у Анђеовску тврђаву, а спасиће га Нормани, са цијеном пљачкања и унуштења града. Касније је отишао у опатију *Monte Cassino* а потом у Салермо, гдје умире 1085. изговоривши ријечи: „*Dilexi iusticiam, odi iniquitatem, propterea morior in exilio*“ - Волио сам праведност, мрзио сам неправду и стога умирем у прогонству.⁸⁹

Иако средњовјековна хришћанска концепција није дуго трајала, концепирала је једну органску заједницу међу државама католичке и феудалне Европе познату као *Respublica Christiana*. Феудалну атомизацију и дезинтеграцију Европе (безброј феудалних посједа, градова и држава), праћено слабошћу националног креда и јачином религијског самопоимања, прожимало је папство, својим политичким, духовним и моралним ауторитетом. Феудално уређење било је типично црквено уређење.⁹⁰ „Човјек средњег вијека, било да је Француз, Италијан или Њемац, бијаше грађанин једне опште заједничке цивилизације која је имала свој језик, свој дух, своје обичаје, своју вјеру,

⁸⁷ Internet History Sourcebooks Project, Paul Halsall, Medieval Sourcebook: Gregory VII: Dictatus Papae 1090., Доступно на интернет адреси: <https://sourcebooks.fordham.edu/source/g7-dictpap.asp> (приступљено 25.07.2018.)

⁸⁸ Франзен А., *op. cit.*, стр. 154.

⁸⁹ Kottje R., Moeller B., *op. cit.*, стр. 77.

⁹⁰ Јузеф Келер, *Религија и култура*, Радничка штампа, Београд, 1981., стр. 356.

науку, умјетност, као што је то рекао Огист Конт означавајући XIII вијек политичким ремек-дјелом људске мудрости.⁹¹ *Nos loco* Света Столица је чинилац који је створио морално јединство и извршио улогу тијела које уравнотежује и помирује, представљајући опште интересе хришћанства.⁹² Реформски покрети XI вијека покренули су дубоко потискивано осјећање да је хришћанска религија много важнија и много стварнија од осталих начина друштвеног груписања, као што су области или краљевства, у којима су људи живјели.⁹³ Тревор Линг у својој познатој књизи *“Историја Религије Истока и Запада”* истакао је „само једно међународно тијело попут Цркве било је кадро да дјелотворно превазилази локалне међе, а једино је Папа био у стању да гласом досегне до крајњих граница свих хришћанских земаља“.⁹⁴ Дошло је до идендификације цркве са организованим друштвом, и довело до „најразвијенијег и најцјеловитијег система религиозне мисли и праксе који је свијет икада познавао“.⁹⁵ Теологија Томе Аквинског и Августина Кентебериског, теологија свемогућег божанства (*potentia absoluta*), подударала се са периодом највећег политичког утицаја папства.⁹⁶ У том времену када је концепт државности био рудиментаран, јединство Цркве пружило је значајну мјеру сагласности унутар закона, институција и санкција које су дале значење *Respublica Christiana*.⁹⁷ Папа је посједовао широки спектар инструмената: међународни уговори извршавани су из религиозних разлога; папе су посредством миропозамања давале легалност краљевској власти; папе су били арбитра између хришћанских владара; те у оквиру *ius ad bellum*-а црква је установила правила која су ограничавала вођење рата *ratione temporis* нпр. Божијег мира и Божијег примирја, забрана вођења непријатељства пред Божић, Ускрс итд.⁹⁸ Дакле, у оквиру *Respublica Christianorum* Света Столица посједовала је позицију у најмању руку религиозног примата, не само у оквиру правног поретка Католичке цркве, већ и у оквиру правног поретка универзалне средњовјековне државе.⁹⁹ Професор Arangio-Ruiz

⁹¹ Тасић Ђорђе, *Међународна правна свијест*, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд, 2002., стр. 29.

⁹² *Ibid.*

⁹³ Линч Х. Џозеф, *Историја средњовјековне цркве*, ЦЛИО, Београд, 1999., стр. 208.

⁹⁴ Линг Тревор, *Историја религије Истока и Запада*, Српска књижевна задруга, Београд, 1990., стр. 327.

⁹⁵ Etches S., *op cit.*, стр. 128.

⁹⁶ Линг Т., *op. cit.*, стр. 337.

⁹⁷ Araujo J. R., Lucal A. J., *op. cit.*, стр. 336.

⁹⁸ Крећа Миленко, *Међународно јавно право (седмо издање)*, Београд, 2014., стр. 37.

⁹⁹ Arangio-Ruiz Gaetano, *On the Nature of the International Personality of the Holy See*, *Revue Belge De Droit International*, 1996, pp. 354-369., p. 359. Доступно на интернет адреси: <https://ssrn.com/abstract=2634571> (приступљено 26.07.2018.)

констатује и „када је правни поредак *Respublica Christiana* престао, Света Столица и Католичка црква су се нашли у новој позицији“ - *par inter pares* у оквиру међународног система.¹⁰⁰

Услиједили су и крсташки ратови (лат. *cruce signati* – крстом означени) вођени *in nomine Dei*, као значајни чиниоци на међународној сцени, када је Католичка црква настојала остварити духовну и сјетовну превласт у хришћанском свијету. Крсташки ратови представљају низ ратова (већих ратова је било осам, међутим, сваки од њих се састојао од више сегмената¹⁰¹) које су хришћани западне и средње Европе под утицајем папа водили од краја XI до друге половине XII вијека против Селџука, Фатимида и других исламских династија и држава, за ослобођење светих мјеста у Палестини, посебно Христовог гроба у Јерусалиму, из руку муслимана, невјерника. На црквеном сабору у Клермону 1095. године папа Урбан II позвао је на рат против муслимана: „Јерусалим сада држе непријатељи Христови. Он жуди за ослобођењем и не престаје да вас преклиње како бисте му притекли у помоћ. Бог је вама Францима подарио славу по оружју већу но што је у других народа. Стога с ревношћу предузмите ово путовање да бисте се ослободили својих грјеха, са извјесношћу награде – непролазне славе у царству небескоме“.¹⁰² Крсташки ратови ојачали су вид заједништа и повезаности хришћана Западне европе, а људи су за себе говорили да су припадници *Christianitas*-а.¹⁰³ Крсташки ратови продубиће провалију од 1054. године између Источне и Западне цркве.

Важан савезник папства у сукобу са царством била је велика грофица Матилда из Тоскане, која је оставила своју имовине папи, али је и 1111. године обећала цару Хенрију V, али вероватно само на такав начин да ће Римска црква остати главни власник.¹⁰⁴ Сукцесија земаља које је Матилда оставила после своје смрти изазвала је

¹⁰⁰ *Ibid.*, 360.

¹⁰¹ Први крсташки рат 1096-1099; Просјачки крсташки поход, назван и Сељачки крсташки рат 1095-1096; Њемачки крсташки рат 1096; Крсташки рат 1101, назван и Крсташки рат малодушних 1100-1101; Други крсташки рат 1147-1149; Трећи крсташки рат 1189-1192; Четврти крсташки рат 1202-1204; Пад Цариграда 1203-1204; Албигеншки рат, назван и Албижански рат и Катарски крсташки рат 1209-1229; Дјечији крсташки рат 1212; Пети крсташки рат 1217-1221; Шести крсташки рат 1228-1229; Седми крсташки рат 1248-1254; Осми крсташки рат 1270; Девети крсташки рат 1271; Никополски крсташки рат 1396; Варнински крсташки рат 1444; Крсташки рат 1456.

¹⁰² Фајфрић Жељко, *Историја крсташких ратова*, Сремска Митровица, 2006., стр. 36.

¹⁰³ Мекнамерс Џ. *op. cit.*, стр. 272.

¹⁰⁴ Chnürer Gustav, *States of the Church*, The Catholic Encyclopedia. Vol. 14. New York: Robert Appleton Company, 1912. Доступно на интернет адреси: <http://www.newadvent.org/cathen/14257a.htm> (приступљено 27.07.2018.)

напете односе између папе и цара, прије свега због стратешке локације земљишта (ко их је посједовао, командовао је пролазом Апенина са равница у По, у Тоскану). Хенри V је одмах заузео посједе, а то су наставили и остали његови насљедници. Сукоб око територије ријешен је 1213. године када је Фридрих II признао посједе папи Иноћентију III, што је и *de facto* значило и престанак сувјерених претензија над Црквеном државом и папом. Иноћентије III оставиће својим насљедницима структурирану државу која ће *grosso modo* остати таквом све до пред крај XIX вијека.¹⁰⁵

Од XIV вијека долази до помјерања клатна са *sacerdotium*-а у корист *regnum*-а, те до постепеног разбијања *Ecclesia universalis*. Споменуте двије врховне власти (папска и царска) нису у средњем вијеку сматране једнакима и независнима, већ се првенство начелно признавало духовној – њихова улога огледала се у слици двају свјетала, Сунца и Мјесеца, која према Књизи Постанка владају на небеском своду, али тако да Мјесец добива сјај од Сунца.¹⁰⁶ Треба напоменути да су односи између папе и свјетовних владара били успостављани и одржавани на обострану корист. У овом периоду долази до уздицања француских краљева. Наиме, све је започело због сукоба папе Бонифација VIII (1294-1303) и француског краља Филипа IV Лијепог (1285-1314) око повећања пореза за свјештенство, ратног пореза. Папа Бонифација VIII истицао је формулу о потпуно власти над свим духовним, а с обзиром на гријех и над свим временитим стварима – *plenitudo potestatis in spritualia at ratione peccati etiam in temporalia*, па је у овоме порезу видио прекршај законског имунитета – *privilegium fori* (од Четвртог латеранског концила утјеривање пореза од свјештенства могуће је уз допуштења Свете Столице).¹⁰⁷ Папа доноси булу *Cleris laicos* 1296. године, којом је забранио опорезивање клера и запријетио екскомуникацијом свим хришћанским владарима. Међутим, због притиска Француске и забране извоза кованог новца у Рим ипак је опозвао ту булу 1297. године, да не вриједи за Француску. Како би умирио ситуацију папа шаље изасланика, бискупа дијацезе Памиерс која је створена на папину руку, Бернарда Саисета (*Bernard Saisset*), у Француску, са задатком ријешења питања опорезивања клера, али је бискуп отворено критиковао краља. Филип је тражио да се бискуп смијени и казни, чак га је хтио и ухапсити јер је изабран без његовог пристанка,

¹⁰⁵ Mercier J. *op. cit.*, стр. 185.

¹⁰⁶ Ковачић Славко, *Кришћанство и црква у старом и средњем вијеку*, Вербум, Сплит, 2004., стр. 131.

¹⁰⁷ Kottje R., Moeller B., *op. cit.*, стр. 170.

на што је папа одговорио да краљ прелази границе своје компетенције.¹⁰⁸ У були која је услиједила, *Ausculata fili*, папа констатује да: „Бог нас је поставио изнад владара да поучавамо, садимо, искорјењујемо, уништавамо... Не признајете других судца осим својих службеника, никаквог другог суда осим свог пред који доводите клерике и лаике, не водећи нимало рачуна о суду Папе“, те сазвао 1302. године синод у Риму.¹⁰⁹ Краљ је забранио француском клеру одлазак у Рим, а папа је оспоравао моћ краљева, истичући да је папа једини Христов намјесник. Године 1302. доноси булу *Unam sanctam*, у којој, између осталог, стоји реченица „за свако људско биће нужно је да се због спасења покори Римском првосвјештенику“, а чији ће одјек искористити главни краљев савјетник Вилим од Ногарета.¹¹⁰ Краљ се послужио силом, напао је папу у Анагнију, љетњу резиденцију, гдје је папа припремао објаву о екскомуницирању краља. Иако су грађани ослободили папу након три дана, папа је убрзо преминуо. Конклава која је услиједила трајала је готово једанаест мјесеци, због поларизације Светог колегијума: једна страна је била против кршења папског ауторитета и самим тим Француске, а друга за ублажавање и попустљивост према јакој свјетовној држави и њеном краљу Филипу Лијепом. Превагу је однијела друга страна, што је подкријепљено подршком краља, а за папу је изабран Клемент V 1305. године. Папа сели папски двор у Авињону. „Стољетна традиција Вјечног града није само у свијет народа усјекла идеју Петровог наслеђства на Римској столици и црквеног примата већ и представу западног универзализма који се темељи на Римском Империју.“¹¹¹ У том смислу, Томас Хобс је рекао да „папинство није ништа друго него авет покојног Римског царства која сједи окруњена на гробу истог тог царства“.¹¹²

Папство у Авињону биће под утицајем Француске. Папа Урбан V (1362-1370) напоскон се одлучио вратити у Рим, и поред отпора већине француских кардинала и упозорењима француског двора. Народ га је поздравио с одушевљењем, али ситуација у Риму није била охрабрујућа, будући да су цркве биле у катастрофалном стању. Сам боравак папа у Авињону није придонио реформи Цркве, повећању њезине унутарње снаге или угледа. Због немира које је папа затекао у Италији, папа се опет вратио у Авињон, након чега је убрзо преминуо. Тек његов наследник, Гргур XI (1370-1378)

¹⁰⁸ *Ibid.*, 172-173.

¹⁰⁹ Mercier J. *op. cit.*, стр. 197.

¹¹⁰ *Ibid.*, 198.

¹¹¹ Франзен А., *op. cit.*, стр. 187.

¹¹² Колинс Патрик, *Реформација: кратка повијест*, Алфа, Загреб, 2008., стр. 37.

коначно враћа папску пријестолницу у Ватикан. Након повратка у Ватикан, због политичких разлога, дошло је до раскола – западне шизме. Због повратка папе у Рим појавио се низ противпапа. Католичка Црква признавала је папу у Риму, док је изопштила све остале. Такво окружење довело је до губитка ауторитета институције папе и противпапског расположења, што је коначно био и један од разлога за појаву протестантизма, односно реформације у XVI вијеку.¹¹³ Након смрти папе Гргура XI који је окончао авињонско папство, изабран је нови папа који је узео име Урбан VI (1378-1389). Ренесанса је обиљежила монархијски модел папства, а територија Папинске државе се проширила, највише за вријеме папе Јулија II. Папе су постале и једни од најважнијих италијанских владара, поред своје улоге у Цркви.

Услиједила је Реформација, духовни и друштвени покрет који је уздрмао темеље Европе. Папство је одговорило контрареформацијом, чији су стубови били Тридентски концил (1545-1563) и ред Језуита¹¹⁴. Суштина двије противне реформације лежала је у заједничкој прошлости – прошлости која је неоспорно била пуна разних невоља и злоупотреба, али и напора који је требало да доведу до препорода побожности, са циљем да вјера елите постане личнија, а вјера масе живља.¹¹⁵ Весфалски мир 1648. године разбиће *de iure* и *de facto* хомогеност хришћанског универзализма. Упоредо се јављају и два супротна блока, један ултрамонтанистички, за центар – папу, и покрети који су настојали ограничити јурисдикцију папе, попут галиканизма, епископализма и фебронијанизма.

4.3. Ново доба

Француска револуција задала је тежак ударац Папској држави. Наполеон Бонапарте принудио је папу Пија VI да се одрекне Болоње, Равене и Фераре. Период од губитка наведених територија до смрти папе Пија VI познат је као Римска Република (1797-1799). Исти папа је истјеран из Рима и преминуо у заробљеништву 1799. године. Међутим, папа Пио VI предузео је кораке за избор свог насљедника и послао овјерене

¹¹³ Kottje R., Moeller B., *op. cit.*, стр. 180-182.

¹¹⁴ Исусовци, Језуити или Дружба Исусова (лат. *Ordo Societas Jesu*) је римокатолички црквени ред, чији је гесло „*Ad Maiorem Dei Gloriam*“ - Све на већу славу Божју! Основао га је баскијски племић Игнацио Лојолски (1491–1556), а ред је потврдио папа Павле III (1540).

¹¹⁵ Делимо Жан, *Католицизам између Лутера и Волтера*, Издавачки центар Цетиње, Цетиње, 1993., стр. 49.

примјерке своје одлуке кардиналима до којих је могао доћи, а стојало је да се конклава треба одржати тамо гдје се може окупити највише кардинала.¹¹⁶ Тако је у Венецији изабран 1800. године папа Пио VII, који ће имати готово исту судбину као његов претходник. Потписао је конкордат са Наполеоном следеће године, а 1804. отишао је за Париз на крунисање. Године 1809. Наполеон је одлучио прикључити Папску државу Француском царству. Папа се успротивио те бива ухапшен, и три године ће провести у заточеништву у поморској тврђави на обали Лигурског мора. Рим је опет остао без папе, курија се затворила, а архиви су послати за Париз. Папа се враћа у Рим 1814. године из Фонтаинаеблеуа, захваљујући ситуацији ратних непогода које су задесиле Наполеона. Иако је Бечким конгресом 1815. године обновљена Папска држава, национално буђење у Италији, које је кулминирало 1861. године у Торину, када је проглашено уједињење италијанских земаља у Краљевину Италију, довешће до њеног пада. Француска војска која је до недавно и готово уништила Папску државу, сада под Наполеоном III, је послужила као штит. Међутим, повлачење француске војске из Рима због Француско-пруског рата 1870. године, омогућиће продор уједињене Италије под династијом Савоја. Дана 20.09.1870. године, пао је папски Рим и Папска држава, а папа је постао „Ватикански заробљеник“. Већ 08.09.1870. године, неколико дана прије освајања Рима, краљ Италије изричито је признао независност Свете Столице - у писму упућеном папи Пију IX, краљ Виктор Емануел II је изјавио да је Света Столица била изван империјума било које 'људске моћи'.¹¹⁷ Треба напоменути да је у тим бурним годинама одржан и Први ватикански концил који због пада Папске државе никада није ни био настављен, а најпозатији је по догматског дефиницији папине незаблудивости. Концил је одржан у поларизацији, с једне стране бројнијој инфабилитичкој струји – ултрамонтанистичкој групацији, и са друге стране, малобројнијом антиинфабилистичкој групи.¹¹⁸

13.05.1871. године италијански парламент донио је тзв. Гарантни закон или Закон о гаранцијама (итл. *La legge delle Guarentigie*), који је садржао 19 чланова. На основу члана 1. личност папа је света и неповредљива, а у члану 2. стоји да је атентат или увреда против папе, исто као и атентат и увреда против краља. На основу члана 4.

¹¹⁶ Mercier J. *op. cit.*, стр. 252.

¹¹⁷ Horace F. Cumbo, *The Holy See and International Law*, *The International Law Quarterly*, vol. 2, no. 4, 1948, pp. 603–620., p. 607. Доступно на интернет адреси: JSTOR, www.jstor.org/stable/762800 (приступљено 26.07.2018.)

¹¹⁸ Kottje Raymond, Moeller Bernd, *Екуменска Повијест Цркве 3: Нови вијек и модерно доба*, Теолошки факултет „Матија Влацић Илирик“, Загреб, 2011., стр. 176-180.

Италија ће плаћати годишњу суму од 3.225.000 лира, као обештећење за територијални губитак. Члан 5. омогућава папи да слободно користи ватиканске и латеранске апостолске палате и Кастел Гандолфо. Члан 6. гарантује слободу кардинала у вријеме *sede vacante*, а влада Италије ће обезбиједити мјесто конклаве или екуменског концила од узнемиравања и сл. На основу члана 8. Врховни понтиф је потпуно слободан да обавља све функције свог духовног министарства, а на основу члана 11. страни представници држава и влада код папе ће уживати све привилегије и имунитете који дипломатски представници имају према међународном праву.¹¹⁹ Закон је одредио широке прерогативе папе, али ипак је наишао на одбијање од стране Пија IX, енцикликом *Ubi Nos* два дана касније – „нећемо пристати ни на каква помирења, које би у било чему поништило или умањило наша права која су Божја и права Свете Столице... изјављујемо да никада не можемо ни на који начин признати или прихватити те гаранције, које је осмислила пијемонтка влада“.¹²⁰ Папе Лав XIII, Пио X и Бенедикт XV пратиће примјер свог претходника и остаће у „ватиканском заробљеништву“. Ствари се мијењају доласком Пија XI 1922. године који ће ријешити тзв. Римско питање, потписивањем Латеранских споразума 1929. године, те конституисати Државу Ватиканског Града. Наиме, *l'Osservatore Romano*, дневни лист Ватикана, поводом наведених уговора изјавио је: „Уговор који су закључили Света Столица и Италија нема потребе оправдавати јер он има најважније оправдање које је довољно и које је коначно: постигнут је конкордат“.¹²¹

¹¹⁹ Legge delle Guarentigie 1871. Доступно на интернет адреси: https://www.sba.unifi.it/upload/scienze-sociali/mostre/costruire_italia/legge_guarentigie.pdf (приступљено 27.07.2018.)

¹²⁰ ENCICLICA UBI NOS, DEL SOMMO PONTEFICE PIO IX, Dato a Roma, presso San Pietro, il 15 maggio 1871. Доступно на интернет адреси: <https://w2.vatican.va/content/pius-ix/it/documents/epistola-encyclica-ubi-nos-15-maii-1871.html> (приступљено 26.07.2018.)

¹²¹ Mercier J. *op. cit.*, стр. 278.

5. МЕЂУНАРОДНОПРАВНИ СТАТУС СВЕТЕ СТОЛИЦЕ

Међународни статус Свете Столице је вјековима нападан и брањен, егзистирајући у раскораку између монарха и папе, шефа државе и шефа цркве. Међународноправни субјективитет Свете Столице до 1870. године био је неупитан, заснивао се на чињеници да је Врховни првосвјештеник био монарх или сувјерен Папске државе која се налазила на Апенинском полуострву. Захваљујући држави на чијем челу је био, његов међународноправни капацитет, у средњем вијеку па све до анексије од стране Краљевине Италије, није будио питања нетериторијалног, религијског субјекта, и поред чињенице да је ријеч о вјековима у којима је религија била манифестована у готово свим аспектима живота. Данас можемо говорити о три историјске епохе у којима се испољавала и демонстрирала међународноправна личност Свете Столице: прва, кроз постојање Папске црквене државе; друга, нестанком исте 1870. године и отварањем тзв. Римског питања до 1929. године; трећа, од 11.02.1929. године потписивањем Латеранских споразума до данас. Треба напоменути да међународна личност Свете Столице је независна, у смислу међународног права, од постојања другог ентитета са којим је пронађена у прошлости или је данас повезана.¹²²

Синергија религијских и међународноправних елемената омогућила је Светој Столици да егзистира са осталим стандардним субјектима међународног права и међународних односа (државе и међународне организације), и вјерских субјеката, посебно хришћанских цркава и других видова институционалних религија, као и неинституционалних, давајући јој карактер наддржаве и државе, људске и божанске установе. Како је спиритуално дјеловање изворно, примарно и самим тим важније у односу на свјетовно и материјално, „чини улогу Свете Столице више супранационалном него међународном“.¹²³

Дјеловање Свете Столице наслоњено је на тзв. начело два мача, односно подјелу власти над духовним и свјетовним стварима, које извире из Новог Завјета, Лукиног јенавђеља, гдје стоји: *„И рече: »Кад сам вас послао без кесе и без торбе и без сандала, је ли вам што недостајало?« Они одговоре: »Ништа.« Нато ће им: »Но сада тко има*

¹²² Marchisio Sergio, *CORSO DI DIRITTO INTERNAZIONALE*, G. Giappichelli Editore, Torino, 2013., p. 231.

¹²³ Evan Adams, *Holly See History*, Soint Educations Academy, 2016., p. 15.

кесу, нека је узме! Исто тако и торбу! А који нема, нека прода своју хаљину и нека купи себи мач јер кажем вам, оно што је написано треба се испунити на мени: Међу зликовце би убројен. Уистину, све што се односи на мене испуња се.« Они му рекоше: »Господине, ево овдје два мача!« Рече им: »Доста је!« (Лк 22, 35-38). На темељу овог текста Црква узима само један мач, над духовним стварима, док ће мач управе над свјетовним стварима препустити свјетовним властима – царевима, али то емпиријски није било потврђено.¹²⁴

5.1. Међународноправни субјективитет Свете Столице

Међународно право је својеврстан скуп правних начела и правила којима се уређује посебан вид друштвених односа између субјеката међународног права у њиховим подударним и противрјечним вриједностима и интересима у датој међународној заједници.¹²⁵ Борис Кривокапић истиче да дефиниција међународног јавног права има онолико колико и оних који се њима баве, те даје своју дефиницију савременог међународног права, која више одговара проблематици субјеката међународног права: „Савремено међународно право је специфичан правни систем који уређује међународне јавноправне односе држава и одређених међународних организација, као и извесна права и обавезе других субјеката међународног права“.¹²⁶ Наиме, норме међународног права не одређују појам субјекта, али је Међународни суд правде 11.04.1949. године у свом готово најпознатијем савјетодавном мишљењу које се тицало накнаде штете претрпљене у служби ОУН („*Reparation for injuries suffered in the servise of the United nations*“) или тзв. случај убиства *Folke Bernadotte*, између осталог истакао да је субјект међународног права „ентитет способан да прибави међународна права и обавезе“. Субјекте међународног јавног права можемо дефинисати као оне ентитете који посједују правну способност (носилац међународних права и обавеза), пословну способност (стицање и располагање међународним правима и обавезама), процесну способност (покретање судског или другог поступка ради остварења права која су му призната) и деликтна способност (одговорност за кршење међународних обавеза на основу међународног права). Поред субјеката међународног права, постоје и

¹²⁴ Берковић Данијел, *Црква и Библија у контексту корелативних односа власти и ауторитета*, КАИРОС-Еванђеоски теолошки часопис / Годиште I. (2007), бр. 1, стр. 91-114., стр. 101.

¹²⁵ Ђорђевић Стефан, *Увод у међународно право*, Службени гласник, Београд, 2007., стр. 7.

¹²⁶ Кривокапић Борис, *Појам међународног права*, Страни правни живот 1/2009, стр. 8. и 9.

субјекти међународних односа који су често ван правног домена, и не треба их поистовјећивати. Тако проф. Димитријевић и Стојановић истичу: „Субјект међународног права тражи се одговором на питање ко може да буде носилац права и обавеза, док је за субјекте међународних односа одлучујућа способност изворног и стварног дјеловања у свјетским размјерама“.¹²⁷

Историјски посматрано појам субјекта међународног права третиран је различито, „саобразно са обиљежјима друштвених формација“¹²⁸. односно „круг и врсте субјеката међународног права подложни су промјенама у времену“¹²⁹. Субјективитет у позитивном међународном јавном праву резервисан је за државе и међународне организације, а под одређеним околностима за индивидуе и колективитете, односно групе. Међутим, то раније није био случај, чије се консеквенце протежу и данас, будући да присталице традиционалног, класичног међународног права тешко прихватају чињеницу да су се поред држава, као пуноправни субјекти међународног права појавили и неки други ентитети, који нису државе, а у првом реду међународне организације. Наиме, међународноправни поредак настао је на строго етатистичкој основи и само су суверене државе кроз вјекове успијевале да на међународном плану остваре одређена права.¹³⁰ Есклузивност државе кроз класично међународно право створило је једну врсту параметра, макар историјског, међународноправног субјективитета. Према томе, сваки ентитет који претендује да буде субјект међународног права мора посједовати карактеристике и квалитете државе (територију, становништво и суверену власт), који нису карактеристични недржавним ентитетима, попут међународних организација, али и Свете Столице. Дакле, спорност међународноправног субјективитета Свете Столице је *a priori* посљедица стављања знака једнакости између државе и субјекта међународног права након Весфалског мира 1648. године.

Наиме, тзв. Тридесетогодишњи рат (1618 – 1648) окончан Весфалским миром, као *de facto* религијски, вјерски сукоб, довео је до разбијања идеала духовне

¹²⁷ Димитријевић В., Стојановић Р., *Основи теорије међународних односа*, Службени лист СФРЈ, Београд, 1977., стр. 141-142.

¹²⁸ Костић Н. Станиша, *Међународни односи и Међународно право*, Школска књига, Загреб, 1966., стр. 398.

¹²⁹ Деган Ђ. Владимир, *Међународно право*, Школска књига, Загреб, 2011., стр 205.

¹³⁰ Аврамов Смиља, Крећа Миленко, *Међународно јавно право*, Савремена администрација, Београд, 2001., стр. 73.

хомогености хришћанске Европе - *Universalis Christiana* (потчињеност двострукој власти: духовној власти Папе и световној власти Цара који је био на челу Светог римског царства и германске нације), те створио једну основу територијалног сувјеренитета, кроз *cuius regio, eius religio*, а самим тим и настанак сувјерене државе у географско-политичком *novum*-а, те извјесну међународну заједницу и рудиментрно међународно право. Тако је Свето Римско Царство њемачке народности било преустројено у скуп од отприлике 355 сувјерених и независних држава и државица, над којима је цар задржао само номинални ауторитет.¹³¹ Плуралитет „државица“ и фактичка немогућност успостављања универзалне империје довели су до тзв. система равнотеже снага, али и до сопственог поимања равнотеже снага од стране сваке државе „пошто није у стању да се уздигне до општијег гледишта“¹³². Вестфалским миром дошло је до тријумфа државе као привилегованог облика политичког организовања друштава, и означава *ipso facto* рађање модерног међународног система који је утемељен на три принципа: 1. екстерног сувјеренитета (*rex est imperator en regno suo*: ниједна држава не признаје вишу власт и свака држава признаје сваку другу као себи равну), 2. интерног сувјеренитета (*cuius regio, eius religio*: свака држава располаже искључивом надлежношћу на својој територији и над својом популацијом и ниједна држава се не мијеша у унутрашње послове друге државе), и 3. равнотеже снага (ниједна држава не смије располагати снагама које би јој омогућиле да се наметне осталим државама, и свака држава се труди да ниједна друга не досегне хегемонију).¹³³ Другим ријечима, тријумф државе, довео је до међународног права, али и до афирмације државног сувјеренитета.

Држава је изворни, оригинерни, универзални, главни субјект међународног јавног права, док је међународна организација изведени, деривативни субјект. Међународно право је немогуће без система више држава, које су свјесне сопственог сувјеренитета и избора између уређених односа и анархије.¹³⁴ Дакле, субјективитет државе и међународне организације је посве различит. Постојање држава као субеката је *condicio sine qua non* међународног јавног права, а субјективитет међународних

¹³¹ Деган Ђ. Владимир, *Начело суверене једнакости држава у прошлости, садашњости и будућности*, Политичка мисао, Vol XXXIX, (2002.), бр. 2, стр. 123–132., стр. 126.

¹³² Илић Михаило, *Општа разматрања о Друштву народа и његовом праву*, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд, 1996., стр. 29.

¹³³ Smouts C. M., Vennesson P., Battistella D., *Dictionnaire des relations internationales*, Dalloz, Paris, 2003. p. 494-495.

¹³⁴ Bederman J. David, *International Law in Antiquity*, Cambridge University Press, Cambridge, 2004., p. 2.

организација је дериват држава. Наиме, он је функционалан, одређен уговором о оснивању међународне организације и статутом, чији су потписници државе оснивачи, државе чланице. Пошто су из овог појма искључују двострани облици сарадње, међународну организацију могу да оснивају и сачињавају најмање три државе.¹³⁵

Света Столица је специфичан субјект међународног права због првенства духовног и теолошког дефинисања, које деривира из хришћанског предања о предаји власти апостолу Петру, некадашњем Шимуну, да руководи црквом, инаугуришући тиме првог папу и бискупа Рима, чија је власт од самога Бога (*potestatem a solo Deo accepit*). Ова теолошко-канонска дефиниција поткрепљује његово историјско-правно стање, јер мјесто Свете Столице на међународној сцени може се објаснити својим врховним ауторитетом Католичке цркве, која кроз њу има међународноправни статус. Света Столица као главно тијело управљања Католичке цркве дјелује на међународној сцени у својству сувјереног члана међународне заједнице, чији се сувјеренитет манифестује кроз религијску, духовну и универзалну форму. Папски систем је у суштини *imperium in imperio*¹³⁶, тј. црквено царство дубоко укоријењено у свјетовно царство или, боље рећи свјетовна царства, а самим тим и у међународну заједницу.

Не треба мијешати духовну власт папе којом као Римски бискуп управља цијелом црквом као насљедник св. Петра и намјесних Христов на Земљи, гдје је сваки католик потчињен папи и везан за његов црквени сувјеренитет испољен у духовном поглавару, од папиног цивилног сувјеренитета рефлектованог кроз историјске и црквене датости јединства цркве, гдје сваки ентитет, државни или недржавни, католички или некатолички, признају, или, пак, морају признавати. Он је независан од било којег ентитета, црквеног или свјетовног, у циљу обављања своје узвишене мисије, и иманентан му је појам сувјерености. Наиме, папа своју сувјереност не црпи из територијалног сувјеренитета над римском енклавом – Ватикан, већ од изуетног, јединственог и посебног положаја сукцесора апостола Петра, који стоји *vis a vis* са осталим сувјеренима. Међутим, територијални сувјеренитет над Ватиканом има за циљ да јемчи и осигура његов духовни сувјеренитет. Другим ријечима, његов јединствени сувјеренитет не зависи од територијалног сувјеренитета. Настанак државе Ватиканског

¹³⁵ Димитријевић В., Рачић О., *Међународне организације (пето издање)*, Службени Гласник, Београд, 1988., стр. 27.

¹³⁶ NATIONS O. GILBERT, *Papal Sovereignty: The Government Within Our Government*, SECOND EDITION, The Standard Publishing Company, CINCINNATI, 1917., p. 115.

града Латеранским уговорима, представља прилагођавање Католичке цркве доминантном концепту међународног права и међународних односа – концепт доминирања држава. Дакле, Ватиканска држава треба се посматрати као продукт посебне улоге Свете Столице, а не никако обрнуто.¹³⁷

Како су Ватикан, Католичка црква и Света Столица персонификовани у истом инокосном органу, у својству монарха и папе, односно сувјерена и Врховног првосвјештеника, може се говорити о једном виду персоналне уније. Ипак, са међународноправног позитивног аспекта може се рећи да представљају двије одвојене међународноправне личности које одликује квалификације *sui generis*: Ватикан као мини, микро држава, и Света Столица као недржавни ентите који посједује готово сва права призната државама. За неку ствар или појам каже се да су *sui generis* ако имају само њима својствене особине, те се по томе разликују од свих осталих сличних ствари или појмова.¹³⁸ Међународни статус овог „*sui generis*“ ентитета је концептуално проблематичан и практично забрињава - да ли овај статус представља државност или нешто мање од државности.¹³⁹

5.2. *Sui generis*

Међународноправни положај Свете Столице деривира из црквене димензије и резултат је историјских околности. У литератури се истиче да је Света Столица *sui generis* субјект међународног права и међународних односа. Дакле ријеч је о специфичном, јединственом, атипичном субјекту, који је јединствен по својим карактеристикама, те различит у односу на друге, типичне субјекте међународног права (државе и међународне организације). Посебна природа Свете Столице разликује је од држава у њеном религијском и спиритуалном задатку, наспрам којег стоје профане, свјетовне и темпоралне активности и задаци држава. Света Столица није територијални ентитет, држава, а такође није ни међународна организација, будући да њени основачи нису државе. „Елементи међународноправног субјективитета Свете Столице се могу

¹³⁷ Barbato M., *op. cit.*, стр. 38.

¹³⁸ Правни лексикон, Друго измијењено и допуњено издање, Савремена Администрација, Београд, 1970., стр. 1126.

¹³⁹ Morss John R., *The International Legal Status of the Vatican/Holy See Complex*, Forthcoming, European Journal of International Law, 2015., р. 928. Доступно на интернет адреси: <https://ssrn.com/abstract=2631895> (приступљено 28.07.2018.)

најприближније оквалификовати као амалгам, спој елемената субјективитета својственим државама, с једне стране, и елемената субјективитета иманентних међународним организацијама, са друге стране.¹⁴⁰ Унутрашња основа сувјеренитета Свете Столице је Католичка црква и њен вјерник.¹⁴¹

Како је Света Столица медијум који спаја једну државу, Ватикан, и једну вјерску организацију, цркву, Католичку, њен међународноправни субјективитет је двоструко оправдан. Ватикан са симболичном територијом и становништвом нераскидиво је везан за Свету Столицу јер представља трећи конститутивни елемент државе, сувјерену власт. Дакле, релација Света Столица Ватикан јесте однос владе и државе, те као такав не доводи у питање субјективитет. Међутим, питање јесте чији субјективитет, Ватикана или Свете Столице? Однос Свете Столице и Католичке цркве јесте хијерархијски однос, јер Света Столица предстаља врх пирамиде и оно што је дефинише и разликује у односу на организације сличног типа. Црква као институција није ни временски ни просторно ограничена, макар у теолошком смислу, а неки њени видови су признати међународним правом, о чему свједочи и сам примјер Свете Столице. Иако је легалитет тога у крајњој линији упитан, легитимитет је неоспоран, наслоњен на чињеници да је ријеч о конфесији која је најбројнија и најраспрострањенија у свијету, те Цркви која је директно и нераскидиво везана за појам „западна цивилизација“. Управо, међународна субјективност и присуство Свете Столице су посљедица вишевијековне активности централног, средишњег управног тијела Католичке цркве, наслоњене на историјске чињенице, канонско право и међународно право. Папа је „правни глумац“ у међународним односима као оличење хијерархијског руководства Католичке цркве, те његова политичка моћ је заснована на његовој способности и капацитету да управља црквом.¹⁴² Стога, позиција Свете Столице и присуство на међународној сцени објашњено је својим врховним надлежностима над Католичком црквом. Духовна сувјереност је сувјеренитет папе, шефа цркве. Он ствара међународни идентитет и личност Свете Столице.¹⁴³ Међутим, постоје и други актери у којима, на примјер, државни елемент није тако снажан као религиозни елемент - као што је случај са

¹⁴⁰ Крећа М., *op. cit.*, стр. 165.

¹⁴¹ Barbato М., *op. cit.*, стр. 38.

¹⁴² Byrnes А. Timothy, Sovereignty, Supranationalism, and Soft Power: The Holy See in International Relations, *The Review of Faith & International Affairs*, 15:4, 6-20, DOI:10.1080/15570274.2017.1392140, р. 7. Доступно на интернет адреси: <https://doi.org/10.1080/15570274.2017.1392140> (приступљено 28.07.2018.)

¹⁴³ Barberini Giovanni, *Le Saint-Siège : sujet souverain de droit international*, Cerf, Paris, 2003., р. 38.

Далајламом и Тибетом.¹⁴⁴ У том контексту треба поставити питање да ли остале религије могу, преко парадигме Свете Столице и Државе Ватиканског Града, да успоставе међународни статус. Посебно треба нагласити да је присуство Свете Столице у међународном праву и међународним односима, односно у ОУН као институционализацији истих, примарно одобрен на основу историјског искуства и спиритуалног ауторитета (Римокатоличка црква је високоорганизована и хијерархијски структурирана институција на чијем челу је папа), а тек секундарно на основу темпоралног ауторитета над Државом Ватиканског града. Статус Свете Столице у ОУН је дискутабилан, због тога што Света Столица (нетериторијални ентитет) представља Католичку цркву која је, такође, нетериторијални ентитет.¹⁴⁵ Симбиоза примарних и секундарних капацитета Свете Столице је примјер које друге религије тешко да могу посједовати, па их самим тим дисквалификује из сфере међународног права али никако из међународних односа. Православно хришћанство је децентрализовано, детерминисано националном димензијом, те стога подређено и одређено територијалном и културном миљеу испољеном у аутокефалијама. Протестантска и Агликанска црква нису хомогени организми, већ напротив хетерогеност је особина која је *prima facie* заступљена, како *de facto* тако и *de iure*. Православне, протестантске и агликанске цркве остају ван сфере међународног права, и посебно ван ОУН, гдје је улога и активност Свете Столице артикулисана поводом глобалних циљева и норми. Наведени недостатак прати и ислам, јудаизам, будизам и хиндуизам итд. Међутим, ислам преко националних држава које су све мање секуларне, те кроз међународну организацију „Исламска конференција“ обезбјеђује исламско јединство ван граница држава. Наиме, на основу шеријатског права не постоје легалне границе јер је циљ ислама да се прошири на цијели свијет.¹⁴⁶ Међутим, постоји мањкавост централизације еквивалентна Светој Столици, с изузетком, исламске струје шиита, која чини мање од десет посто исламске популације. Такође, јудаизам се манифестује кроз секуларни облик, испољен у држави Израел. Треба нагласити да Света Столица посједује извјесне

¹⁴⁴ McLaren K., Stahl B., 'Hybrid Actors' – Religion and the Shift towards a World Society, Paper for the ECPR General Conference – First draft, ECPR – Université de Montréal, 26-29 June 2015, Доступно на интернет адреси: <https://ecpr.eu/Filestore/PaperProposal/3b824965-582e-4346-a682-0ff3fb7045ef.pdf> (приступљено 30.07.2018.)

¹⁴⁵ Abdullah Yasmin, *The Holy See at United Nations Conferences: State or Church?*, *Columbia Law Review*, vol. 96, no. 7, 1996, pp. 1835–1875., p. 1870. Доступно на интернет адреси: JSTOR, www.jstor.org/stable/1123295 (приступљено 30.07.2018.)

¹⁴⁶ Јефтић Мирољуб, *Политикологија религије*, Центар за проучавање религије и вјерску толеранцију, Београд, 2009., стр. 241.

елементе државности за разлику од осталих религија, што је свакако допринијело да остале државе успоставе дипломатске односе и признају је као такву, те кроз приступање ОУН обезбиједи признање међународне заједнице. Друге религије би наишле на одбијање, јер би дјеловале у спиритуалном капацитету у изразито секуларном међународноправном поретку. Професор *Matthew N. Bathon* у свом научном чланку „*The Atypical international status of the Holy See*“ истиче да један прилично скорашњи дио ислама, вјероисповјест Бахаизам, може једног дана бити у стању да изведе поуздан аргумент за признање нове вјерске државе на нивоу са Светом Столицом.¹⁴⁷ Наиме, Бахаизам је најмлађа свјетска религија, која се појавила у XIX вијеку у Ирану, те је према томе потекао из контекста исламског шиизма.¹⁴⁸ Бахаизам је синкретичка религија, преузела је елементе других религија, посебно по питању спасења, и тежи ка стварању једне универзалне аполитичке заједнице. Оснивач и пророк Бахаизма, који броји преко пет милиона вјерника широм свијета, је *Siyuid 'Ali-Muhammad*, познат под именом „*Bāb*“, што на арапском значи „врата“. *Mirzá Husayn 'Alí* (1817-1892), узима касније назив *Bahā'U'llah*, што на арапском значи „Алахов сјај“ или „Слава Бога“, и наставља рад свог пророка. Иако је до 1963. године бахаистичком заједницом управљао син и потом праунук *Mirzá Husayn 'Alí*-а, ствара се централни управни орган састављен од девет врховних свјештеника, тзв. *Универзални дом правде*, који руководи Божјом вољом, те се сматра непогрјешивим и представља институционални темељ Божијег краљевства.¹⁴⁹ Наиме, Бахаи религија кроз своју хомогеност на међународном нивоу и централизацију власти у Универзалном дому правде, и статусом активног „консултантског члана различитих невладиних вијећа у оквиру ОУН“¹⁵⁰, наслоњена на своја темељна начела – „јединство Бога, јединство вјере и јединство човјечанства“¹⁵¹, тешко да може да доводе до положаја који посједује Света Столица. Света Столица представља јединствен примјер у међународном праву – примјер паралелног, двоструког сувјеренитета, временског и духовног, државног и црквеног. Кроз Свету Столицу, Католичка црква посједује позицију јединог вјерског ентитета који је признат на основу међународног права, те *ipso facto* посједује

¹⁴⁷ Bathon N. Matthew, *The Atypical international status of the Holy See*, published in *Vanderbilt Journal of Transnational Law*, Vanderbilt University, School of Law, 2001-05-01. Доступно на интернет адреси: https://bahai-library.com/bathon_status_holy_see (приступљено 30.07.2018.)

¹⁴⁸ Кристофер Патриц, *Енциклопедија нових религија (Нове религије, секте и алтернативни духовни покрети)*, Накнада Љевак, Загреб, 2005., стр. 131.

¹⁴⁹ *Ibid.*, 132.

¹⁵⁰ Bathon N. M., *op. cit.*

¹⁵¹ Кристофер П., *op. cit.*, стр. 132.

повлашћен положај да директно и индиректно обликује међународно право и међународне односе. Професор *Yasmin Abdullah* вођен примјером Ватикана, који је „религијска држава“ наводи Енглеску и Иран, у којима је такође успостављена државна религија.¹⁵² У том погледу енглеска краљица је шеф државе и шеф цркве, али у случају, готово немогућег, одвајања цркве од државе, акликански вјерници ће остати у међународном домену Велике Британије, која не заступа интересе припадника религије, већ интересе држављана.

Дакле, Света Столица је недржавни, спиритуални ентитет, који као и држава Ватиканског града, или било која друга држава, ужива међународноправни персоналитет. И Ватикан и Света Столица уживају и посједују субјективитет по међународном праву, први због својства државе, а други јер представља религијску институцију и његова нетериторијалност не оспорава субјективитет. Исправније је рећи да је он и територијални, нетериторијални и транстериторијални ентитет, јер је истовремено државни врх Ватикана и хијераријски врх Римокатоличке цркве. Дјеловање Свете Столице у међународним односима заогрнуто је у псеудодржавност ватиканске државе, тако да Света Столица, иако вјерска организација, користи инструменте својствене државама у међународним односима.¹⁵³ Тако, Света Столица има активно и пасивно право посланства, те својство посматрача или члана бројних међународних организација, закључује конкордате, као и остале међународне уговоре. На основу наведеног њен међународноправни субјективитет је неоспоран са аспекта међународног права. Користи се и установом признања нових држава, нпр. Хрватску је Света Столица признала 13.01.1992. године, док су је раније, љета 1991. године, признали Словеније, Исланда, Литваније и Ирска.¹⁵⁴ Улога Свете Столице у међународним односима може се најбоље разумјети кроз ријечи надбискуп Жан-Луис Тауран (*Jean-Louis Tauran*), некадашњег подсекретар за односе са државама, који

¹⁵² *Abdullah Y. op. cit.*, стр. 1871.

¹⁵³ Крећа М., *op. cit.*, стр. 165.

¹⁵⁴ Министарство вањских и европских послова Републике Хрватске, *Света Столица и Република Хрватска: Двадесет година дипломатских односа (1992. – 2012.)*, Зборник радова судионика конференције одржане у поводу 20. обљетнице успоставе дипломатских односа између Свете Столице и Републике Хрватске, 29. листопада 2012, Љетниковац Пија IV. Град Ватикан, 1. издање, Загреб, 2014., стр. 41-42.

истиче: „Света Столица није држава, већ сувјерена морална сила, израз Папства на међународној сцени“.¹⁵⁵

Главни фактори мита о *sui generis* природи личности Свете Столице су, с једне стране, тенденција држава да смање уплитање Католичке цркве у њихове унутрашње послове; с друге стране, склоност црквеној правној литератури да у одређеним околностима нагласи - не увијек у корист Свете Столице - разлику између темпоралне и духовне димензије.¹⁵⁶ Прерогативи папе су кроз историју у потпуности наслоњени на његову еклизијалистичку позицију, као понтиф Католичке цркве, а не на његовој царској позицији, као владара Папске државе.¹⁵⁷

5.3. Однос Свете Столице, Ватикана и Католичке цркве

Однос Ватикана као територијалног ентитета и Свете Столице као нетериторијалног и транстериторијалног ентитета отвара бројна питања, а одговори су итекако различити. Ватикан је уско повезан са Светом Столицом, а они су у суштини дио исте конструкције.¹⁵⁸ Доминирају двије теорије: монстичка и дуалистичка. Монистичка теорија истиче да постоји само један субјект, међутим, о којем је субјекту ријеч не постоји концензус. За разлику од монистичке, дуалистичка теорија истиче да постоје два субјекта међународног права, што потврђује и позитивно међународно право. Има оних који мисле другачије. Тако, Милан Марковић тврди да ни папа, ни Ватикански град, као територија само са извјесним карактеристикама државности, која се своди на псеудодржавност, на фикцију, нису они који представљају стварне субјекте међународног права већ организација Католичке цркве као такве, као међународна организација.¹⁵⁹ С обзиром на сићушну територију Ватикана и на безначајан број његових сталних становника, Света Столица се не може сматрати државом, али је Католичка црква несумњиво транснационални субјект међународних односа, јер има свјетски центар одлучивања, није потчињена ниједном другом субјекту међународних односа и ужива оданост великог броја људи у разним земљама и непосредно ступа у

¹⁵⁵ Adams E., *op. cit.*, стр. 13.

¹⁵⁶ Arangio-Ruiz, G., *op. cit.*

¹⁵⁷ NATIONS O. G., *op. cit.*, стр. 23.

¹⁵⁸ Shaw N. Malcolm, *International law (Sixth edition)*, Cambridge University Press, Cambridge, 2008., р. 244.

¹⁵⁹ Марковић Милан, *Положај Ватикана, односно папе и Католичке цркве у међународном праву*, ЈРМП, 1956., бр. 2., стр. 245-257.

односе с другим субјектима међународних односа.¹⁶⁰ Иако је Црква најстарија и највећа транс-владина организација на свијету, у друштвеним наукама и даље је потцијењен и неистражени актер.¹⁶¹ Према мишљењу бившег дипломате Ватикана, надбискупа Хигинуса Еугене Кардинала, Света Столица постоји и дјелује у оквиру међународне заједнице као правна персонификација Цркве.¹⁶² Јасно је, да је Света Столица, квалификовани портпарол Цркве на међународној сцени и дипломатским односима.¹⁶³ Наиме, Света Столица је истовремено и мање и више од Католичке цркве.¹⁶⁴ Дакле, врховни управни орган Католичке цркве јесте Света Столица, међутим, то су два различита ентитета: Света Столица је цркви оно што је влада држави, с том разликом што је монархијски устрој цркве божанског поријекла, и није подложен промјенама.¹⁶⁵

Како произилази из члана 3. Латеранских споразума, Ватикан је створен због јединствене карактеристике, да буде инструмент независности Свете Столице и Католичке цркве, од било које земаљске моћи. Стога, територија је имала своју функцију, да гарантује независност Свете Столице у међународном праву и међународним односима. Влада Католичке цркве и Ватикански град су нераскидиво преплетени¹⁶⁶, будући да представља њену територијалну базу. Света Столица, Ватикан и Католичка црква су толико повезани да је тешко јасно дефинисати међусобне односе. Папа је, такође, на челу Свете Столице, апсолутног лидера Цркве и секуларног владара државе Ватикан. Због повезаности државе Ватикан са Светом Столицом која у њено име закључује уговоре и заступа је у међународним односима, те непостојањем сопствених представника у страним државама и при међународним организацијама, упућује на оправдану констатацију о територијалној бази Свете Столице, која користећи територијалну подлогу осигурава потпуну слободу и независност еквивалентну државама у међународном праву. „Будући да Света Столица никада није престала бити влада, иако је престала да једног дана буде држава, не може се

¹⁶⁰ Димитријевић В., Стојановић Р., *Међународни односи*, Службени Лист СРЈ, Београд, 1996., стр. 134.

¹⁶¹ Troy Jodok, *The Catholic Church and International Relations*, Oxford Handbooks Online, April 2016., p.3. Доступно на интернет адреси: <https://ssrn.com/abstract=2627477> (приступљено 30.07.2018.)

¹⁶² Cardinale H. E., *op.cit.*, стр. 83.

¹⁶³ d'Onorio J., *Le Saint-Siège dans la communauté internationale*, *Revue générale de droit*, 28(4), 495-521. doi:10.7202/1035618ar, p. 501. Доступно на интернет адреси:

<https://www.erudit.org/en/journals/rgd/1997-v28-n4-rgd02410/1035618ar/> (приступљено 30.07.2018.)

¹⁶⁴ Barbato M. *op. cit.*, стр. 27.

¹⁶⁵ Cardinale H. E., *op. cit.*, стр. 85.

¹⁶⁶ Abdullah Y., *op. cit.*, стр. 1869.

институционално збунити са Ватиканском државом.¹⁶⁷ Карлос Салвадор (*Carlos Corralu Salvador*) истиче да је „Држава Ватиканског Града јемац и међународно сједиште врховног управног органа (Свете Столице) Католичке цркве“.¹⁶⁸

Бројна су правна тумачења која су дата о односу ова три ентитета, који представљају једну трајну уникатну трочлану симбиозу, која чини примарну карактеристику, и која је секундарно праћена посебним специфичностима или мањкавостима конкретних ентитета. Могућа су следећа тумачења: 1. *Anzilotti* и *Kelsen* сматрају да је ријеч о персоналној унији, гдје једна особа управља двијема организмима; 2. *Ross* сматра да је Држава Ватиканског Града држава вазал Свете Столице; 3. *Kunz* и *Monaco* сматрају да је Држава Ватиканског Града међународно зависна о Светој Столици; 4. *Baldassarri* истиче да је Држава Ватиканског Града територија којом доминира Света Столица; 5. *Checchini* сматра да је Држава Ватиканског Града територијални комплекс који је власништво Свете Столице; 6. *Ottolenghi* истиче да је Држава Ватиканског Града орган Свете Столице; 7. *Verdoss* и *Puente* сматрају да је Држава Ватиканског Града изведена из црквеног правног поретка; *Balladore-Pallieri* и *D'Avack* сматрају да између Државе Ватиканског Града и Свете Столице постоји унија *siu generis*.¹⁶⁹ Најинтересантније је становиште Кнутца, који сматра да Ватикан представља вазалну државу Свете Столице.¹⁷⁰ Са друге стране, концепт Свете Столице као важећег ентитета у међународном праву често се показао забринут или неприхватљив америчкој влади и њеним међународним адвокатима.¹⁷¹ Амерички судови су, тумачећи амерички Закон о страним државним имунитетима (*U.S. Foreign Sovereign Immunities Act - FSIA*) изједначили Ватикан и Свету Столицу, сматрајући их државама у смислу наведеног закона. Други сматрају да се ради о „односу „владe“ и „државе“, те било да у међународним односима наступа Света Столица било Ватикан, у бити се ради о актима различитх органа истог субјекта међународног права и то све не ствара веће тешкоће у међународној пракси“.¹⁷²

¹⁶⁷ d'Onorio J., *op. cit.*, стр. 502.

¹⁶⁸ Мишчин Д., *op. cit.*, стр. 202.

¹⁶⁹ *Ibidem.*, 169.

¹⁷⁰ Kunz J., *The Status of the Holy See in International Law*, *American Journal of International Law*, 46(2), 308-314. doi:10.2307/2194067, p. 313.

¹⁷¹ Illing Robert F., *America and The Vatican*, History Publishing Company Pasisades, New York, 2011., p. 55

¹⁷² Деган Ђ. В., *op. cit.*, стр 298.

Дакле, са аспекта позитивног међународног права Света Столица и Држава Ватиканског Града посједују субјективитет у међународном јавном праву, независно један од другог, односно, ријеч је о паралелном субјективитету. Римокатоличка црква као цјелина, није субјект међународног права (само њен врх – Света Столица), али јесте субјект међународних односа. „Мањкавости“ субјективитета, како Свете Столице тако и Државе Ватиканског Града, не производе дејства у међународном праву, и поред бројних дискусија и критика: с једне стране, због њихове блискости и узајамне повезаности долази до „конвалидације“, а са друге стране симбиоза са Римокатоличком црквом, универзалном организацијом која стоји у „раскораку“ између земаљског и небеског.

Како би се међународноправни субјективитет Свете Столице и њен капацитет да ступа у међународне односе детаљније објаснио, материја је груписана у посебне наслове и то: Дипломатија Свете Столице, како билатерална, тако и мултилатерална, са посебним нагласком на посматрачки статус у ОУН, те кроз међународно уговорно право у форми конкордата. Овдје не треба заборавити, што није посебно обрађено, јер прелази оквире теме рада, улогу Свете Столице у корпусу тзв. „мирног ријешавања међународних спорова“. Наиме, материја је чисто дипломатско-политичке димензије са обрисима међународног јавног права, гдје је сваки посебни случај дипломатска и политичка прича за себе. Тако је папа посредовао, пружао добре услуге и арбитрирао у следећим споровима: 1870. године Света Столица је посредовала у спречавању француско-пруског рата; 1885. године папа Лав XIII је посредовао у спору између Њемачке и Шпаније око Каролиншких острва; 1890. године Света Столица је интервенирала у спору између Енглеске и Португала о границама Конга; 1883. године папа је пресудио у спору између Перуа и Еквадора о границама; 1894. године папа је посредовао између Енглеске и Венецуеле с циљем да се дефинишу границе Гвајане; 1895. године донесена је папинска пресуда за сукоб између Хаитија и Доминиканске републике; 1896. године папа је затражио од цара Менелика уступак за италијанске ратне заробљенике; 1898. године папа је интервенисао да спријечи рат између Шпаније и САД због Кубе; 1906. године била је папска арбитража у спору између Колумбије и Еквадора ради дефинисања граница; 1909. до 1910. године била је арбитража у спору између Бразила и Боливије те између Бразила и Перуа због посједовања депозита у злату итд. Интересантан је примјер посредовања у граничном спору између Аргентине и Чилеа у вези са каналом Бигл (тицао се тога коме припадају три мала острва).

Двије земље су арбитражним компромисом 1971. рјешење препустиле међународној арбитражи, која је 1977. године пресудила у корист Чилеа. Међутим, Аргентина је одбила да прихвати такву пресуду, и 1978. године започела војну акцију ради заузимања острва. Тада је интервенисао папа Јован Павле II понудивши своје посредовање, те послао свог личног изасланика. Аргентина је обуставила војну акцију и двије земље су потписале акт којим су и формално затражиле посредовање папе. Оно је било релативно дуготрајно (1979-1984) али је на крају уродило плодом, тако што је 1984. године у Ватикану потписан Уговор о миру и пријатељству којим је Аргентина признала Чилеу сувјеренитет над спорним подручјем.

Учешће Свете Столице у ријешавању међународних спорова, било кроз најпростију форму добрих услуга, преко посредовања до арбитраже, представља још један показатељ прихватања и признања Свете Столице од међународне заједнице. Међутим овај вид међународног дјеловања се, иако историјски бројан, за разлику од билатералне и мултилатералне дипломатије и конкордата, формира *ad hoc*, за посебан случај, под условом да стране у спору и сукобу на то пристану.

6. ДИПЛОМАТИЈА СВЕТЕ СТОЛИЦЕ

Света Столица има значајнију улогу у међународним односима и представља својеврстан *unicum* у историји дипломатији: с једне стране, ријеч је о најстаријој непрекинутој дипломатији на свијету, која је успостављала везе са Византијом, Франачком државом, Светим римским царством њемачког народа, са монарсима енглеског трона, па све до савремених држава попут САД, Русије, Француске, Њемачке и сл.; а са друге стране, њеној симбиози са Ватиканом и Католичком црквом, творећи хибрид државе и религије која дјелује локално и глобално, манифестујући се у јединственој вањској политици. Папска дипломатија је имала исти онакав утицај на развитак дипломатије као што је римско право имало на стварање модерне правне науке.¹⁷³ Кључ успјеха Свете Столице у нашем добу трансформације је способност да истовремено „игра“ на више страна, манифестујући свој утицај на три нивоа: 1. Цркени (Света Столица посједује моћ од преко билион вјерника широм свијета, чија територијална распрострањеност и структура удружена са канонским законом и етичким принципима конституише један поредак, који стоји паралелно са државама, али и изнад држава); 2. Државни (Света Столица посједује своју територијалну базу – Државу Ватиканског Града, која представља монархистички посјед на челу са папом), и, 3. Дипломатски (Света Столица је призната у међународном праву и међународним односима као сувјерена морална сила која ужива пуни дипломатски капацитете).¹⁷⁴ Тако је „Наполеон свом представнику у Риму рекао: „Поступај са папом као да има 200.000 људи по командом.“ А након неколико година проведених у Риму, изасланик је рекао да је цифра од 500.000 ближа стварности.“¹⁷⁵

Даг Хамаршелд (*Dag Hjalmar Agne Carl Hammarskjöld*), бивши генерални секретар УН-а, рекао је: *"Када тражим аудијенцију у Ватикану, нећу видјети краља Ватикана, већ шефа Католичке цркве"*.¹⁷⁶ Ова изјава директно имплицира саму проблематику дистинкције Свете Столице, Државе Ватиканског Града и Католичке

¹⁷³ Дашић В. Давид, *Историја дипломатије: еволуција дипломатског метода у политичкој историји*, Београд, 2015., стр. 135.

¹⁷⁴ Barbato M., *op. cit.*

¹⁷⁵ „Papal diplomacy, God’s Ambassadors”, *The Economist*, 19 July 2007. Доступно на интернет адреси: <http://www.economist.com/node/9516461> (приступљено 01.08.2018.)

¹⁷⁶ H. De Riedmatten, *Presence du Saint-Siege dans les Organisations Internationales: Concilium* 58, 1970., p. 74.

цркве. Тако да налазимо називе: ватиканска дипломатија, дипломатија Свете Столице, црквена дипломатија, папска дипломатија. Назив Ватикан и ватиканска дипломатија је више коришћен у пракси, вјероватно због чињенице да Света Столица нема физичку манифестацију државе. Иако, *de facto* нема неких великих разлика у наведеним називима, термилошка прецизност *de iure* наслоњена на канон 362. истиче да је то дипломатија Римског првосвјештеника, у складу са његовим активним и пасивним правом посланства. Свака држава, као субјект међународног права и члан међународне заједнице мора имати врховни орган екстерног заступања, односно заступања у међународним односима. На међународном нивоу, папа представља Свету Столицу, с једне стране као шеф Католичке Цркве, а са друге као шеф државе Ватиканског града. У позитивном међународном праву, шеф државе је врховни орган заступања државе у међународним односима (*in foro externo*).¹⁷⁷ По начелима старијега међународног права, државни је главар заступао државу потпуно (*ius repraesentationis omnimodae*).¹⁷⁸ На основу свог положаја и функције шеф државе посједује генерално (опште), претпостављено пуномоћје. Конвенција о уговорном праву 1969. године стипулише да се шеф државе сматра представником своје државе за све акте који се односе на закључење уговора без обавезе подношења пуномоћја.¹⁷⁹ Папа симболизује јединство цркве и државе у међународним односима, па се сви акти државе и цркве *in foro externo*, директно или индиректно везују за њега. Када папа борави на територији друге државе, сходно Повељи ОУН (о сувјереној једнакости чланова) симболизује државу и цркву, те инкорпорише права и обавезе државе и цркве коју представља. Како једна држава не може, по правилу, имати власт над другом односно вршити атрибуте државности, шеф државе као представник не може подлећи власти државе на чијој је територији, односно *par in parem non habet imperium*.¹⁸⁰ Његов посебан положај, јесте положај државе на основу међународног права, а не положај *ad personam*. Када борави ван Ватикана, папа ужива посебан третман, односно статус неповредљивости (апсолутну и потпуну безбиједност, заштиту од повреде и напада на његов живот, тјелесни интегритет, част и достојанство, ужива слободу општења, његов стан односно

¹⁷⁷ Крећа М., Милисављевић Б., *Међународно право представљања (дипломатско и конзуларно право)*, Београд, 2016., стр. 77.

¹⁷⁸ Juraj Andrassy, *Међународно право*, Накладни завод Хрватске, Загреб, 1949., стр. 115.

¹⁷⁹ Члан 7. (2) Конвенције о уговорном праву из 1969. године. Доступна на интернет адреси: http://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/conventions/1_1_1969.pdf (приступљено 28.07.2018.)

¹⁸⁰ Рајовић Милош, *Мастер рад: Унутрашњи органи за одржавање међународних односа, с посебним освртом на Црну Гору*, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд, 2017., стр. 21.

просторије у којима борави уживају неповредљивост, кривичноправни и грађанскоправни имунитет), јер акти који се предузимају према њима нису, по правилу, акти *ad personam*, већ акти против органа или државне власти коју функционер представља (такође, његова пратња ужива наведену заштиту).

Када је у питању дипломатија Свете Столице, не треба никада заборавити, да је ријеч о дипломатији Цркве, дипломатији прожетој еклизијалистичком и теолошком мишљу и дјеловањем, чија је мисија универзална. Дипломате Свете Столице су тзв. каријерне дипломате, школоване за тај задатак, и чије се дипломатско оспособљавање не иницира, по правилу, властитом вољом и жељом, већ препознавањем „дипломатског потенцијала“ од стране црквених вјеродостојника, односно послушношћу да служе Цркви кроз дипломатију. *A fortiori*, Дипломатска академија Свете Столице јесте најстарија и једна од најпрестижнијих дипломатских академија које данас постоје. Папа Клемент IX 1701. године установио је *Pontificia Accademia dei Nobili Ecclesiastici*, чији је оснивач опат Пјетро Гарањи (*Pietro Garagni*), а 1939. године, папа Пио XI је промијенио назив у *Pontificia Accademia Ecclesiastica*. „Услов за улазак у дипломатску службу Свете Столице јесте одбрањена докторска дисертација и положен завршни комисијски испит *de universa diplomatia*, који је израз дуге црквене традиције у високоме образовању“, а предмети су папска дипломатија, историја папске дипломатије, дипломатски стил, као главни, и међународно право, међународни односи и сл., као помоћни, праћено страним језицима.¹⁸¹

Docete omnes gentes («Пођите дакле и учините мојим ученицима све народе крстећи их у име Оца и Сина и Духа Светога и учећи их чувати све што сам вам заповједио!») «И ево, ја сам с вама у све дане – до свршетка свијета.» *Mt. 28, 19-20*) представља „рођендан дипломатије Свете Столице“.¹⁸² Захваљујући овој новозавјетној бази њена мисија је *in toto* универзална (католичка), базирана на човјеку (хуманизам), непристрасна (неутралност), и надасве, хришћанска. Латинска изрека „*nomen est omen*“, односно у имену је знак, суштина, открива дипломатски корпус, дипломатску мисију скривену у ријечи „апостол“. Наиме, ријеч апостол долази од грчке ријечи *apostolos* – посланик, и глагола *apostello* – послати, одаслати, а прије свега значи свједок (*martyr*). „Семитски супстрат израза апостол значи онога који је делегиран, који

¹⁸¹ Мишчин Д., *op. cit.*, стр. 107.

¹⁸² *Ibid.*, 108.

је амбасадор, који има овлашћења онога у чије име је послан.¹⁸³ Дакле, апостоли су Христови амбасадори, послати, делегирани и акредитовани од Њега, да свједоче и буду свједоци, да буду службеници ријечи. Спроводећи задатак који им је Христос дао, да проповиједају и шире јеванђеље по свијету, Света Столица, је потом створила и одржала оне хијерархијске структуре које гарантују стабилност у мјесним црквама – бускипијама, и осигуравају своју заједницу у оквиру Универзалне цркве.¹⁸⁴

Дјеловање Свете Столице је мотивисано њеном дубоком жељом и тежњом представити праву и интегралну слику човјека, његовог мјеста и улоге у савременом свијету, бранити достојанство живота у свим његовим стадијумима и то све према истинама и схватањима, која извиру из Објаве и живе Традиције.¹⁸⁵ Међутим, „свједочење наше вјере не мора нужно захтијевати од нас да споменемо ту вјеру по имену у сваком говору који радимо“.¹⁸⁶ Дакле, њена дипломатска активност условљена је њеном посебном личношћу, *sui generis*, што је одваја и од исте активности вјерских, религијских организација и, посебно, осталих држава - „Црква по својем послању и по својој нарави није везана ни уз који посебни облик људске културе, нити уз било који политички, економски или друштвени систем“¹⁸⁷.

У темељима дипломатије Свете Столице налази се теологија која битно одређује начин њеног дјеловања, као и њене приоритете.¹⁸⁸ Међутим, постоји раздвајање између онога што Црква каже и како делује Света Столица.¹⁸⁹ Дакле, „мисија коју је Христ

¹⁸³ Иванчић Томислав, *Исус из Назарета - повијесна особа*, IV проширено издање, Теовизија, Загреб, 2008., стр. 84.

¹⁸⁴ Монтавло Габријел, *Света Столица и Свијет: кратка повијет папинске дипломатије (Предавање одржано полазницима Дипломатске академије и дјелатницима Министарства вањских послова РХ 19. просинца 1996)*, Зборник Дипломатске академије, Год. 2/1997. бр. 1., Загреб, 1997., стр. 142.

¹⁸⁵ Немет Ладислав, *Црква и дијалог са савременим свијетом – једанпут другачије*, Обновљени живот, (56) 2 (2001) стр. 207-217, стр. 214.

¹⁸⁶ MSGR. LEO CUSHLEY, PERMANENT OBSERVER MISSION OF THE HOLY SEE TO THE UNITED NATIONS, NEW YORK, *A Light to the Nations: Vatican Diplomacy and Global Politics*, JOSEPH AND EDITH HABIGER ENDOWMENT FOR CATHOLIC STUDIES, Spring 2007 Habiger Lecture: February 26, 2007, Center for Catholic Studies, University of St. Thomas – St. Paul, MN, p. 10. Доступно на интернет адреси: https://www.stthomas.edu/media/catholicstudies/center/habiger/misc/Cushley_Spring2007.pdf (приступљено 01.08.2018.)

¹⁸⁷ PASTORAL CONSTITUTION ON THE CHURCH IN THE MODERN WORLD, *GAUDIUM ET SPES*, PROMULGATED BY HIS HOLINESS, POPE PAUL VI ON DECEMBER 7, 1965., (42). Доступно на интернет адреси: http://www.vatican.va/archive/hist_councils/ii_vatican_council/documents/vat-ii_const_19651207_gaudium-et-spes_en.html (приступљено 01.08.2018.)

¹⁸⁸ Мишчин Д., *op. cit.*, стр. 35

¹⁸⁹ LUKE CAHILL, *The Realism of Holy See Foreign Policy*, FEB 27 2017, E-INTERNATIONAL RELATIONS, Доступно на интернет адреси: <http://www.e-ir.info/2017/02/27/the-realism-of-holy-see-foreign-policy/> (приступљено 01.08.2018.)

повјерио својој Цркви као њој властиту, није нити политичког, нити економског, нити социјалног реда: сврха, наиме, коју јој је одредио, религиознога је реда. Али управо из те религиозне мисије извиру заједници, свијетло и силе које могу послужити да се људска заједница изгради и учврсти по Божјем закону“.¹⁹⁰ То је једина религија која има ову способност. Посједује разгранату дипломатску мрежу, амбасадори држава акредитују се код Свете Столице, а не код Ватикана, посједује и статус државе посматрача у ОУН. Католичка црква преко Свете Столице и папе, дјелује као држава у међународном праву и међународним односима. Постоје и другачија мишљења, која оспоравају и критикују ову способност Католичке цркве и Свете Столице. *Ergo*, „уместо тврдње да практикују облик међувладине дипломатије, Света Столица би се могла одрећи свог посебног дипломатског статуса и себе назвати што је - највећа невладина организација на свијету“.¹⁹¹

Дипломатија¹⁹² представља најстарији облик међусобног општења држава, који инкорпорише једну антиратну, мирну концепцију превазилажења и ријешавања опречних и супростављених ставова, са циљем постизања државног интереса. У литератури се истиче да је дипломатија кључна институција, односно мотор међународних односа. Иако је дипломатија присутна од најранијих дана цивилизације (тзв. спорадична дипломатија), дипломатска активност у правом смислу ријечи почела је у XV вијеку (тзв. стална дипломатија). Папе су од најранијих дана слале на византијски двор дипломатке представнике тзв. апокрисарије (*apocrisari*), а поред њих постојали су тзв. *responsales* на црквеним саборима (са еклизиолошког аспекта њихова улога и присуство знајајну су због самог јединства цркве и хришћанства). Већ је папа Клемент I (88 – 97) упутио два посланика у Коринтску цркву, као своје представнике, са додатним задатком да при повратку у Рим обавијесте њега о ономе што су видјели и сазнали на лицу мјеста.¹⁹³ Дуготрајност дипломатије Свете Столице, као и њена абмивалентна карактеристика, довели су до одређених недоумица, у литератури, по

¹⁹⁰ GAUDIUM ET SPES (42).

¹⁹¹ „Papal diplomacy, God's Ambassadors“, The Economist.

¹⁹² Дипломатија је скуп елемената, процеса и релација који се односе на реализовање циљева и интереса своје државе у односу на друге државе или међународне организације. Видјети више: Игор Јанев, Миодраг Д. Перић, ДИПЛОМАТИЈА, Институт за политичке студије, Београд, стр. 26, 27, 28.; Под дипломаријом у ширем смислу подразумијева се наука о спољним односима државе, у ужем смислу то је наука и вјештина заступања државе и преговарања између субјеката међународног права. Видјети више: С. Аврамов, М. Крећа, Међународно јавно право (двадесето издање), Службени гласник, Београд, 2007, стр. 144. и 145.; Видјети више: М. Крећа, Б. Милисављевић, Међународно право представљања (дипломатско и конзуларно право), Београд, 2016, стр. 15-26.

¹⁹³ Монтавло Г. *op. cit.*, стр. 143.

питању установе дипломатских представника. Док један дио теорије сматра да је ријеч о првим сталним дипломатским представницима, други дио сматра супротно, образлажући да су апокрисарије дјеловале примарно у име Цркве код цариградског патријарха.¹⁹⁴ Не треба заборавити да је однос цркве и византијске царевине био крајње тијесан, прожет у форми тзв. византијске синфоније, тако да је, истовремено, једно питање претежно политичко, било и црквено, као и обратно (нпр. апрокризијари су имали привилегију да директно опште са царем). Иконокластичка криза резултирала је повлачењем папског представника из Византије, што ће индиректно утицати и на окретање Рима Западу и Францима, као својим савезницима. Папски дипломатски представници дјеловали су на цијелом простору тадашњих средњовјековних европских држава, ширећи круг вјерника хришћанске вјере и афирмишући политичку улогу папства.¹⁹⁵ Неоспорно је, међутим, да су папски представници, макар у оквиру црквене дипломатије, дјеловали на сталној основи и, тако, превазишли облик спорадичне и привремене дипломатије.¹⁹⁶ У том контексту ваља напоменути да су на првом васељенском сабору у Никеји 325. године из западне половине царства били присутни Осија Кордубски, Цецилијан Картагински и замјеници остарјелог Римског бискупа Силвестра, презвитери Витон и Викентије¹⁹⁷. Као први стални представник папе у Константинопољу био је Јулијан, којег је папа Лав (440-461) отпремио са два акредитивна писма: једно за локалну црквену хијерархију, односно патријарха Марциона, а друго за Теодосија, цара Источног римског царства.¹⁹⁸ Наиме, папа је 451. године послао три службена представника, као викара Апостолске столице, на сабор у Калкедону, те је бискупу Јулијану из Киоса, дао задатак да им помогне у њиховој мисији, и који је након сабора остао на царском двору у Цариграду.¹⁹⁹ *Ergo*, два акредитива директно имплицирају хибридни карактер папског представника, који синергише црквено-религијску и државно-политичку димензију. Дакле, ови рани изасланици нису представљали чисто духовни сувјеренитет Свете Столице, већ и и

¹⁹⁴ Сматра се да је делегација миланског војводе Сфорце у Фиренци 1455. године било прво стално дипломатско представништво.

¹⁹⁵ Дашић В. Д., *op. cit.*, стр. 135.

¹⁹⁶ Крећа М., Милисављевић Б., *op. cit.*, стр. 23.

¹⁹⁷ *Седам стубова премудрости: Историја васељенских сабора*, друго издање, Неаника, Београд, 2004., стр. 10.

¹⁹⁸ Вукићевић Б., *op. cit.*, стр. 41.

¹⁹⁹ Монтавло Г., *op. cit.*, стр. 143.

временски, свјетовни сувјеренитет чији ће се глас чути широм свјетске политичке заједнице.²⁰⁰

Дипломатска активност Свете Столице директно извире из Латеранских уговора: „Италија признаје активно и пасивно право посланства Свете Столице, у складу са општим правилима међународног права“.²⁰¹ Аутономни карактер међународних активности Свете Столице додатно се огледа у чињеници да је у периоду од територијалног интеррегнума (1870-1929), Света Столица није зауставила слање дипломатских представника у великом броју држава (активно посланство) и државе наставиле да буду заступљене код Свете Столице (пасивно посланство).²⁰²

Главна карактеристика папске политике била је одржавање хришћанског јединства под духовним сувјеренитетом и приматом Свете Столице. Папски систем дипломатије, као најстарији постојећи систем, одликује, сходно самој природи Свете Столице, извјестан спепен различитости у односу на стандардне дипломатске представнике држава. Папске дипломате су атипични дипломатски представници: с једне стране, примарно, они су свјештеници, а са друге стране, секундарно, они су дипломате. Захваљујући томе папски представник има на располагању не само „дипломатску механизацију“ коју би сваки обичан дипломатски представник државе имао, већ и огромну „вјерску механизацију“ Католичке цркве унутар земље у којој је он акредитован, као и изван ње.²⁰³ Дакле, папски дипломатски представник ће имати на располагању читаву хијерархију једне земље - од кардинала, надбискупа и бискупа до скромног сељачког свјештеника, те преко католичких организација друштвеног, културног или политичког карактера, на челу са католичким партијама, биће у складу са његовим упутствима.²⁰⁴ Док стандардне дипломате служе циљевима територијалне јединице, неконвенционална природа дипломата Свете Столице је смештена у хибридном карактеру своје црквене улоге папског представника и њихов правни

²⁰⁰ Araujo J. Robert, *The International Personality and Sovereignty of the Holy See*, 50 *Cath. U. L. Rev.* 291 (2001). p. 296. Доступно на интернет адреси: <http://scholarship.law.edu/lawreview/vol50/iss2/3> (приступљено 01.08.2018.)

²⁰¹ Art. 12., *CONCILIATION TREATY*, Lateran Pacts of 1929. Доступно на интернет адреси: <http://www.vaticanstate.va/content/dam/vaticanstate/documenti/leggi-e-decreti/Normative-Penali-e-Amministrative/LateranTreaty.pdf> (приступљено 25.07.2018.)

²⁰² Ryngaert Cedric, *The Legal Status of the Holy See*, *Goettingen Journal of International Law* 3 (2011) 3, 829-859, p. 836.

²⁰³ Manhattan Avro, *THE VATICAN IN WORLD POLITICS*, Gaer Associates, 1949., p. 26-27.

²⁰⁴ *Ibid.*

дипломатски статус и почетак са уобичајном дипломатском праксом.²⁰⁵ За разлику од других држава које бранећи суверенитет и идентитет могу бранити властите интересе, који не морају бити увијек и интереси других држава па чак и општег заједничког добра цијеле људске породице²⁰⁶, Света Столица тежи универзалним, општим вриједностима човјечанства, које она види као стадо. Дакле, за разлику од државе која се руководи политичким, економским, територијалним интересима, дипломатија Свете Столице оприједијељена је религијским, хришћанским интересима. *Nos loco* треба истаћи да дипломатске мисије при Светој Столици, попут дипломатских мисија код других држава, немају чланове дипломатске мисије који се баве „војним питањима (тзв. војни аташеи), визама, трговинским, економским и пореским питањима (такође, не постоје конзуларна представништва Свете Столице), те проблему дрога и обавјештајним дјелатностима. „Велепосланства при Светој Столици класична су дипломатска представништва, јер се баве искључиво политичким дјеловањима између двију влада.“²⁰⁷ Са друге стране црквена димензија Свете Столице (именовање бискупа, заређивање свјештеника, вјерски наук, стратегија против побачаја или заређивање жена као свјештеника) није предмет о којем би амбасадори држава у којима, у складу са правом државе из које долазе, постоји раздвојеност државе и Цркве, па своју дипломатску активност усмјеравају директно на Државни секретаријат (случај САД).²⁰⁸

6.1. Принципи дипломатије Свете Столице

Атипични карактер Свете Столице условљава њено дјеловање кроз тзв. принципе дипломатије. Бивши „министар спољних послова“ Ватикана, кардинал Жан-Луис Тауран, недавно је рекао да Света Столица *"покушава не само да промовише и брани, уколико је потребно, слободе и права католичких заједница широм свијета, већ и промовише одређене принципе без којих нема цивилизације"*.²⁰⁹ Епицентар јесте човјек и његово достојанство, као и људска права иманентна сваком појединцу, самим

²⁰⁵ Jodok Troy, *'The Pope's own hand outstretched': Holy See diplomacy as a hybrid mode of diplomatic agency*, The British Journal of Politics and International Relations, p. 2.

²⁰⁶ Немет Ладислав, *op. cit.*, стр. 213.

²⁰⁷ Melady Patrick Thomas, *Велепосланикова прича: Сједињене америчке државе и Ватикан у свјетској политици*, Хрватска свеучилишна наклада, Хрватски институт за повијест, Загреб, 1997., стр. 16. Доступно на интернет адреси: http://www.cps.org.rs/Knjige/veleposlanikova_prica.pdf (приступљено 01.08.2018.)

²⁰⁸ *Ibid.*, 17.

²⁰⁹ *Papal diplomacy, God's Ambassadors*, The Economist.

рођењем, независно од државе. Хришћанска вјера представља основ свега што Света Столица чини у ОУН, али принципи на којима заснива своје аргументе су у суштини извучени из природног права (*ius naturale*).²¹⁰ Политика Свете Столице је усредсређена на људе, човјечанство, штитећи живот и породицу као основу друштва. Света Столица покушава да говори за оне који немају глас, као што су нерођено дијете, противећи се абортусу и контрацепцији, истополним браковима, залажући се за мигранте и њихове породице, избјеглице, вјерске и етничке мањине, аутохтоне народе, жртве трговине људима, злостављане жене итд. Примарно право корпуса међународног права људских права које Света Столица сматра најрелевантнијим су право на живот, слободу мисли савјести и вјероисповјести, те права везана за рад, образовање, културу итд. „Вјерска мисија Свете Столице је у основи везана за божански разум људских права која је истовремено експанзивна и конзервативна.“²¹¹

Мир као универзална вриједност међународне заједнице, представља један од прокламованих принципа дипломатије Свете Столице, који се директно надовезује на претходни принцип „човјека и његових права и слобода“. ОУН је створена са циљем очувања мира, како стоји у преамбули Повеље²¹², а допринос Свете Столице огледа се у статусу посматрача, те кроз формирање Понтификалног савјета за правду и мир (*Pontificium Consilium de Iustitia et Pace*), те кроз симболичну гесту потписивања и ратификације уговора о неширењу нукларног оружја 1971. године. Тако је папа Павле VI обраћајући се ОУН у Њујорку 04.10.1965. године, истакао: „*Ми смо експерти у*

²¹⁰ MSGR. LEO CUSHLEY, PERMANENT OBSERVER MISSION OF THE HOLY SEE TO THE UNITED NATIONS, NEW YORK, A Light to the Nations: Vatican Diplomacy and Global Politics, JOSEPH AND EDITH HABIGER ENDOWMENT FOR CATHOLIC STUDIES, Spring 2007 Habiger Lecture: February 26, 2007, Center for Catholic Studies, University of St. Thomas – St. Paul, MN, p. 10. Доступно на интернет адреси: https://www.stthomas.edu/media/catholicstudies/center/habiger/misc/Cushley_Spring2007.pdf (приступљено 01.08.2018.)

²¹¹ Jodok Troy, Chong Alan, *A Universal Sacred Mission and the Universal Secular Organization: The Holy See and the United Nations*, Paper prepared for the conference “Does God Matter? Representing Religion in the European Union and the United States” Aston University, Birmingham, UK, 12-13 November 2010., p. 7.

²¹² Преамбула Повеље ОУН: „*МИ, НАРОДИ УЈЕДИЊЕНИХ НАЦИЈА ријешени да спасемо будућа покољења ужаса рата, који је двапут у току нашег живота нанио човјечанству неописиве патње, и да поново потврдимо вјеру у основна права човјека, у достојанство и вриједност људске личности, у равноправност људи и жена и нација великих и малих, и да обезбиједимо услове под којима ће моћи да се очувају правда и поштовање обавеза које проистичу из уговора и других извора међународног права, као и да радимо на социјалном напретку и побољшању животних услова у већој слободи и у том циљу да будемо трпељиви и да заједно живимо у миру једни с другима као добри сусједи, и да ујединимо своје снаге ради одржања међународног мира и безбиједности, и да обезбиједимо, прихватањем начела и установљењем метода, да се оружана сила не употребљава изузев у општем интересу, и да користимо међународни механизам у сврху унапређења економског и социјалног напретка свих народа, одлучили смо да удружимо своје напоре ради остварења ових циљева...*“ Доступно на интернет адреси: <http://www.un.org/en/charter-united-nations/> (приступљено 26.07.2018.)

човјечности“.²¹³ Такође, увео је прославу »Свјетског дана мира« првог јануара сваке године када је размјењивао поруке мира са свим шефовима држава или влада појединих земаља.²¹⁴ Бројна су обраћања папа, тзв. *Urbi et Orbi*, чија је конотација директно антиратна, мирнодопска, скрећући пажњу католицима, али и међународној заједници, на негативне последице рата, сукоба, позивајући на дијалог и мир, посебно на Блиском истоку, те кроз апел заштите емиграната, заштите угрожених права и животне средине итд. Посебан је допринос Свете Столице у циљу мирног ријешавања спорова. Дакле, Света Столица има утицај моралног убјеђивања, па се често зове „мека сила - *soft power*“, која може постићи резултате које хегемонске власти често не могу постићи сами.²¹⁵ Сувјеренитет, супранационализам и мека моћ, чине јединствену констелацију ресурса и статуса којим Света Столица учествује у глобалној политици.²¹⁶ Њена дипломатија наслоњена је на водеће међународноправне акте: Повеља ОУН, Декларација о основним људским правима из 1946. године, Завршни акт КЕСС-а из 1975. године и др. Своју дипломатску активност Света Столица базира на једном од основних начела Повеље ОУН о сувјереној једнакости свих чланова и равноправности држава, залажући се посебно за напредак заосталих и сиромашних држава. *A fortiori*, залаже се и за слободу, правду, демократију и сл. Својеврстан мото дипломатије Свете Столице јесте „дијалог“, како *inter pares* тако и *erga omnes*, без обзира на околности конкретног случаја, промовишући свој религијски, надржавни, морални ауторитет. У том смислу, Света Столица је успостављала односе са одређеним антидемократским и антимирнодопских режима (нацистичка Њемачка, фачистичка Италија у форми тзв. клерофашизам, франковом Шпанијом итд.), што је изазвало бројна негодовања. Међутим, у том контексту релевантне су ријешени папе Пија XI: „*За добро цркве пристао бих склопити уговор са Сотоном*“.²¹⁷

²¹³ VISIT OF HIS HOLINESS POPE PAUL VI TO THE UNITED NATIONS, ADDRESS OF THE HOLY FATHER PAUL VI TO THE UNITED NATIONS ORGANIZATION, Monday, 4 October 1965. Доступно на интернет адреси: https://w2.vatican.va/content/paul-vi/en/speeches/1965/documents/hf_p-vi_spe_19651004_united-nations.html (приступљено 01.08.2018.)

²¹⁴ Цврље В., *op. cit.*, стр. 224.

²¹⁵ FRANCIS ROONEY, *The Diplomacy of the Holy See in the Modern Era*, SEP 9 2013, E-INTERNATIONAL RELATIONS. Доступно на интернет адреси: <http://www.e-ir.info/2013/09/09/the-diplomacy-of-the-holy-see-in-the-modern-era/> (приступљено 01.08.2018.)

²¹⁶ Byrnes A. Timothy, *Sovereignty, Supranationalism, and Soft Power: The Holy See in International Relations*, *The Review of Faith & International Affairs*, 15:4, 6-20, DOI:10.1080/15570274.2017.1392140, p. 17. Доступно на интернет адреси: <https://doi.org/10.1080/15570274.2017.1392140> (приступљено 01.08.2018.)

²¹⁷ Eberhardt C. Newman, *A SUMMARY OF CATHOLIC HISTORY, VOLUME II MODERN HISTORY*, B. HERDER BOOK CO., 1962., p. 690.

Испред свих ових принципа, начела, или идеала којима се Света Столица руководи *in foro externo*, њена неутралност захтијева посебну пажњу. Политичка непристрасност не значи политичку незаинтересованост за проблеме савременог свијета, него предузимање свих могућих дјеловања са циљем тражења рјешења за неко питање или горуће проблеме, али без мијешања и судјеловања у доношењу изразито политичких одлука.²¹⁸ На основу Латеранског уговора произилази: „Света Столица не жели и неће узимати учешћа у било каквим временитим ривалствима између других држава нити у међународним конференцијама које би се њима бавиле, осим у случају када те стране заједнички позову Свету Столицу на мировну мисију која задржава право остваривања своје моралне и духовне моћи. Дакле, Ватикан се, стога, неизбјежно и у сваком случају, сматра неутралном и неповредивом територијом.“²¹⁹ Иако, то није одредба која би се могла интерпретирати као једнострани израз воље државе, нити пак постоји документ о међународноправном признању неутралности, ипак се на основи Латеранског уговора може извући закључак о неутралности Ватикана.²²⁰ Ова неповредивост се значајно поштовала чак и у тешком периоду Другог свјетског рата.²²¹ Тако је председник САД Френклин Рузвелт (*Franklin D. Roosevelt*), 10.06.1943. године, у вријеме савезничке инвазије на Сицилију, увјеравао папу да ће „током цијелог периода поштовати неутрални статус Ватиканског града, као и папских домена широм Италије“.²²² Израз неутралност води поријекло од латинске ријечи *neuter*, што значи ни један од двојице, ни један ни други.²²³ Стална неутралност данас карактерише Швајцарску, Ватикан и Аустрију.

Социјална доктрина цркве (*doctrina socialis Ecclesiae*) изражена кроз дипломатску активност читава се у три принципа, три темељна начела: прво, начело солидарности; друго, начело супсидијарности; и, треће, начело општег (заједничког) добра.²²⁴ Начело солидарности произилази из јединства људског рода, једнаке

²¹⁸ Намет Л. *op. cit.*, стр. 211.

²¹⁹ Art. 24. Lateran Pacts of 1929.

²²⁰ Вукадиновић Радован, *Различите концепције европске неутралности*, Међународни односи, Политичка мисао, Вол XXIII (1986). Но. 4. стр. 99-113, стр. 103. Доступно на интернет адреси: file:///C:/Users/User/Downloads/politicka_misao_1986_4_99_113.pdf (приступљено 01.08.2018.)

²²¹ Picardi Nicola, *Alle origini della giurisdizione vaticana*, *Historia et ius*, rivista di storia giuridica dell'età medievale e moderna, www.historiaetius.eu - n. 1/2012 - paper 3, p. 22.

²²² Wright Herbert, *The Status of the Vatican City*, *The American Journal of International Law*, vol. 38, no. 3, 1944, pp. 452–457. p. 455. Доступно на интернет адреси: JSTOR, www.jstor.org/stable/2192386 (приступљено 01.08.2018.)

²²³ Иблер Владимир, *Рјечник међународног јавног права*, Информатор, Загреб, 1987., стр. 193-196.

²²⁴ Мишчин Д., *op. cit.*, стр. 148 – 156.

вриједности сваког човјека као човјека и „унутрашње повезаности и међузависности свих људи“²²⁵ (превазилажење социјалних разлика, једнако уживање људског достојанства и сл.), поткријепљено теолошком основом „заједничког поријекла из створитељске Божије воље“²²⁶ („На своју слику створи Бог човјека, на слику Божју он га створи, мушко и женско створи их.“ *Пост 1, 27*). Начело супсидијарности извире из енциклике *Quadragesimo anno*²²⁷ папе Пија XI, али и из других енциклика²²⁸, а заснива се на залагању и активности цркве за појединце и групе друштва нижег реда, односно заштита слабијих и сиромашнијих, маргинализованих људи. Треба напоменути да се „принцип солидарности (права друштва према појединцу) не смије супростављати принципу супсидијарности (права појединца према друштву) јер оба та принципа настоје стајати у прикладној равнотежи која држи у равновјесју права једне и друге стране“.²²⁹ Начело општег или заједничког добра (*bonum commune*) стоји *vis a vis* са релевантним појединачним интересом, те често долази до њиховог сукоба, а подразумијева да човјек као особа не може развијати своју индивидуалност и друштвеност, па је самим тим упућен на друге.²³⁰

Апостолско писмо у форми *motu proprio* „*Sollicitudo omnium Ecclesiarum*“, папе Павла VI 1969. године, представља својеврстан „дипломатски устав“ на коме је

²²⁵ Валковић Маријан, *Социјални науц цркве и социјална питања*, Католички богословски факултет, Загреб, 1993., стр. 19. Доступно на интернет адреси: file:///C:/Users/User/Downloads/OJS_file.pdf (приступљено 02.08.2018.)

²²⁶ Мишчин Д., *op. cit.*, стр. 149.

²²⁷ Енциклика QUADRAGESIMO ANNO (80): „Премда је, наиме, истина, што и повијест бјелодано доказује, да због промијењених прилика многе послове које су прије вршила и мала, данас могу обављати само велика удружења. Остаје ипак у социјалној филозофији чврсто и непобитно оно начело које се не може ни уклонити ни промијенити: као што не ваља појединцима одузимати и предавати држави оне послове које они могу обављати на властиту одговорност и властитом марљивошћу, тако је неправедно и врло штетно и за јавни поредак опасно давати већему и вишем друштву оне послове које могу извршавати мање и ниже заједнице. Свака наиме друштвена установа мора по свом појму и значењу помагати удовима друштвеног тијела, а не смије их никада ни уништити ни сасвим присвојити.“ QUADRAGESIMO ANNO, ENCYCLICAL OF POPE PIUS XI ON RECONSTRUCTION OF THE SOCIAL ORDER TO OUR VENERABLE BRETHREN, THE PATRIARCHS, PRIMATES, ARCHBISHOPS, BISHOPS, AND OTHER ORDINARIES IN PEACE AND COMMUNION WITH THE APOSTOLIC SEE, AND LIKEWISE TO ALL THE FAITHFUL OF THE CATHOLIC WORLD, Given at Rome, at Saint Peter's, the fifteenth day of May, in the year 1931, the tenth year of Our Pontificate. Доступно на интернет адреси: http://w2.vatican.va/content/pius-xi/en/encyclicals/documents/hf_p-xi_enc_19310515_quadagesimo-anno.html (приступљено 02.08.2018.)

²²⁸ Енциклике о социјалним питањима су: *Rerum novarum* (О новим стварима), 1891.; *Quadragesimo anno* (Обнова друштвеног поретка), 1931.; *Mater et Magistra* (Хришћанство и друштвени напредак), 1961.; *Pacem in terris* (Мир на земљи), 1963.; *Populorum progressio* (Развој народа), 1967.; *Octogesima adveniens* (Позив на акцију), 1971.; *Laborem exercens* (О људском раду), 1981.; *Sollicitudo rei socialis* (Друштвене бриге), 1987.; *Centesimus annus* (О стотој обљетници), 1991.; *Deus caritas est* (Бог је љубав), 2005.

²²⁹ Мишчин Д., *op. cit.*, стр. 152.

²³⁰ Валковић М., *op. cit.*, стр. 19.

наслоњена, у правном смислу, поред међународноправних аката и различитих правних прописа интерног права, дипломатија Свете Столице. У писму стоји: „*активности Цркве и државе су у извесном смислу комплементарне, а да је добро појединца и заједнице народа претпоставља отворено и искрено разумијевање између Цркве, с једне стране и друге државе, да се успостави, његују и јачају односи узајамног разумијевања, међусобне координације и сарадње...*“.²³¹ Дјеловање Свете Столице је прилично неконвенционално, наслоњено на канонско право и међународно право, и оријентисано религијском инспирацијом. Дипломатија Свете Столице данас је двојака: а) билатерална дипломатија, на нивоу Света Столица конкретна држава, и б) мултилатерална дипломатија, на нивоу међународних организација.

6.2. Билатерална дипломатија Свете Столице

Света Столица, као субјект међународног права, ступа и одржава односе са другим субјектима међународног права, нарочито са другим државама и међународним организацијама, како регионалним тако и универзалним. Традиционално међународно право представљања, тзв. *ius representationis*, заједно са правом слања и примања дипломатских представника, тзв. *ius legationis*, представља несумљив параметар међународноправне личности. Света Столица данас, према званичном сајту и напомени о дипломатским односима од 08.01.2018. године²³², има билатералне дипломатске одосе са 183 земаље. Од 04.05.2017. године успостављени су дипломатски односи, на нивоу Апостолске нунцијатуре и амбасаде, са Републиком Унијом Мјанмар, некадашња Бурма. Света Столица је једини европски субјект међународног права који има дипломатске односе са Републиком Кином – Тајваном.²³³ И поред настојања Свете Столице да успостави дипломатске односе са Народном Републиком Кином и призна њену владу, до тога није још дошло, вјероватно због оснивања Кинеске патриотске католичке асоцијације 1957. године, гдје кинеске структуре постављају бискупе

²³¹ PAOLO VI, LETTERA APOSTOLICA IN FORMA DI MOTU PROPRIO, *SOLLICITUDO OMNIUM ECCLESIAARUM*, L'UFFICIO DEI RAPPRESENTANTI DEL PONTEFICE ROMANO. Доступно на интернет адреси: http://w2.vatican.va/content/paul-vi/it/motu_proprio/documents/hf_p-vi_motu_proprio_19690624_sollicitudo-omnium-ecclesiarum.html (приступљено 02.08.2018.)

²³² Note on the Diplomatic Relations of the Holy See, 08.01.2018. Доступно на интернет адреси: <https://press.vatican.va/content/salastampa/en/bollettino/pubblico/2018/01/08/180108a.html> (приступљено 02.08.2018.)

²³³ Adams E., *op. cit.*, стр. 5.

(кинески католици не признају папин ауторитет, Други ватикански концил, и одлуке Свете Столице које су донијете након проглашења НР Кине 1949. године).²³⁴ „Такође, треба нагласити да у бившим колонијама недавно инкорпорираним у територију НР Кине, Макау и Хонг Конгу, постоје дијецезе Римокатоличке цркве које несметано дјелују, а на челу владе Хонг Конга је Доналд Цанг, који је римокатоличке вјере.“²³⁵ Претпоставља се да постоји преко десет милиона католика у Кини. Односи Свете Столице са Вијетнамом и поред непостојања дипломатских односа, иду бољим током него што је случај са НР Кином. Света Столица има дипломатске односе са Малтешким витешким редом и Европском Унијом.

Успостављање дипломатских мисија између Свете Столице и друге државе, реулисано је Конвенцијом о дипломатским односима 1961. године, Конвенцијом о конзуларним односима 1963. године, канонским право, као и већ поменуто апостолско писмо у форми *motu proprio „Solicitude omnium Ecclesiarum“* из 1969. године, и другим документима Другог ватиканског сабора, и заснива се на сагласности наведених субјеката међународног права. Светој Столици, односно папи као њеној манифестацији, припада право слања дипломатских представника и других изасланика како државама тако и осталим субјектима, било међународноправних или интерних (нпр. другим црквама), као и право примања истих.²³⁶ *Ius legationis* (активно и пасивно) је природно и независно право (*ius nativum et independens*) папе, које се темељи на његовом примату јурисдикције.²³⁷

За дипломатију Свете Столице најкарактеристичнија је установа тзв. нунције (лат. *nuntius* – гласник, изасланик), познати и као апостолски амбасадори или посланици. Назив нунција (*nuntii*) или апостолски нунција (*nuntii apostolici*) у XIV вијеку користио се за прикупљање пореза, било за Римски двор или крсташке ратове, а касније је овај назив дат папским изасланицима, опремљени одређеним привилегијама,

²³⁴ Вукићевић Б., *op. cit.*, стр. 82.

²³⁵ Вукићевић Борис, *Света Столица и цивилизацијско посредовање Истока и Запада*, Социолошка луча V/1 2011, стр. 52.

²³⁶ Кан. 362 – „Римски првосвјештеник има природно и неовисно право именовати и слати своје изасланике, било партикуларним Црквама у различитим земљама или крајевима, било заједно државама и јавним властима, а исто тако премјестити их и опозвати, обдржавајући дакако одредбе међународног права што се тиче слања и опозива изасланика постављених при државама.“

²³⁷ Нуић Б. Виктор, *Опће право католичке цркве: приручник уз нови законик канонског права*, Кршћанска садашњост, Загреб, 1985., стр. 129.

бенефицијама и услугама.²³⁸ XVI вијек, праћен апсолутистичким монархијама и системом „равнотеже снага“, нунција се јавља као представник Папске државе односно њеног сувјерена - папе, као носиоца *ius representationis omnimodaе*. Треба истаћи да израз „дипломатија“ потиче од грчке ријечи диплома – пресавити, а у свом основном и првобитном смислу означавала је акт сувјерена, исправу пресавијену надвоје којом је страни посланик доказивао да иступа у име и за рачун сувјерена који га шаље, дакле овлашћење или пуномоћје.²³⁹ Иако се Ангело Леонини (*Angelo Leonini*), послат у Венецију од стране Александра VI 1500. године, обично сматра првим нунцијом²⁴⁰, нунцијатура није створена и настала у једном одређеном тренутку или одређеном одлуком, већ кроз историјске околности. Реформација 1517., Тридентски концил 1545., Весфалски мир 1648. године директно ће утицати на формирање апостолског нунције и нунцијатуре.

Нунције су представници папе, који с једне стране, надгледају локалну цркву и преко којих врши своју непосредну надлежност, а са друге стране, представљају везу између конкретне државе, домаћина, и Свете Столице.²⁴¹ Папа Јован XXIII спомиње улогу нунција као „руку папе која је испружена“ у свијет држава.²⁴² *Codex iuris canonici* експлицитно наводи задатке папског представника: „Поглавита је задаћа папинског изасланика да се свакодневно учвршћују и чине дјелотворнијима везе јединства које постоје између Апостолске Столице и партикуларних Цркава. Зато папинском изасланику за његову област припада: 1. извјешћивати Апостолској Столици о приликама у којима се налазе партикуларне Цркве и о свему што се тиче живота Цркве и добробити душа; 2. бити дјелом и савјетом на помоћ бискупима, не окрњујући дакако притом вршење њихове законите власти; 3. његовати честе односе с бискупском конференцијом и пружати јој сваковрсну помоћ; 4. што се тиче именовања бискупа, достављати или предлагати Апостолској Столици имена кандидата и провести поступак

²³⁸ Kirsch Johann Peter, "Nuncio." *The Catholic Encyclopedia*. Vol. 11. New York: Robert Appleton Company, 1911. 4 Aug. 2018 <<http://www.newadvent.org/cathen/11160a.htm>>.

²³⁹ Бранимир М. Јанковић, *Дипломатски систем*, Београд, 1988., стр. 123.

²⁴⁰ Kirsch, Johann Peter, Nuncio, *The Catholic Encyclopedia*. Vol. 11. New York: Robert Appleton Company, 1911. Доступно на интернет адреси: <http://www.newadvent.org/cathen/11160a.htm> (приступљено 29.07.2018.)

²⁴¹ „Кан. 363 - § 1. Изасланицима Римског првосвјештеника повјерава се служба да стално представљају Римског првосвјештеника при партикуларним Црквама или државама или јавним властима ка којима су послани. § 2. Апостолску Столицу представљају и они који су одређени за папинско посланство као овлаштеници или проматрачи при међународним вијећима или на конференцијама и састанцима.“

²⁴² Jodok Troy, *'The Pope's own hand outstretched': Holy See diplomacy as a hybrid mode of diplomatic agency*, *The British Journal of Politics and International Relations*, p. 1.

прикупљања обавијести о онима које ваља промакнути, према одредбама које је дала Апостолска Столица; 5. заузимати се за промицање свега што се тиче мира, напретка и сарадње народа; 6. сарађивати с бискупима како би се развијали прикладни односи између Католичке цркве и других Црква или црквених заједница, дапаче, и некршћанских религија; 7. штитити у сарадњи с бискупима код водитеља државе оно што се односи на послање Цркве и Апостолске Столице; 8. осим тога, вршити овласти и испуњати остале налоге које му повјери Апостолска Столица.²⁴³ Ове, примарно, црквене функције, праћене су, када папски изасланик истодобно врши изасланство при државама, према одредбама међународног права и: „ 1. промицати и његовати односе између Свете Столице и државних власти; 2. расправљати о питањима која се тичу односа између Цркве и државе; на посебан начин радити на склапању и provedби конкордата и других таквих уговора. § 2. У обављању послова, о којима се говори у § 1, како то савјетују околности, нека папински изасланик не пропусти тражити мишљење и савјет бискупа црквене области и нека их упозна с тијеком преговора.²⁴⁴

Именовање бискупа јесте *par excellence* црквена димензија нунције, у којој се читава универзална еклизиологија и папски примат врховне власти. Поступак именовања бискупа је вишефазан²⁴⁵, у првом дијелу доминантна је улога нунције, а у другом пак Конгрегације за бискупе. Међутим, *nulla regula sine exceptione*, посебни случајеви изискују делегирање наведене надлежности са Конгрегације за бискупе на Државни секретаријат у случају дискутабилних државно-политичких односа (нпр. источни комунистички блок од почетка Хладног рата до пада жељезне завјесе), као и на Конгрегацију за источне цркве, или на Конгрегацију за евангелизацију народа у циљу мисионарења (Азија и Африка). „Због посебне нарави изасланикове службе: 1. сједиште папинског изасланства изузето је од власти управљања мјесног ординарија, осим ако се ради о склапању женидаба; 2. папински изасланик има право, пошто обавијести, ако је то могуће, мјесне ординарије, обављати богослужна славља, па и с бискупским ознакама, у свим црквама својег изасланства.²⁴⁶

²⁴³ Канон 364.

²⁴⁴ Канон 365.

²⁴⁵ Прво бискупи сачињавају листу потецилалних кандидата и предају је Нунцији, који потом истражује кандидате са листе и именује тројицу, о чему пише извјештај који шаље у Рим - Конгрегацији за Бискупе. Потом, Конгрегација за бискупе прегледа наведени извјештај, те одабира једног кандидата са листе, којег предлаже папи на именовање. Процес се завршава када папа именује новог бискупа.

²⁴⁶ Канон 366.

Solicitudo omnium Ecclesiarum постављаја одређене разлике између папских представника и њихових функција, правећи разлику да ли врше папски легат само код локалних црквама, или заједно са локалним црквама и државама и њиховим владама:

1. Када је папски изасланик упућен помјесној, партикуларној Цркви у једној држави или покрајини, не посједује дипломатски статус а самим тим ни дипломатске привилегије и имунитете, и назива се Апостолски делегат (*нпр. када је Света Столица послала опата Рамира Марконеа, као апостолског делегата, у независну државу Хрватску, који, међутим, још није признала правно-политички, али је цркви у Хрватској послала свог делегата*²⁴⁷). Апостолске делегације су најчешће представљале прелазну фазу, „пробни балон који би касније довео до отварања интернунцијатуре или нунцијатуре, са развојем односа са том државом, или пак до потпуног прекида, и укидања делегације (као што је случај са Вијетнамом)“.²⁴⁸ Такође, изасланици који представљају Свету Столицу, када не постоје дипломатски, већ само политички односи с неком Владом називају се Апостолским делегатима или изасланицима при Влади.

2. Када је папском изасланику, поред свог вјерског и црквеног задатка, придодат свјетовни дипломатски задатак, односно представљање папе код мјесне цркве и код државе и владе, назива се Нунција и ужива дипломатски статус. Задатак нунције јесте обезбиједити слободну активност Цркве и локалног бискупа, у најширем смислу ријечи, од државних констелација, не улазећи у прерогативе и надлежности локалног бискупа, већ, с њим, обезбиједити независност (децентрализацију) али и зависност (централизацију), и бити продужена рука папе као универзалног пастира. У оквиру ове категорије разликујемо и пронунције и интернунције, који се такође именују *ad nutum Sanctae Sedis*. Конвенција о дипломатским односима нунције третира као амбасадоре, односно сврстава их у прву класу шефова дипломатских мисија.²⁴⁹ На основу члана 16. (3) утврђен је обичај (потврђен и на Бечком конгресу 1815. године), који су усвојиле одређене државе, да се папске нунције аутоматски сматрају доајенима дипломатског кора (*doyen du corps diplomatique*), независно од времена акредитације. Ријеч је прије свега о католичким земљама у којима је заступљен овај међународни дипломатски обичај (Аустрија, Белгија, Чешка, Француска, Њемачка, Ирска, Италија, Луксембург,

²⁴⁷ Мишчин Д., *op. cit.*, стр. 97.

²⁴⁸ Вукићевић Б., *op. cit.*, стр. 56.

²⁴⁹ Члан 14 (а) Конвенција о дипломатским односима 1961. године. Доступно на интернет адреси: http://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/conventions/9_1_1961.pdf (приступљено 28.07.2018.)

Малта, Португал, Словенија, Словачка, Шпанија, Хрватска, Румунија итд.), а од деведесетих година прошлог вијека придружиле су се Пољска, Мађарска, Естонија, Литванија и Летонија. Папски амбасадори у државама које не прихватају, аутоматски и *de iure*, наведени обичај, називају се пронунције. Пронунција је могао постати доајен дипломатског кора у складу са правилима која важе за све шефове дипломатских мисија. Међутим, он је остајао пронунција, јер његово првенство, као доајена, није наступило аутоматски. Нпр. пронунција скоро цијело вријеме кризе у Савезној Републици Југославији, с обзиром на то да је имао најдужи стаж као шеф мисије у Београду, био доајен дипломатског кора.²⁵⁰ Парадокс ове праксе јесте случај што се код Свете Столице доајен дипломатског кора постаје испуњењем два објективна услова: први, да је ријеч о првој класи шефова мисија, дакле амбасадора, и, други, дан и час преузимања функције, тзв. презеанс. Без обзира да ли је ријеч о нунцији или пронунцији, њихов положај је идендичан (дипломатске привилегије и имунитети), са изузетком наведеног првенства, а дипломатско сједиште носи назив нунцијатура, еквивалент амбасаде. Интернунција је у складу са чланом 14. (б) Конвенција о дипломатским односима, шеф дипломатске мисије друге класе, заједно са посланицима и министрима акредитованих код шефова држава. Нови закон канонског права не предвиђа интернунцију. Као трећа категорија шефова дипломатских мисија јављају се отправници послова акредитовани код министра иностраних послова, и они представљају риједак случај у дипломатској пракси, наслоњен на дипломатске или политичке услове који онемогућавају успостављање дипломатских односа у пуном капацитету. Ако је мјесто шефа мисије упражњено или ако је шеф мисије спријечен да врши своју функцију, отправник послова *ad interim (chargé d'affaires ad interim)* привремено дјелује као шеф мисије.²⁵¹ У случају дужег одсуства или спријечености шефа мисије, ту функцију ће обављати отправник послова, тзв. намјесник (*reggente*).²⁵² Нунција саставља званичан извјештај који шаље Државном секретаријату – Секција за односе са државама, чија је садржина везана за политичко и црквено стање у држави пријема, одређене податке, информације итд. Сваки извјештај нунције после анализе у Државном секретаријату и евентуалог упознавања папе са истим, депонује се у Ватиканским архивама. Треба напоменути да „служба папинског изасланика не престане кад Апостолска Столица остане празна, осим ако је нешто друго одређено у

²⁵⁰ Митић М., Ђорђевић С., *Дипломатско и конзуларно право (друго издање)*, Београд, 2007., стр. 67.

²⁵¹ Члан 19. Конвенције о дипломатским односима.

²⁵² Мишчин Д., *op. cit.*, стр. 98.

папинском писму; али престане извршењем налога, приопћеним му опозивом, одрекнућем које прихвати Римски првосвјештеник.²⁵³ „Папски нунцији су у позицији да дају Цезару оно што је Цезарево, и дати Богу оно што је Божије.²⁵⁴

3. Изасланици Свете Столице при међународним организацијама, регионалним или универзалним, на њиховим конференцијама, скупштинама или органима, дакле на мултилатералној основи, посједују дипломатски статус, и у оквиру њих разликујемо: делегате (опуномоћенике) у случају чланства, који посједују право гласа, и посматраче (*observatores*), који немају право гласа.

4. Папски легати (лат. *lego, legare* – послати), као изасланици Свете Столице *ad hoc*. За разлику од осталих изасланика, папски легат је, по правилу, из реда кардинала, послат у специјалним, црквеним мисијама (црквеним саборима или концилима), најчешће католичким државама. Своје поријекло могу наћи већ у првом васељенском сабору 325. године у Nikeи, који ће временом прерасти у апрокризијаре са сталним сједиштем на византисјком двору. Одређене врсте легата су временом престале да постоје (нпр. *legatus nati*, искључиво црквене природе ради очувања дисциплине у цркви), тако да данас имао: *legatus missus* (дословно послати легат) као специјални (изванредни), посебни изасланик са тачно датим инструкцијама и задатком (нпр. краљевско вјенчање, крштење, а сада пресједничка инаугурација), и *legatus a latere* (дословно од стране, послати од стране папе) као *alter ego* папе. Треба истаћи да су се у случају нашла два легата на истом подручју, предност су имала овлашћења легата *de latere*.²⁵⁵

Папски представници су, по правилу, клирици²⁵⁶, мада могу бити и лаици, што је риједак случај. Бискупска служба с једне стране везана је за одређену партикуларну Цркву, тако да за папске представнике (нунције) готово да не остаје ниједна дијацеза, а са друге стране њихова дипломатска мисија мора бити примарна јер у случају пастирских дужности и обавеза може боћи до преоптерећености и неадекватности. Тако су нунције увијек насловни, титуларни надбискупи, а не дијацезијски надбискупи, јер није задужен за конкретну дијацезу, већ за дијацезу која више не постоји, које су резултат историјских околности, нарочито оних ранохришћанских, које се сада налазе

²⁵³ Канон 367.

²⁵⁴ Sordano A., *op. cit.*, стр. 89.

²⁵⁵ Мајнарић Иван, »РУКА И ОКО ГОСПОДИНА ПАПЕ« – ПАПИНСКИ ЛЕГАТИ У ДРУГОЈ ПОЛОВИНИ XII. СТОЉЕЋА, *Croatica Christiana periodica*, vol. 30, br. 57, Загреб, 2006., стр. 42.

²⁵⁶ Канон 150. „Служба која је повезана с цјеловитом бригом за душе, за обављање које се тражи вршење свећеничког реда, не може се ваљано дати ономе тко још није заређен за свјештеника.“

на територији нехришћанских држава. „Зато је назив за титуларне бискупе некад био „бискупи у невјерничким земљама“ (*in partibus infidelum*).

Папски представници који имају дипломатски статус уживају дипломатске привилегије и имунитете у држави пријема, а чести су случајеви вишеструког заступања са сједиштем у једној држави. Интересантан је случај нунцијатуре на Малти и у Либану, које се због хришћанског значаја не налазе у главним градовима Валети и и Бејруту, већ у Рабату²⁵⁷ и Хариси²⁵⁸. Дипломатска мисија Свете Столице, по правилу, је малог броја, готово да не прелази два члана. Међутим, посвећеност свом задатку - служењу Цркви кроз дипломатску мисију, као и познавање прилика, поткрипљено образовањем и знањем, готово без премца (управо је кадровски капацитет, иако бројчано мали, најбољи адут дипломатије Свете Столице, али и цјелокупне Римске курије) омогућили су да се Света Столица налази у самом врху свјетских дипломатија. У оним дипломатским мисијама који захтијевају већи број чланова, састав мисије је: нунција, аудитор (судски орган који одлучује о жалбама на рад бискупа), секретар (један или више у зависности од околности и значаја нунцијатуре), савјетници и аташеи за културу.

Због јединственог присуства Цркве широм свијета (разграната дипломатска мрежа, велики број клера и вјерног народа), од градова до руралних села, Света Столица посједује јединствену позицију, да добије информације, чак и прије него свјетовне власти.²⁵⁹ Тако је Велика Британија због глобалне улоге и значаја Свете Столице 2006. године пренијела питања која се односе на Свету Столицу из директората за Европу Министарства вањских послова у интернационални директорат,

²⁵⁷ Према Дјелима апостолским, римски намесник Јудеје Антоније Феликс је 60. године послао Апостола Павла у Рим на суђење. Међутим, када је галија пролазила крај Малте, подигла се велика олуја и галија је доживјела бродолом. Преживјели путници, међу којима је био и Апостол Павле, су се искрцали на острво које се тада звало Мелит. Ту су се скривали први хришћани, па су данас остале катакомбе (најпознатије су катакомбе Светог Павла и Свете Агате). Треба напоменути да се најранијом хришћанском богомољом на острву сматра пећина светог Павла, која се налази на сјевероистоку Малте, у којој је он наводно био заточен.

²⁵⁸ Хариса се налази на узвишењу изнад залива Жуније, а удаљено је 27 км од Бејрута, и познато је католичко свјетилиште где долазе вјерници, како католици, тако и православци и маронити. Поред бројних цркава и манастира, најистакнутија тачка јесте 8,5 метара висока статуа дјевице Марије која своје руке држи испружене ка Бејруту.

²⁵⁹ Adams E., *op. cit.*, стр. 15.

те је у Парламенту формирана парламентарна група за Свету Столицу, док је у Француској формирана парламентарна група пријатеља Свете Столице.²⁶⁰

Шефови дипломатских мисија држава при Светој Столици могу бити акредитовани код друге државе, тзв. случајеви вишеструког заступања, са изузетком Италије. Међутим, иако не могу бити истовремено амбасадори и при Светој Столици и Италији, могу пак бити акредитовани при Малтешком витешком реду или при *FAO*, односно Организацији за исхрану и пољопривреду са сједиштем у Риму, па чак и при осталим државама региона или међународним организацијама чија су сједишта у непосредној близини (UNESCO у Паризу, или УН у Женеви). Због мале територије Ватикана, амбасаде се налазе ван Ватиканског града, али уживају дипломатске привилегије и имунитете како по основу Латеранских уговора, тако и на основу међународног права, односно Конвенције о дипломатским односима. Према званичном сајту Свете Столице у 2018. години, у Риму је смјештено 89 амбасада, укључујући и оне Европске уније и Сувјереног Малтешког реда, уз додавање амбасаде Јужне Африке током године. Канцеларије Лиге арапских држава, Међународне организације за миграције и Високе комисије Уједињених нација за избјеглице налазе се у Риму.

Бројне су предрасуде о условима (католик а не атеиста, мушкарац а не жена и сл.), које амбасадор државе мора да испуни да се не би сматрао *persona non grata*. Међутим, једне државе из куртоазије и дипломатског манира именују католике на ову функцију, што није преседан, док друге од тога зазиру (нпр. Енглеска од сукоба Хенрија VIII са папом поводом његових бракова и формирања енглеске цркве није слала католике, али 2005. године именован је католик из Сјеверне Ирске Гордон Кембел), треће, попут Њемачке, воде се принципом смјене (католик-протестант-католик, итд.).²⁶¹ Броји су примјери жена амбасадора при Светој Столици као и декларисаних атеиста, што негира наведне предрасуде. У складу са својим црквеним науком, препрека да одређено лице добије акредитивно писмо јесте развод брака или брак са особом која се раније развела, али ту не треба заборавити и остала питања, попут еутаназије, абортуса и сл.

²⁶⁰ Вукићевић Б., *op. cit.*, стр. 89.

²⁶¹ *Ibid.*, 89-90.

6.3. Мултилатерална дипломатија Свете Столице

Најбољи показатељ присуства Свете Столице у међународној заједници, који потврђује посједовање међународноправне личности и њено признање, поред густе мреже билатералних односа, јесу и односи са међународним организацијама и тзв. мултилатерална дипломатија, која је задњих деценија све интезивнија. Како је мир кључни разлог и мотив међународног организовања²⁶², прва међународна универзална организација – Лига народа, настала је након Првог свјетског рата, а на њеним рушевинама, након Другог свјетског рата, настала је Организација Уједињених нација. „Док ни Нови Завјет, ни најранија хришћанска традиција не садрже никаква систематска учења о међународним организацијама, оба су темељно прожета неопходним концептом универзалног краљевства правде и мира.“²⁶³

Под мултилатералном дипломатијом подразумијева се представљање држава у њиховим односима са међународним организацијама и на конференцијама које сазивају међународне организације или се сазивају под њиховим окриљем.²⁶⁴ Мултилатерална дипломатија постала је један од мега трендова у међународним односима савременог свијета.²⁶⁵ За мултилатералну дипломатију пресудне су двије међународне конвенције: прва, Конвенција о привилегијама и имунитетима УН од 1946. год., и, друга, Конвенција о представљању држава у њиховим односима са међународним организацијама универзалног карактера од 1975. год., која предвиђа три облика мултилатералне дипломатије (1. сталне мисије при међународним организацијама; 2. представнике држава на међународним конференцијама које сазива међународна организација или се сазивају под њеним окриљем; 3. посматрачке мисије држава нечланица). „*Ratio* слања сталних посматрача је у уважавању улоге УН и жељи државе одашиљања да се упозна са активностима Организације које, директно или индиректно, могу имати посљедице по њихове интересе.“²⁶⁶

²⁶² Ракић М. Бранко, *Остваривање мира преко међународног организовања интегрисања држава*, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд, 2009., стр. 17.

²⁶³ Araujo R. J., Lucal A. J., *op. cit.*, стр. 327.

²⁶⁴ Крећа М., Милисављевић Б., *op. cit.*, стр. 181.

²⁶⁵ Дашић Ђ. Давид, *Дипломатија-економска мултилатерала и билатерала*, Универзитет Браћа Карић, Београд, 2003., стр. 45.

²⁶⁶ Крећа М., Милисављевић Б., *op. cit.*, стр. 190.

Након Првог свјетског рада, Света Столица није била позвана да учествује у мировним преговорима у Версају 1919. године, па је тиме била и спријечена да истакне захтјев за накнаду штете коју је Црква претрпјела током рата. На Версајској конференцији тзв. „Четрнаест тачака“ америчког предсједника Вудроа Вилсона добиле су своју манифестацију у Лиги народа. Иако је Њемачка жељела да Света Столица постане члан Лиге народа, Италија се томе успротивила, вјероватно вођена неријешеним Римским питањем.²⁶⁷ Римско питање било је експлицитно искључено из расправе у Версају на основу члана петнаест тајног Лондонског уговора, а уговор су из архива у Петровграду објелоданили 1915. год., комунистички револуционари.²⁶⁸ Поред постојања дипломатских односа са бројним земљама, Света Столица није имала дипломатске односе са тзв. Великом четворком - побједником, која је имала одлучујућу улогу у изградњи новог свјетског поретка оличеног у Друштву народа (САД, Француска, Велика Британија, Италија). Наведено стање, са бојазношћу од католичког утицаја на државе и њихове одлуке, довели су до тога да Света Столица није позвана да постане члан Друштва народа. Свакако, Црква као универзални организам прожета је мишљу и циљевима саме Лиге народа, па се сматрала самодовољном у том погледу, видјевши у првој универзалној организацији конкурента, и то изванцрквеног, секуларног. По угледу на Лигу народа 1919. године васељенски патријарх формулисао је приједлог о формирању „Лиге цркава“, као удружење свих хришћанских цркава.²⁶⁹ Католичка црква то није прихватила јер се то косило са универзалношћу која је дио њеног идентитета. Наиме, западна еклизиологија истиче да је један Бог, један је Христос, једна је Црква, а према томе и један је пријесто првака апостола, св. Петра, који је изнад других апостола и представља камен темељац. Дакле, папе су себе дефинисали кроз историју као *vicarius Petri*, *vicarius Christi*, *caput et mater omnium ecclesiarum*, те тако базирали универзалну еклизиологију.²⁷⁰ Према томе, у склопу универзалне еклизиологије, помијесне цркве су само дјелови једне универзалне цркве – једног тијела који има само једну главу која ће гарантовати јединство тијела. Тако универзална еклизиологија сублимира примат и посебну улогу Римског бискупа, односно папе. Данас Католичка црква сарађује са Свјетским савјетом цркава преко заједничке радне групе Рима и Женева, али није приступила том савјету. Католичка

²⁶⁷ Araujo R. J., Lucal A. J., *op. cit.*, стр. 322.

²⁶⁸ Eberhardt C. N. *op. cit.*, стр. 620.

²⁶⁹ Аврамов Смиља, *Opus Dei: нови крсташки поход Ватикана*, Ветерник, 2000, стр. 174.

²⁷⁰ Икић Нико, *Развој свијести папинског примата II. Повијесно-теолошки поглед на друго тисућљеће*, *Богословска смотра*, 84 (2014.) 4, 805–827.

црква није, службено, чланица ССЦ-а, али је врло „активан, важан, и можда, најважнији, те у посљедње вријеме, и најактивнији учесник у екуменском покрету у другој половини вијека XX“.²⁷¹

Латерански уговори и ријешено Римско питање отворили су могућност конкретнијег учествовања Свете Столице и Државе Ватиканског Града у међународном организовању држава, кроз неполитичку призму. Наиме, Ватикан је примљен 1929. године у Свјетску телеграфску унију (*International Telecommunications Union - ITU*) и Свјетски поштански савез (*Universal Postal Union - UPU*). Партиципација Ватикана у наведеним неполитичким облицима институционализације међународних односа, имаће директне репрекусије на статус сталног посматрача при ОУН, као облику институционализације политичких међународних односа.

Прије оснивања ОУН, октобра 1944. године Света Столица на челу са папом Пијем XII, спровела је пробно питање у вези са подобношћу државе Ватиканског града да постане чланица Организације, односно који су услови потребни за чланство. Државни секретар САД Кордел Хал (*Cordell Hull*), добитник нобелове награде и један од архитеката ОУН и њене Повеље, је одговорио: „Било би непожељно да се питање чланства Ватиканске државе сада покрене. Као мања држава Ватикан не би био у стању да испуни све обавезе чланства у Организацији, чија је примарна сврха одржавање међународног мира и сигурности... Чланство у Организацији не би било у сагласности са одредбама члана 24. Латеранског уговора, нарочито у погледу духовног статуса и учешћа у евентуалној употреби силе. Не-чланство не би спријечило учешће Ватиканске државе у друштвеним и хуманитарним активностима Организације, нити угрозило његову традиционалну улогу у промовисању мира својим стандардним утицајем...“²⁷² Повеља ОУН, која је ступила скоро годину дана касније (24.10.1945. год. када су пет великих сила и већина осталих потписица депоновале своје инструменте о ратификацији текста Повеље), предвиђа испуњеност материјалних услова (1. да је подносилац молбе држава; 2. да је мирољубива; 3. да прихват обавезе садржане у Повељи; 4. да је способна да извршава те обавезе; 5. да је вољна да извршава релевантне обавезе) и трофазну процедуру за пријем одређене државе у чланство.²⁷³

²⁷¹ Моро Душан, *Ход екуменизма у XX. стољећу: Конференције 'Вјере и устројства', протагонисти и потешкоће*, Библиотека "Службе Божје", Књига 60., Сплит, 2009., стр. 213.

²⁷² James Crawford, *The Creation of States in International Law*, Oxford University Press, 1979., p. 152-161.

²⁷³ Чланови 3-6. Повеље ОУН.

Иако су ови услови „широки и неодређени, тако да допуштају различита тумачења са ослоном на политичке интересе и опортунитет“²⁷⁴, Света Столица остала је изван Организације, како због самих услова тако и због процедуре (У Савјету безбједности поред САД су и Кина и СССР као социјалистичке државе, са правом вета).

Света Столица постаје стални посматрач у првој специјализованој агенцији ОУН-а, Свјетској организацији за исхрану и пољопривреду (FAO), 1949. године са сједиштем у Риму. Света Столица позвана је 1951. године, са још четрнаест држава, да учествује у Савјетодавном одбору за избјеглице од стране Економско-социјалног савјета ОУН, Резолуцијом 393В (XIII).²⁷⁵ Исте године постаје стални посматрач при Организацији за образовање, науку и културу (UNESCO) чије је сједиште у Паризу, а први стални посматрач био је тадашњи нунција Анђело Ронкали, будући папа Јован XXIII. Учествовала је у раду, као *ad hoc* посматрач, 1951. год., у Свјетској здравственој организацији (WHO). Света Столица је на захтјев Генералног секретара Дага Хамаршелда, 1955. године, позвана на конференцију која је установила Међународну агенцију за атомску енергију (IAEA) са сједиштем у Бечу, сматрајући њено учешће виталним за успјех организације.²⁷⁶ Интересантна је чињеница да је Света Столице од самог почетка Међународне агенције за атомску енергију, организовала, при свакој Генералној конференцији, Свету мису, гдје су били позвани сви делегати без обзира на политичко, идеолошко и религиозно опредељење.²⁷⁷

Године 1956. Света Столица Постала је посматрач при Економско-социјалном савјету ОУН (ECOSOC). Готово алтернативна употреба појмова Света Столица и Држава Ватиканског Града, или само Ватикан, резултираће, 1957. год., размјеном нота између Генералног Секретара и Свете Столице, гдје је констатовано да се односи УН, а самим тим и прецизна дипломатска кореспонденција, успостављају са Светом Столицом, наглашавајући своју супрематију спиритуалног сувјеренитета у односу на ватикански територијални сувјеренитет.

Статус посматрача, иако није званично признат у повељи ОУН, ни у Конвенцији о привилегијама и имунитетима УН од 1946, постао је обичај додијељен државама са ограничењима да постану пуноправни чланови Организације. Да би се ова привилегија

²⁷⁴ Крећа М., *op. cit.*, стр.

²⁷⁵ Araujo J. R., *op. cit.*, стр. 346.

²⁷⁶ *Ibid.*, 347.

²⁷⁷ Немет Л., *op. cit.*, стр. 216.

одобрила, морају се испунити услови које прописује Канцеларија УН за правне послове: с једне стране, пуноправно чланство у једној или више специјализованих агенција УН, и с друге, признање државе од држава чланица ОУН. Овај обичај је започет са Швајцарском, која је статус посматраћа стекла 1946. год. Наведене услове је испуњавала Света Столица. Размјена писама између Генералног секретар УН-а У Тхант и државног секретара Римске курије Амлета Ђованија Ђикоњанија (*Amleto Giovanni Cicognani*), 21.03.1964. године, резултирали су отварањем сталне посматрачке мисије при ОУН у Њујорку, 06.04.1964. године. Статус првог посматрача имала је и Швајцарска од 1946. до 2002 године, када је постала пуноправни члан. Света Столица је постала стални посматрач и није тражила пуно чланство "по сопственом избору" јер би функције безбједности које захтијева Повеље ОУН угрозиле неутралност Свете Столице.²⁷⁸ Света Столица и ОУН представљају на папиру два преклапања скупа универзалних аспирације: први дефинише универзалност кроз објектив религије, а други то чини кроз међународне правне преговоре између секуларних сувјеренитета.²⁷⁹ За разлику од других држава, учешће Свете Столице у ОУН је суштински религиозне и духовне природе, наслоњено на принцип трајне неутралности и канонског права. Наиме, пуноправно чланство, угрозило би како неутралност тако и њен идентитет религијског пандана ОУН, те нарушило правну основу канонске супрематије Свете Столице. Посебно, чланско право гласа, подразумејева заузимање једне стране, гдје одмах, друга страна постаје опонент, што детерминише саму неутралност. Данас статус посматрача имају Палестинска ослободилачка организација (*Palestine Liberation Organization - PLO*) и Сувјерени малтешки ред витезова, који у односу на Свету Столицу која има статус државе-посматрача, посједују посебан статус.

Статус посматрача обезбјеђује Светој Столици да буде директно упозната са активностима ОУН, да учествује на састанцима и износи своја мишљења и ставове, али не може гласати, те не може учествовати у раду извршног органа – Савјета безбједности. Света Столица има обавезу, попут осталих чланова, да уплати финансијске доприносе Организацији. Иако, својство посматрача перципира једну пасивну димензију, Света столица има значајну „моћ“ утицаја у ОУН (нпр. лобирање на припремним састанцима и сусретима). Иако у оквиру ОУН постоји четири категорије

²⁷⁸ Catholics for Choice, *The Catholic Church at the United Nations: Church or State?*, Washington, DC, 2013., p. 4.

²⁷⁹ Jodok T., Chong A., *op. cit.*, стр. 22.

посматрача (државе нечланице, међувладине организације, народноослободилачки покрети, и невладине организације), статус државе нечланице пружа највећу предност у односу на остале категорије.²⁸⁰ Стога је Света Столица, по правилу, присутна на свим конференцијама под окриљем ОУН. Света Столица заузела је ставове високог профила који су изазвали свјетску пажњу и покренули питања у вези са њеним статусом у ОУН. На Међународној конференцији о становништву и развоју одржаној у Каиру, септембра 1994. године, Света Столица је имала велики утицај, посебно кроз негативан став о контрацепцији и абортусу. Наиме, чим је издат нацрт документа под називом „*Programme of Action*“, инспирисан америчком владом и феминистичким покретом, папа Иван Павле II подстакао је можда највећи дипломатски напор икада покренут од стране Свете Столице.²⁸¹ О утицају Свете Столице на поменутој конференцији говори и чињеница да су јавне изјаве Свете Столице да је у питању „будућност човјечанства“, присиле Генералног секретара Конференција у Каиру да изјави да конференција није тражила легализацију абортуса, већ спречавање илегалног абортуса, а скоро десет посто нацрта документа који се односе на репродуктивно здравље и абортус остао је у „квадратним заградама“ и прије него што је конференција почела.²⁸² „Са смрћу марксистичке алтернативе капитализму, Католичка црква кроз Свету Столицу, као што је показала у Каиру, постала је једина значајна међународна сила способна да изазове, морално, ако не и физички, вољу и моћ једине преживјеле суперсиле, Америке.“²⁸³ Такође, велики утицај имала је и на Четвртој свјетској конференцији о женама у Пекингу 1995. године гдје је још једном изнијела своје ставове по питању абортуса, контрацепције и других питања репродуктивног здравља. Са друге стране услиједила су бројна питања о легалности статуса Свете Столице у ОУН, а кулминирала су у петицији која је прослијеђена делегатима на Четвртој свјетској конференцији о женама у Пекингу 1995. године, од стране организације која се зове „*Catholics for a Free Choice*“ (CFFC). Дакле, петиција се тичала проблематике статуса Свете Столице (да не испуњава услове државности) у Уједињеним нацијама и затражила од Организације да „оцијени прикладност омогућавања Светој Столици, религиозном ентитету, да дјелује исто као и држава“.²⁸⁴ Подносиоци петиције, такође, тврде да је Света Столица „*spoiler*”

²⁸⁰ Abdullah Y., *op. cit.*, стр. 1838.

²⁸¹ Adams E., *op. cit.*, стр. 46.

²⁸² Bathon N. M., *op. cit.*

²⁸³ Adams E., *op. cit.*, стр. 46.

²⁸⁴ Abdullah Y., *op. cit.*, стр. 1835.

у постизању глобалног консензуса на конференцијама ОУН.²⁸⁵ Дакле, противници садашњег облика међународноправног субјективитета Свете Столице истичу да се ради о вјерској организацији, тј. о невладиној организацији, која је у оквиру УН привилегована статусом државе – сталног посматрача на штету других невладиних организација.²⁸⁶ Истиче се да статус невладине организације би омогућио Светој Столици да настави да заступа своје позиционе ставове, али без користи од посебне платформе за своје ставове. Тражење статуса „NGO“ Света Столица би заштитила права свих религија у ОУН, као и право на институционалну Католичку цркву и цијењена као религиозно тијело, а не као квази владин ентитет.²⁸⁷ Наведена петиција наишла је на реакцију, у виду „*Declaration in Support of the Holy See at the United Nations*“, у којој су истакнути сви они аспекти који иду на руку *status quo*-а Свете Столице. Многе државе прихватају Свету Столицу као једнаког сувјерена, што је очигледно од тренутка размјене дипломата на билатералном нивоу, односно успостављања дипломатских односа.²⁸⁸

Пасивна улога оспорава се и могућношћу Свете Столице да потписује и ратификује конвенције донијете под окриљем ОУН, те кроз партиципацију у раду разних комисија, комитета, агенција. Са свог положаја државе-посматрача Света Столица се *de iure* дистанцирала од политичких одлука, али *de facto* њен глас се чује и производи ефекте готово еквивалентне гласовима утицајних држава чланица ОУН. Папски представник у ОУН није нунција, већ стални посматрач, који, по правилу, има звање титуларног надбискупа. Стални представник Свете Столице при ОУН у Њујорку и Женеви, по правилу, је надбискуп, а при мањим регионалним центрима и специјализованим агенцијама, у Паризу, Бечу и Риму, постављени су, по правилу, свјештеници.²⁸⁹ Њихов мандат је, како пракса показује, дужи у односу на мандат нунција, тако да је од 1964. године стални посматрач промијењен само четири пута, а посљедњи пут 2010. године.²⁹⁰

²⁸⁵ Araujo J. R., *op. cit.*, стр. 358.

²⁸⁶ Abdullah Y., *op. cit.*, стр.

²⁸⁷ Catholics for Choice, *op. cit.*, стр. 21.

²⁸⁸ Araujo J. R., *op. cit.*, стр. 359.

²⁸⁹ MELNYK ROMAN, *PONTIFICAL LEGATION TO THE UNITED NATIONS, A R T Y K U Ł Y, ROCZNIKI NAUK PRAWNYCH* Tom XIX, numer 1 – 2009, p. 161.

²⁹⁰ Вукићевић Б., *op. cit.*, стр. 99.

Учешће Свете Столице у раду ОУН регулисано је Резолуцијом 58/314 усвојеној на Генералној скупштини 01.07.2003. године. Резолуцијом су утврђена права и привилегије Свете Столице: „1. Право на учешће у расправама Генералне скупштине; 2. Без прејудуцирања приоритета држава чланица, Света Столица има право да буде на списку говорника по тачкама дневног реда на било којој пленарној сједници Генералне скупштине, након што је последња држава чланица уписана на списак; 3. Право на интервенције, уз претходно објашњење или позивање на релевантне резолуције Генералне скупштине, које само једанпут доноси предсједник Генералне скупштине на почетку сваког засиједања Скупштине; 4. Право на одговор; 5. Право на објављивање и дистрибуцију својих порука (саопштења) у вези са засиједањима и радом Генералне скупштине, директно и без посредника, као званичних докумената Скупштине; 6. Право на објављивање и дистрибуцију својих порука (саопштења) о засиједањима и раду свих међународних конференција сазваних под покровитељством Генералне скупштине, директно и без посредника, као званичних докумената тих конференција; 7. Право да укаже на поштовање реда у вези с било којим поступком који се тиче Свете Столице, под условом да право на указивање поштовања реда а не подразумијева право да оспори одлуку предсједавајућег; 8. Право на коспонзорисање нацрта резолуција и одлука које се тичу Свете Столице; о таквим нацртима резолуција и одлука ће се гласати само на захтјев државе чланице; 9. Сједиште Свете Столице ће се организовати одмах након земаља чланица односно прије других посматрача онда да када учествује као посматрач нечланице, уз додјелу шест мјеста у сали Генералне скупштине; 10. Света Столица нема право да гласа или да кандидује у Генералној скупштини.“²⁹¹

Први папа који је посјетио ОУН био је папа Павле VI, који је 04.10.1965. године одржао историјски говор: „*Овај скуп, као што сви знате, има двоструку природу: он је истовремено обиљежен једноставношћу и величином. Једноставношћу, јер онај који вам се обраћа је човек исто као и ви. Он је ваш брат, па чак и један од најмањих међу вама који представљају суверене државе, јер он посједује - ако одлучите да нас посматрате с ове тачке гледишта - само мали и практично симболични временски суверенитет: минимум што је потребно за слободно вршење своје духовне мисије те да увјери оне који се баве њим да је независан од било ког суверенитета на свијету. Он*

²⁹¹ Resolution 58/314 Participation of the Holy See in the work of the United Nations, adopted by the General Assembly on 1 July 2003. Доступно на интернет адреси: http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/58/314 (приступљено 03.08.2018.)

нема временску моћ, нема амбиције да уђу у конкуренцију с тобом. Заправо, немамо ништа да питамо, нема постављања питања; имамо највише жеље да формулишемо, дозволу да тражимо: да нам је дозвољено да вам служим у области наше надлежности, са заинтересованошћу, понизношћу и љубављу“.²⁹²

Данас Света Столица учествује, или у својству члана или посматрача, у различитим међународним организацијама, Органима и Међународним програмима, чија су сједишта широм свијета.²⁹³ Својство члана има у: *UNHCR-United Nations High Commissioner for Refugees (Executive Committee)* у Женеви; *UNCTAD-United Nations Conference on Trade and Development*, у Женеви; *WIPO-World Intellectual Property Organization*, у Женеви; *IAEA-International Atomic Energy Agency*, у Бечу; *OPCW-Organization for the Prohibition of Chemical Weapons*, у Хагу; *CTBTO-Preparatory Commission for the Comprehensive Nuclear-Test Ban Treaty Organization*, у Бечу; *ICMM-International Committee of Military Medicine*, у Бриселу; *INTOSAI-International Organization of Supreme Audit Institutions*, у Бечу; *OSCE-Organization for Security and Cooperation in Europe*, у Бечу; *CE-Council of Europe*, у Стразбуру; *UNIDROIT-International Institute for the Unification of Private Law*, у Риму; *IOM-International Organization for Migration*, у Женеви. Статус посматрача има у: *UN-United Nations Organization*, у Њујорку; *UNOG-United Nations Office in Geneva*, у Женеви; *UNOV-United Nations Office in Vienna*, у Бечу; *FAO-United Nations Food and Agriculture Organization*, у Риму; *ILO-International Labour Organization*, у Женеви; *WHO-World Health Organization*, у Женеви; *UNESCO-United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization*, у Паризу; *UNIDO-United Nations Industrial Development Organization*, у Бечу; *IFAD-International Fund for Agricultural Development*, у Риму; *UNWTO-World Tourist Organization*, у Мадриду; *WMO-World Meteorological Organization*, у Женеви; *WTO-World Trade Organization*, у Женеви; *UNDP-United Nations Development Program*, у Њујорку; *UN-HABITAT-United Nations Centre for Human Settlements*, у Најробију; *UNEP-United Nations Environment Programme*, у Најробију; *WFP-World Food Programme*, у Риму; *CIEC-International Commission on Civil Status*, у Стразбуру; *OAS-Organization of*

²⁹² VISIT OF HIS HOLINESS POPE PAUL VI TO THE UNITED NATIONS, ADDRESS OF THE HOLY FATHER PAUL VI TO THE UNITED NATIONS ORGANIZATION, Monday, 4 October 1965. Доступно на интернет адреси: http://w2.vatican.va/content/paul-vi/en/speeches/1965/documents/hf_p-vi_spe_19651004_united-nations.html (приступљено 03.08.2018.)

²⁹³ BILATERAL RELATIONS OF THE HOLY SEE. Доступно на интернет адреси: http://www.vatican.va/roman_curia/secretariat_state/documents/rc_seg-st_20010123_holy-see-relations_en.html#top (приступљено 03.08.2018.)

American States, у Вашингтону. Такође, сталан је гост у *UL-Latin Union* у Паризу; при *AU-African Union*, у Адис Абеби, није члан али је акредитована држава, а у истом својству и при *LAS-League of Arab States*, у Каиру; при *AALCO-Asian-African Legal Consultative Organization*, у Њуделхију је гост. Света Столица има дипломатске односе и са Европском Унијом од 2007. године, затим са Сувјереним малтешким витешким редом од 1930. године, те посебан однос са Паленстинском ослободилачком организацијом (*PLO*) од 1994. године.

Посебно је значајан однос Свете Столице и Организације за европску безбиједност и сарадњу – ОЕБС. Света Столица је била присутна на самим почецима ове Организације – 1975. год., на Конференцији за европску безбиједност и сарадњу. Тзв. КЕБС се 1994. године трансформирао и постао *OEBS*, са сједиштем у Бечу. При свим међународних организација чија су сједишта у главном граду Аустрије, иста личност врши послове папског представника, док послове нунција у тој држави врши други дипломата.²⁹⁴ Наиме, папа Павле VI је донио одлуку о чланству КЕБС-а, коју је у говору, 22.06.1973. год., када се обратио кардиналима, гдје стоји, између осталог: „Учешће Свете Столице, дискретно, без сумње, као што се захтијева од стране Ње, жели да изрази охрабрење за тежак подухват наглашавајући огроман значај моралних фактора и право међу условима који могу осигурати успешан исход.“²⁹⁵ Већ на консултацијама у Хенсилкију чији је циљ био припрема Прве конференције за европску безбиједност и сарадњу, 1972. и 1973. године, пронунција Свете Столице, Г. Забкар, истакао је да због свог духовног значаја Света Столица жели изразити своје мишљење о питањима која се тичу човјечанства и свијета, и која поред чисто политичке имају и моралну, етичку и духовну димензију, али наглашавајући, 21.11.1972. год., да ће се Света Столица уздржати од доношења оних одлука које су изразито политичке природе.²⁹⁶ Због ширине и значаја питања којима се бави ова организација, (безбиједносних питања, укључујући мјере контроле наоружања, мјере повјерења и сигурности, људска права, националне мањине, демократизацију, стратегије полиције, борбе против тероризма и економске и еколошке активности²⁹⁷), Света Столица није

²⁹⁴ Вукићевић Б., *op. cit.*, стр. 102.

²⁹⁵ DISCORSO DI PAOLO VI AL SACRO COLLEGIO, Venerdì, 22 giugno 1973. Доступно на интернет адреси: https://w2.vatican.va/content/paul-vi/it/speeches/1973/june/documents/hf_p-vi_spe_19730622_sacro-collegio.html (приступљено 03.08.2018.)

²⁹⁶ Намет Л., *op. cit.*, стр. 211.

²⁹⁷ Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE). Доступно на интернет адреси: <https://www.osce.org/whatistheosce> (приступљено 03.08.2018.)

тражила статус посматрача, већ статус члана. Треба напоменути да све чланице ове организације уживају једнак статус, и одлуке, донијете концензусом, немају правну обавезност, већ само политичку.

Непристрасност и суздржљивост дјеловања Свете Столице у конкретном случају, ОЕБС-а, повлачи и чињеница да Света Столица није представник само једне одређене скупине, мање или веће, па чак ни једног континента (конкретан случај Европе и њених држава), а на крају и не само католика, него цијелог човјечанства.²⁹⁸ *Hoc loco*, поред европских организација, међу њима и најстарије европске организације Савјета Европе, Света Столица је отворена за сарадњу са другим регионалним организацијама у свијету. Статус посматрача има у Организацији америчких држава од 1978. године, што је посебно битно због доминантности католичке популације у Латинској Америци. Сарађује и са Организацијом афричког јединства, која је касније постала Афричка унија (остварена је потписивањем Споразума о сарадњи 2000. године). Света Столица је успоставила сарадњу и са Арапском лигом 2000. године, чија је димензија изразито религијска, исламска, што имплицира међурелигијски дијалог.

Поред наведених међународних организација, не треба заборавити и католичке међународне организације које су окупљене у Конференцији међународних католичких организација или тзв. *COIC - Conference of International Catholic Organisations*. Међународна активност цркве и Свете Столице манифестује се у више разређен и стога мање очигледан, али не мање ефикасан систем тридесет пет организација које координирају католичке активности широм свијета, и као такве су међу двије стотине невладиних организација припојених УН.²⁹⁹ На нашим просторима најпознатија је тз. *Caritas Internationalis* – „инспирисан католичком вјером, *Caritas* је помоћна рука цркве, допире до сиромашних, рањивих и искључених, без обзира на расу или религију, да изграде свијет заснован на правди и братској љубави“.³⁰⁰

²⁹⁸ Немет Л., *op. cit.*, стр. 212.

²⁹⁹ Lucien-Brun Jean, *Le Saint-Siège et les Institutions internationales*, In: *Annuaire français de droit international*, volume 10, 1964. pp. 536-542; doi : <https://doi.org/10.3406/afdi.1964.1773>. Доступно на интернет адреси: https://www.persee.fr/doc/afdi_0066-3085_1964_num_10_1_1773 (приступљено 03.08.2018.)

³⁰⁰ <https://www.caritas.org/who-we-are/>

7. КОНКОРДАТИ

Право уговарања, *ius contrahendi* или *ius tractandi*, изражено у форми тзв. конкордата, али и других уговора, представља још један од показатеља међународноправне личности Свете Столице. Другим ријечима, уговорни капацитет схваћен у правном смислу као способност закључивања уговора *de facto* и *de iure* је везан за субјективитет Свете Столице и представља атрибут њене сувјерености. „Свака сагласност воља, сваки споразум међу државама, у циљу стварања, преиначења или укидања каквог међународног правног односа“ за Ле Фира представља међународни уговор.³⁰¹ Професор Бартош истиче да је међународни уговор „правило које потиче из сагласности воље двије или више држава и које за државе уговорнице у међународном праву производи обавезно правно дејство“.³⁰²

Конкордат (лат. *concordatum*, од лат. *concordare* – сложити се, бити сагласан) је међународноправни уговор³⁰³ или споразум склопљен између Свете Столице и сувјерене државе, или пак са њеном федералном јединицом³⁰⁴, чији је циљ регулисање положаја Римокатоличке цркве и њеног односа са конкретном државом, чиме се у великој мјери артикулишу и сами билатерални односи између наведених субјеката међународног права. Дакле, конкордат је међународни уговор, склопљен између субјеката међународног јавног права (Света Столица и сувјерена држава), а чији је предмет и циљ правни положај Римокатоличке цркве у конкретној држави. „Конкордат се обично дефинише као свечани међународни уговор између Свете Столице и највише

³⁰¹ Фир Ле Луј, *Међународно јавно право*, Издавачка књижевница Геце Кона, Београд, 1934., стр. 221.

³⁰² Бартош Милан, *Међународно јавно право I књига*, Култура, Београд, 1954., стр. 88.

³⁰³ „Израз „уговор“ означава међународни споразум закључен писмено између држава и који је регулисан међународним правом, било да је садржан у једном инструменту или у два или више инструмената међусобно повезаних, без обзира на његов посебан назив.“ Члан 2. (1.) Бечке конвенције о уговорном праву 1969. године; „Уговор“ значи међународни споразум који је у писменом облику склопљен између држава и уређен међународним правом, било да је садржан у једином инструменту или у два или вишеинструмената међусобно повезаних, и без обзира на његов посебан назив.“ Члан 2. (а) Конвенције о праву уговора између држава и међународних организација или међународних организација од 1986. год.;

³⁰⁴ Под условом да на основу Устава дата федерална јединица поседује параво склапања међународних уговора. Нпр. поред постојања конкордата са Савезном Републиком Њемачком, Света Столица је склопила конкордат и са Слободним и ханзеатским градом Хамбургом 2005. године

власти неке државе о стварима од заједничког интереса, а који се склапа по начелима партнерства и који ствара правне учинке за обје стране.³⁰⁵

Конкордат обавезује само стране које су га потписале и ратификовале (*Pacta tertiis nec nocent nec prosunt*), и директно је наслоњен на међународно правило *pacta sunt servanda* и Конвенцију о уговорном праву од 1968. године. Конкордат као међународноправни уговор ограничава суверену власт државе, посебно оних држава чији је устав предвиђа примат међународног права у односу на интерни правни поредак. *Hoc loco*, с једне стране, конкордат није само обичан уговор, а са друге, често је схваћан (у некатоличким државама) као претензију Католичке цркве. Конкордатом се настоји пружити заштита интереса католичкој популацији у конкретној држави, па се Света Столица, односно папа, као страна уговорница, не појављује као монарх Ватикана, већ као вјерски поглавар и надасве, поглавар вјерника у конкретној држави. Када Света Столица склапа конкордат, или разматра неко друго питање духовног карактера, са државом „аутоматски постаје представник духовног субјективитета Цркве, а када се склапа уговор сасвим свјетовне природе (нпр. подручје поште или трговине) Света Столица дјелује као врховни орган Ватикана“.³⁰⁶ Другим ријечима, конкордати представљају међународни уговор који извире из црквено-теолошке димензије, и представља правни и политички оквир за дјеловање Католичке цркве, односно регулисање односа између државе и цркве. Ово тзв. конкордатско право не познају друге религије, цркве или вјерске заједнице, односно уговори који регулишу њихов однос, који је традиционално назван однос *државе - цркве*, не посједује елементе међународног уговора. Са материјалне стране конкордат је споразум једне државе и Свете Столице којим се уређују питања Католичке цркве, њених права и дужности, у односима са том сувереном државом. Конкордат регулише читав низ области у којима држава и католичка заједница ступају у додир, те настоји да инкорпорише готово све облике друштвеног живота: образовање, школство, брак, породицу, па чак и државну организацију. *Ergo*, конкордатом се регулише положај Католичке цркве, те право појединца да упражњава религију, финансијска и имовинска

³⁰⁵ Јакуљ Иван, *Правни положај Католичке цркве у Републици Хрватској: од тоталитаризма до демократије*, Црква у свијету, вол. 50, бр. 3, 2015, стр. 478-513. стр. 481. Доступно на интернет адреси: <https://hrcak.srce.hr/147640> (приступљено 04.08.2018.)

³⁰⁶ Габријел Монтавло, *»Конвенционални« односи између Цркве и Државе: Света Столица, Католичка црква и Држава Ватикан у међународном поретку (Предавање одржано полазницима Дипломатске академије 18. просинца 1996)*, Зборник Дипломатске академије, Год. 2/1997. бр. 1., Загреб, 1997., стр. 178.

питања, конфесионално учење, цивилне ефекте бракова по канонском закону, државне субвенције Цркви и папско право да именује бискупа. Без обзира на саму конкордатску садржину, која је иманентна свим склопљеним конкордатима, разлике постоје у погледу црквених права и привилегија. Света Столица није закључила конкордате са свим државама са којима је успоставила дипломатске односе, тако да је положај Католичке цркве у тим државама регулисан интерним правом.

Помињање конкордата, као активне форме дјеловања Свете Столице *in foro externo*, експлицитно је наведено у члану 365. *Codex Iuris Canonici* од 1983. год., гдје стоји да ће папини изасланици „на посебан начин радити на склапању уговора и спровођењу конкордата и других таквих уговора“. Такође, у Законику стоји: „Канони Законика не укидају ни потпуно ни дјелимично уговоре које је Апостолска Столица склопила с државама или другим политичким заједницама; зато ти и даље остају на снази, без обзира на противне прописе овога законика“.³⁰⁷ У непосредној вези са материјом конкордата јесте канон 377. гдје стоји да се „убудуће свјетовним властима не дају никаква права ни повластице избора, именовања, предлагања или одређивање бискупа“. Конституција *Gaudium et Spes* констатује да су „политичка заједница и Црква, свака на свом подручју, независне једна о другој и аутономне. Обадвије су, иако с различита наслова, у служби особног и друштвеног позива истих људи. Ту ће службу што успјешније вршити на добро свих што обадвије буду више ишле за здравом међусобном сарадњом, водећи дакако рачуна о приликама мјеста и времена“.³⁰⁸ Још је папа Пијо XI у енциклици *Dilectissima Nobis* истакао: „Опште је позната чињеница да Католичка црква никада није везана за једну врсту власти (владе) више него за другу, под условом да су Божанска права и хришћанска савјест сигурни. Она (Црква) не налази никакве потешкоће у прилагођавању различитим цивилним институцијама, било да су они монархијски или републички, аристократски или демократски.“³⁰⁹ „Света Столица се у склапању уговора с државама и политичким заједницама држи сљедећих начела: 1. Уговор између Цркве и државе треба на сталан начин јамчити у конкретној држави слободу вјере Католичкој Цркви, њезиним члановима и њезиним различитим

³⁰⁷ Канон 3.

³⁰⁸ *GAUDIUM ET SPES* (76).

³⁰⁹ 3. *DILECTISSIMA NOBIS*, ENCYCLICAL OF POPE PIUS XI ON OPPRESSION OF THE CHURCH OF SPAIN TO THE EMINENT CARDINALS: FRANCISCO VIDAL Y BARRAQUER, ARCHBISHOPS OF TARRAGONA, EUSTAQUIO ILUNDAIN Y ESTEBAN, ARCHBISHOPS OF SIVILLE, AND THE OTHER ARCHBISHOPS AND BISHOPS AND ALL THE CLERGY AND PEOPLE OF SPAIN, 1933. Доступно на интернет адреси: http://w2.vatican.va/content/pius-xi/en/encyclicals/documents/hf_p-xi_enc_03061933_dilectissima-nobis.html (приступљено 04.08.2018.)

друштвеним скупинама; 2. Циљ тих уговора није давање Цркви привилегија, али ни одузимање или ограничавање права на вјерску слободу, која иначе припада и другим скупинама и вјероисповијестима; 3. У изради уговора између Цркве и државе као и у њиховој практичкој примјени требају судјеловати бискупи те државе; 4. Из обавезујућих конкордата треба уклонити привилегије који су противни духу и науку Другога ватиканског сабора.³¹⁰ У том контексту, „духу и руху“ концила, су закључени и уговори са Шпанијом 1976., Италијом 1984., Пољском 1993., Хрватском 1996. године. Тако у Споразуму између Свете Столице и Републике Италије, којим је замијењен Латерански конкордат, у члану 1. експлицитно стоји: „*Италијанска Република и Света Столица потврђују да су Држава и Католичка црква, свака по сопственом поретку, независне и суверене, обавезујући се на пуно поштовање овог принципа у њиховим односима и узајамној сарадњи за унапређење човјека и добробити земаља*“.³¹¹

Интензивна дипломатска активност коју је Света Столица спроводила четрдесет година од Другог ватиканског концила довела је до потписивања преко стодвадесет споразума са више од четрдесет различитих земаља.³¹² Иако се понтификат папе Павла VI (1963 – 1978) сматра највидљивијим у историји, захваљујући својим међународним путовањима и посјетама (посјетио је све континенте, и први папа који је посјетио Свету земљу после св. Петра), и чувеној енциклици *Populorum Progressio* која говори о страдањима држава и народа трећег свијета, конкордатска активност је итекако релевантна. Наиме, закључио је тридесет споразума, више него што су његови претходници, Пио XII (1939-1958) и Иван XXIII (1958-1963), заједно у току својих понтификата закључили (28 споразума).³¹³ Први је папа који је потписао споразум, *modus vivendi* 27.06.1964. год., са муслиманском земљом, Тунисом.³¹⁴ Дошло је до склапања споразума и са Мароком, Обалом Слоноваче, Камеруном, Габоном. Експанзију конкордата након Другог ватиканског концила условили су политички

³¹⁰ Јакуљ И., *op. cit.*, стр. 482.

³¹¹ ART. 1 ACCORDO TRA LA SANTA SEDE E LA REPUBBLICA ITALIANA CHE APPORTA MODIFICAZIONI AL CONCORDATO LATERANENSE. Доступно на интернет адреси: http://www.vatican.va/roman_curia/secretariat_state/archivio/documents/rc_seg-st_19850603_santa-sede-italia_it.html (приступљено 01.08.2018.)

³¹² Ragazzi Maurizio, *Concordats Today: From the Second Vatican Council to John Paul II*, Journal of Markets & Morality, Volume 12, Number 1 (Spring 2009): 113–151., p. 129.

³¹³ Margiotta Broglio Francesco, *I concordati di Paolo VI*, In: Paul VI et la modernité dans l'Église. Actes du colloque de Rome (2-4 juin 1983) Rome : École Française de Rome, 1984. pp. 479-528., p. 480. Доступно на интернет адреси: https://www.persee.fr/doc/efr_0000-0000_1984_act_72_1_2427 (приступљено 04.08.2018.)

³¹⁴ *Ibid.*, 487.

догађаји, прво пад Берлинског зида 1989. год., те и цијепање и распад Совјетског Савеза и Југославије, чиме је дошло до склапања споразума са новоформираним демократским државама, али и сама чињеница да се под понтификатом Павла VI и Ивана Павла II (тј. између 1963. и 2005. године) учетворостручио број држава са којима Света Столица има дипломатске односе, од 42 до 172.³¹⁵

Традиционални термин „*concordatum*“ који је обиљежио период између два свјетска рата, са тоталитарном Њемачком, и ауторитативним режимом у Италији, Шпанији и Португалу, после Другог ватиканског концила наишао је на рестриктивну примјену, а општи термини којима се означавају међународни уговори (конвенција, споразум, *modus vivendi*) постали су интензивнији. Сама замјена термина „конкордат“ са „споразумом“, у Шпанији и Италији, такође је усвојена да обележи ову паузу са прошлошћу.³¹⁶ Са друге стране, споразуми са државама Латинске Америке, (Аргентином 1966., Колумбијом 1973. и Перуом 1980. године) закључени после Другог ватиканског концила, су знатно другачији од европског модела, а у неким случајевима одржавају формуле које подсећају на конкордате који су предвиђени у Европи између два свјетска рата.³¹⁷ На ово је свакако утицало друштвено-политичко стање у државама Латинске Америке. У нехришћанским, исламским земљама дошло је до споразума: у Мароку је преовладао традиционални исламски модел, који се заснива на принципу толеранције, или постоји више секуларни модел, Тунис, који, без обзира на то, не жели да прихвати независност и аутономију Цркве.³¹⁸ Са најстаријом монотеистичком религијом – јудеизмом, и државом која је изњедрена из спиритуалне домовине Јевреја – Израелом, преко декларације *Nostra Aetate*, дошло се до Темелног уговора између Свете Столице и Државе Израел 30.12.1993. године. У уговору се не спомиње град Јерусалим и његов статус, вјероватно јер је Јерусалим за Јевреје, не само најсветији град на свијету, већ и окосница њиховог идентитета у потпуности, јер се на њему заснива читав концепт вјере и државности Израела, те представља и тачку додира, преклапања али и сукоба са осталим монотеистичким религијама – исламом и хришћанством. Уговор је посебно битан како због дипломатских односа двије државе и

³¹⁵ Ragazzi M., *op. cit.*, стр. 129-130.

³¹⁶ Ferrari Silvio, *The Fundamental Agreement between the Holy See and Israel and the Conventions Between States and the Church Since the Vatican II Council*, 47 Cath. U. L. Rev. 385 (1998). p. 388. Доступно на интернет адреси: <http://scholarship.law.edu/lawreview/vol47/iss2/5> (приступљено 04.08.2018.)

³¹⁷ *Ibid.*, 390.

³¹⁸ *Ibid.*, 393.

двје религије, тако и због двоструке афирмације и поштовања „људског права на слободу вјероисповијести и савјести: „Држава Израел, позивајући се на своју Декларацију о независности, потврђује своју сталну посвећеност да подржи и поштује људско право на слободу вероисповести и савести, као што је наведено у Универзалној декларацији о људским правима и другим међународним инструментима у којима је странка. Света Столица, позивајући се на Декларацију о верским слободама Другог ватиканског екуменског концила, 'Dignitatis humanae', потврђује посвећеност Католичке цркве да подржи људско право на слободу вероисповести и савести, као што је наведено у Универзалној декларацији о људским правима и у другим међународним инструментима којима је странка. Света Столица жели да афирмише и поштовање Католичке цркве према другим религијама и њиховим сљедбеницима, као што је свечано наговјестио Други ватикански екуменски концил у својој Декларацији о односу цркве са нехришћанским религијама 'Nostra aetate'.³¹⁹ Члан 1. уговора представља почетну тачку за цјелокупно поштовање људског права на слободу вјероисповјести и савјести, који је даље, кроз остале чланове, афирмисан конкретним захтјевима Католичке цркве. Важност одредбе о људским правима унутар Темелног уговора не смије бити потцењена, посебно у државама „без писаног устава, као што је Израел“.³²⁰

О правној природи конкордата постоје различита становништва, груписана у три теоријска полазишта. Теорија привилегија која полази од супрематије цркве над државом, гдје црква, боље рећи папа, конкордатом, преноси, делегира своја овлашћења конкретним свјетовним властима. Дакле, папа даје привилегије, а свјетовним властима се намеће обавеза. Ова теорија је свој основ црпила из хришћанског духовног јединства у Европи. Легална теорија, насупрот теорији привилегија истиче, супрематију државе, која конкордат сматра дијелом сопственог правног система, будући да је црква испод државе. Држава, као врховно друштво и извор права, према легалној теорији, се одриче својих права у корист својих католички поданика и цркве коју представља папа. Данас преовладава тзв. теорија уговора, која конкордат третира као међународни уговор, који као и Свету Столицу карактерише појам *sui generis*.

³¹⁹ Article 1. (1) (2) FUNDAMENTAL AGREEMENT BETWEEN THE HOLY SEE AND THE STATE OF ISRAEL, December 30, 1993. Доступно на интернет адреси: <http://www.mfa.gov.il/mfa/mfa-archive/1993/pages/fundamental%20agreement%20-%20israel-holy%20see.aspx> (приступљено 03.08.2018)

³²⁰ Ferrari S., *op. cit.*, стр. 406.

Конкордати су кроз историју закључивани у различитој форми и имали су различите називе, као и садржину. Тако је нпр. Вромски конкордат закључен у виду двоструке одвојене декларације, једне од стране императора и друге од стране папе. Називи конкордат је коришћен за свечане и свеобухватне споразуме, док се у осталим случајевима прибјегавало другим називима - споразум, конвенција, размјена нота, протокол, *modus vivendi*, уговор итд. Садржина конкордата може бити спиритуална – *res spirituales*, (нпр. везана за литургију), световна – *res materiales* (нпр. порези на црквена и клерикална добра) али и мјешовита – *res mixtae* (нпр. образовање, брак и сл.). Конкорди су настајали да би се регулисале или отклониле ненормалне ситуације, које нужно не морају бити резултат насиља или прогона³²¹, и често се истиче „*historia concordatorum, historia dolorum Ecclesiae*“. Могли би да почнемо са иницијалним аранжманом (у основи конкордатом) под царем Комодом у римско доба, који омогућава привремени престанак прогона хришћана, сматрајући да гарантује слободу вјероисповјести као минимум егзистенцијалног нивоа: слободу да живе као хришћани.³²² Ипак, антагонизми између универзалног хришћанског царства и плуралитета држава у Европи у средњем вијеку, изњедрили су институцију конкордата. Сједиште Католичке цркве, као манифестације духовне власти, налази се у Риму (али и центар Папске државе као свјетовне установе), а *mutatis mutandis* ван држава у којима је постојала Црква. Дакле, сукоби између Свете Столице и свјетовних власти представљају предворје конкордата. Према томе, конкордати су у прошлости били средство рјешавања тензија и сукоба између Цркве и Државе, што је у средњем вијеку било познато као сукоб између *sacerdotiuma* и *imperiuma*, као конфронтација папства и царства.³²³

³²¹ Edwin Ryan, *Papal Concordats in Modern Times*, The Catholic Historical Review, vol. 16, no. 3, 1930, pp. 302–310., p. 304. Доступно на интернет адреси: JSTOR, www.jstor.org/stable/25012775 (приступљено 04.08.2018.)

³²² Carulli Fumagalli Ombretta, *Concordats as Instruments for Implementing Freedom of Religion*, Universal Rights in a World of Diversity. The Case of Religious Freedom, Pontifical Academy of Social Sciences, Acta 17, 2012., p. 619. Доступно на интернет адреси: www.pass.va/content/dam/scienze-sociali/pdf/acta17/acta17-fumagalli.pdf (приступљено 04.08.2018.)

³²³ Цврље Вјекослав, *Уговори између Свете Столице и Републике Хрватске (Предавање одржано полазницима Дипломатске академије и дјелатницима Министарства вањских послова РХ 19. просинца 1996)*, Зборник Дипломатске академије, Год. 2/1997. бр. 1., Загреб, 1997., стр. 157.

Посебно је важно питање тзв. права на инвеституру³²⁴, односно право именовања бискупа, које је довело до првог склопљеног конкордата у историји – Вормски конкордат (*Pax Wormatiensis*) из 1122. године. У првим вјековима бискупи су бирани од стране хришћанске заједнице, клера и народа са потврдом митрополита и бискупског колегијума.³²⁵ Избор бискупа *a clero et populo* од VI до X века био је под сијенком територијалних, свјетовних власти, који су постепено проширили своју надлежност у погледу постављања бискупа над својим територијама.³²⁶

Тзв. грегоријанске реформе папе Гргура VII (понтификат 1073-1085) биле су подлога за сукоб државе и цркве. *Libertas Ecclesiae* као циљ грегоријанске реформе, садржала је тежњу да се црква ослободи свјетовног уплитања: с једне стране, додјелјивање бискупских мјеста и опатија од стране средњовјековних владара, односно тзв. лаичка инвеститура, и са друге стране распрострањеност симоније.³²⁷ „Као што душа стоји изнад тијела, тако црква стоји изнад државе“ – представља мото грегоријанаца.³²⁸ Сукоб око инвеституре између папе Каликста II и императора Светог римског царства Хенриха V резултирао је компромисним рјешењем – Вормски конкордатом, назван и *Pactum Calixtinum* (*Pactum Calixtinum sive Heinricianum*). Наиме, увела се двострука инвеститура: с једне стране, цар је препустио Цркви инвеституру путем прстена и жезла (*per anulum et baculum*), што су симболи духовне и црквене власти бискупа и клера, те гарантовао поштовање канонског изборног права, а остала му је свјетовна инвеститура са преношењем добара и права (регалија, односно темпоралија), а са друге стране, папа се обавезао да ће се избори и рукополагања на територији Светог римског царства вршити уз присуство цара, који ће изабраним великодостојницима повјерити вршење *regalia* (феудална овлашћења у односу на посједе Цркве, првенствено право убирања прихода са црквених имања, те и друга јавна овлашћења, нпр. приходи од царина и сл.), те да ће клер цару договати феудалну оданост, тзв. *homage*. Постојао је и рок од шест мјесеци да цар да темпоралије

³²⁴ Регулисање права да се именују носиоци црквене власти надлежни за територију државе са којом Света Столица склапа конкордат представља од самог настанка конкордата до данас материју од прворазредног интереса за стране уговорнице.

³²⁵ Costigan Richard F, *State Appointment of Bishops*, Journal of Church and State, vol. 8, no. 1, 1966, pp. 82–96., p. 82. Доступно на интернет адреси: JSTOR, www.jstor.org/stable/23913320 (приступљено 04.08.2018.)

³²⁶ Costigan R. F., *op. cit.*, стр. 86.

³²⁷ Франзен А., *op. cit.*, стр. 152.

³²⁸ *Ibid.*, 153.

великодостојнику који је рукоположен ван граница царства.³²⁹ За разлику од Вормског конкордата, питање инвеституре код Конкордата из Болоње, закљученог између француског краља Франсоа I и папе Лав X, непосредно након што је француски краљ побиједио у војном походу на Италију, регулисано је тако што је папа признао француским краљевима привилегију да сами предлажу кандидате за бискупе на територији своје државе, под условом година старости и образовања а папа је био обавезан да управо те кандидате прихвати.

Конкордат из 15.07.1801. године (званичан назив је „*Конвенција између француске Владе и Његове Свјетости Пија VII*”), склопљен између папе Пија VII и Наполеона Бонапарте, садржи свега седамнаест чланова, је изњедрен из опште историјско-политичке ситуације и прилика у току и након француске револуције. Конкордат је довршен Органским члановима (77 чланова), и представљају једностранни акт француске владе.³³⁰ Овај конкордат ставио је Католичку цркву у подређени положај у односу на државу, истичући да је католичанство вјера већине Француза али не и државна религија.³³¹ Наиме, године 1789., вођена француском револуцијом и слоганом *liberté, égalité, fraternité*, Народна скупштина је конфисковала црквену имовину, те донијела тзв. Грађански устав клера, чиме је црква прикључена француској држави³³², чинећи свјештенике државним службеницима који су од ње добијали накнаду (водили су матичне књиге и сахрањивање умрлих). Треба напоменути да је револуција у потпуности промијенила прилике у Француској – свргнута је апсолутна монархија, протјерано племство а са њим и свјештенство као хијерархијски врх друштва, а Католичка црква је доживјела удар, који је поред конфискације имовине и добара, резултирао и укидањем грегоријанског календара, затварањем цркава, преименовањем улица које су носиле имена светаца и сл. Револуција је створила ново стање, а остаци старог *régimea* су убијани, склањани, протјеривани, уништавани и замијењени новим. А *fortiori* дошло је до удаљавања од центра - Свете Столице, што је довело и до струјања унутар саме цркве: на оне који су прихватили Конституционалну револуционарну цркву и оне који су остали вјерни старој цркви. Клер који је одбио да да заклетву

³²⁹ The Concordat of Worms 1122, Internet History Sourcebooks Project, Medieval Sourcebook. Доступно на интернет адреси: <https://sourcebooks.fordham.edu/source/worms1.asp> (приступљено 30.07.2018.)

³³⁰ Герхард Робертс, *Држава и црква у Европској унији*, ПБФ, Београд, 2012., стр. 313.

³³¹ Аврамовић Сима, *Прилози настанку државно-црквеног права у Србији*, Службени гласник, Београд, 2007., стр. 8.

³³² Франзен А., *op. cit.*, стр. 285.

лишаван је својих дужности, а са друге стране, папа Пије VI је ескомуницирао клер и лаике који би приступили овој државној цркви. У очима Рима наклоност француских власти и Наполеона Конституционалној цркви, посматрана је као одвајање Хенрија VIII од Рима из приватних побуда, а посебно апсолутизма. Негативне реакције Рима довеле су до премјештања цјелокупне Свете Столице и папе Пија VI у Париз са непроцјењивом документарном грађом. Папе Пија VI је преминуо у Паризу. Сукоб је настављен и са новим папом Пијем VII, који ће се из заточеништва, за разлику од свог претходника, вратити у Рим. Стање је кулминирало крунисањем Наполеона за цара 1804. године, који је сам себи ставио круну, а од папе примио помазање, што представља чин надмоћи.

Историјски значај имали су: Латерански уговор од 11.02.1929. године, који је, између осталог, и конкордат; Конкордат Свете Столице и Њемачке, тзв. *Reichskondordat*, закључен 20.07.1933. године; као и Конкордат са Франковом Шпанијом из 1953. године, итд.

Као доминантно католичка држава Хрватска је са Светом Столицом склопила четири уговора: 1. *о сарадњи на подручју одгоја и културе*, има 15 чланова, ратификован 27.01.1997. год.; 2. *о душебрижништву католичких вјерника, припадника оружаних снага и редарствених служби Републике Хрватске*, има 12 чланова, ратификован 24.01.1997. год.; 3. *о правним питањима*, има 19 чланова и најважнији је уговор јер представља правни оквир, ратификован 09.02.1997. год.; 4. *о господарским питањима*, има 15 чланова, ратификован 04.12.1998. год. Наведени уговори спадају у конкордатско право (које је изњедрено из историјског искуства Католичке цркве и непознато другим црквама и вјерским заједницама), јер имају исту правну тежину, иако немају исти начин обраде питања и свечаности склапања.³³³ „Наиме, уговорима се рјешавају појединачна питања, док конкордат жели обухватити свеукупне односе између Цркве и Државе.“³³⁴

Поред конкордата, Света Столица је активна и у сфери мултилатералних уговора. Тако је Света Столица, сходно свом међународноправном субјективитету и статусу који има у ОУН, позвана да учествује равноправно са државама у преговорима

³³³ Етеровић Никола, *Уговори између Свете Столице и Републике Хрватске*, Црква у свијету, вол. 32, бр. 2, 1997, стр. 181-186., стр. 184. Доступно на интернет адреси: <https://hrcaj.srce.hr/51451> (приступљено 04.08.2018.)

³³⁴ *ibid.*

о закључењу међународних уговора, те да исте потпише, ратификује, приступи, односно постане страна уговорница. У процесу преговарања посједује позицију еквивалентну другим државама, те је у стању да направи суштинске приједлоге, одбаци приједлоге других преговарачких странака и сл. Света Столица је активно учествовала у преговорима о Римском статуту Међународног кривичног суда из 1998. године, Конвенцији о бомбардовању из 1997. године и Конвенцији о правима особа са инвалидитетом из 2006. године. Бројни су међународни уговори којима је приступила Света Столица, попут Четири Женевске конвенције из 1949. године, односно тзв. хуманитаро право, а међу њима и : 1883. *Paris Convention for the Protection of Industrial Property*; 1886. *Berne Convention for the Protection of Literary and Artistic Works*; 1954. *Hague Convention for the Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict*; 1956. *Convention Relating to the Status of Refugees*; 1966. *International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination*; 1967. *Convention Establishing the World Intellectual Property Organization*; 1968. *Nuclear Non-Proliferation Treaty*; 1969. *Vienna Convention on the Law of Treaties*; 1971. *Convention on Psychotropic Substances*; 1972. *Convention Concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage*; 1989 *United Nations Convention on the Rights of the Child*; 1996. *Comprehensive Nuclear-Test-Ban Treaty*; 2017. *Treaty on the Prohibition of Nuclear Weapons*...

8. ВАТИКАН И СВЕТА СТОЛИЦА

За разлику од Свете Столице, Ватикан је чисто територијални ентитет, сувјерена држава, која се налази на територији друге сувјерене државе - Италије, односно на територији њене пријестолнице и главног града – Рима. Попут других држава у међународној заједници, Ватикан посједује субјективитет по међународном праву *ipso facto*, чињеницом да је призната држава. Дакле, Света Столица и Држава Ватиканског Града јесу посебни субјекти међународног права и свакако да нијесу синоними. Као посљедица Латеранских уговора настао је Ватикан, најмања држава на свијету, а некадашња Папинска држава из времена атомизације државног простора Италије, али и Европе, више нема. Ватикански град резултат је спорења, макар научног, у литератури, да ли је ријеч о држави или пак није. Мала територија и становништво, готово симболична војска, тзв. швајцарска гарда, те њена повезаност са Светом Столицом иду на руку дисквалификацији државе. Међутим, свака држава, па и најмања, јединствен је ентитет.³³⁵ Држава Ватиканског Града није једина држава на тлу Европе коју карактерије микро статус (Андора, Лихтенштајн, Луксембург, Монако, и Сан Марино). Ако је Понтификална држава свакако била независна тема међународног права, субјективност Ватикана није толико мирна каква је, према некима, функционални ентитет, односно материјална подршка Свете Столице.³³⁶

Свакако најинтересантније је питање њеног односа са Светом Столицом. Треба истаћи да је власт Свете Столице, односно папе, примарно окренута духовној власти, а територијална власт је секундарна. Ватикан је с једне стране, секуларни симболички центар Свете Столице, обезбјеђујући папи независност од било које друге секуларне, државне власти у обављању главне пастирске службе, а са друге стране, материјална и физичка база Католичке цркве да „буде у свијету, а не од свијета“. *A fortiori*, Ватикан представља „технички ентитет“ или „помоћну конструкцију“ Свете Столице.³³⁷ Дакле, Света Столица се појављује у свом секундарном профаном, државном виду, као влада Ватикана, и у свом еклизијалистичком, свјетовном виду, као влада Католичке цркве. У

³³⁵ Куречић Петар, *Проблематика дефинисања малих држава*, Хрватски географски гласник 74/2, 89 – 112(2012), УДК 911.3:32, стр. 106.

³³⁶ Marchisio Sergio, *CORSO DI DIRITTO INTERNAZIONALE*, G. Giappichelli Editore, Torino, 2013., p. 231.

³³⁷ Рацингер Јозеф, *Бог и свијет: Вјера и живот у нашем времену*, Мозаик књига, Загреб, 2003., стр. 317.

Ватикану се и даље одржавају одређени прерогативи Ватиканске државе (држављанство, дипломатија, полиција и др.), али се инсистира на наднационалном карактеру Државе Ватиканског Града, с обзиром на универзални карактер Цркве.³³⁸ За разлику од било које друге државе у међународној заједници, Ватикан не постоји да би подржао своје грађане, већ да пружи основу за централну администрацију Католичке цркве. Кардинал Ренато Мартино је истакао: „*Ватикански град, физички или територијални темељ Свете Столице, готово је попут постоља на којем је постављена много већа и јединствена, независна и сувјерена снага: она Универзалне цркве, поштована и призната од једних, а оспоравана од других, присутна својом чврстоћом, повијешћу и својим утицајем у међународној заједници*“.³³⁹ Међутим, папа Пио XII је у говору дипломатском збору 28.12.1949. године најбоље окарактерисао Државу Ватиканског Града: „*Није ли то врло значајно, у периоду од општег развоја човјечанства и хришћанства, повјерење које показује толико шефова држава који су вас послали као своје амбасадоре, министре или замјенике код Свете Апостолске Столице, у Држави Ватиканског Града, чији се значај не може приказати статистикама, ни оцијенити по снази своје војске (или сили оружја). Није ли њена територија, на којој сте се окупили, само непримјетна тачка на кугли земаљској и картама свијета? У духовном смислу, она је симбол велике вриједности и општег ширења, јер је јемац апсолутне независности Свете Столице у испуњавању њене мисије у свијету. А њена војна снага? Она је готово непостојећа. Ратни потенцијал те мале државе је безвриједан, но њен мировни потенцијал је неизмјерљив*“.³⁴⁰ У колоквијалном говору, под Ватиканом се подразумејива држава, територија на којој живи папа.

8.1. Латерански уговори

Држава Ватиканског града настала је потписивањем тзв. Латеранских споразума 1929. године (лат. *Pacta Lateranensia*; итал. *Patti Lateranensi*). Латерански уговори закључени су између Свете Столице и Краљевине Италије, а преговори су

³³⁸ Цврље В. *op. cit.*, стр. 8.

³³⁹ Наведено према: Мишчин Д., *op. cit.*, стр. 202.

³⁴⁰ DISCOURS DU PAPE PIE XII AU CORPS DIPLOMATIQUE PRÈS LE SAINT-SIÈGE, Mercredi 28 décembre 1949. Доступно на интернет адреси: https://w2.vatican.va/content/pius-xii/fr/speeches/1949/documents/hf_p-xii_spe_19491228_corpo-diplomatico.html (приступљено 05.08.2018.)

започети још 1926. године. Нацрт споразума у највећој тајности су припремили државни савјетник Барон, генерални секретар Краљевске комисије за реформу италијанског закона (преминуо непосредно прије обнародовања свог дјела под именом „Латерански споразум“) и Франческо Пећели, адвокат и брат нунција у Берлину.³⁴¹ Преговори су завршени и уговори су потписани 11.02.1929. године, који је у име краља Виктора Емануела III потписао предсједник Владе и фашистички вођа Бенито Мусолини, и у име папе Пија XI државни секретар, кардинал Пијетро Гаспари. Обије стране су добиле оно што су хтјеле. Мусолини је у фашистичком програму формулисао став о коришћењу Католичке цркве као оруђа италијанске експанзије, као и став да фашистички режим није индиферентан према католицизму.³⁴² „Латерански споразум је међународни акт који се такође тиче трећих држава.“³⁴³ *Hoc loco*, Света Столица је постојала прије Државе Ватиканског Града, и због тога је била у стању, због свог признатог статуса као правног лица, да закључи и потпише Латеранске уговоре са Италијом.³⁴⁴ Уговори су названи по Латеранској палати у којој су потписани, и састоје се од три дијела. Први дио је изразито политичког карактера (27 чланова), други дио је финансијска конвенцију (3 члана), односно нагодба у вези са потраживањем Свете Столице због губитка свог државног подручја и имовине, и трећи дио је тзв. конкордат (45 чланова), којим се уређује положај Католичке цркве у Италији. Упркос званичном самоопису, држава Ватикан није држава - 1929. године она је усвојила ову деноминацију, јер правна култура XX вијека није била у стању да прихвати идеју о политичкој институцији која одбија државни модел.³⁴⁵ Након тзв. *conciliazione* - помирења, стране Латеранских споразума успоставили су дипломатске односе, а апостолски нунција у Италији, Франћеско Боргонђини Дука (*Francesco Borgognini Dica*), на основу обичајног права, постао је доајен дипломатског кора.

Овим уговорима ријешено је тзв. „Римско питање“ и дугогодишње тензије између Италије и Католичке цркве. Римско питање било је идеолошки сукоб: с једне

³⁴¹ Риз Лакроа Ани, *Ватикан, Европа и Рајх: од Првог свјетског рата до хладног рата*, Службени гласник, Београд, 2006., стр. 108.

³⁴² Цврље В., *op. cit.*, стр. 24.

³⁴³ Barberini Giovanni, *Le Saint-Siège : sujet souverain de droit international*, Cerf, Paris, 2003., p. 37.

³⁴⁴ Adams E., *op. cit.*, стр. 11.

³⁴⁵ Lottieri Carlo, *Vatican City as a Free Society: Legal Order and Political Theology*, University of Siena and Istituto Bruno Leoni, page 17. Доступно на интернет адреси: <http://austrian-library.s3.amazonaws.com/journals/scholar/lottieri2.pdf> (приступљено 05.08.2018.)

стране, модерне секуларне тенденције либерализма, и са друге стране, конзервативизам и отпор католичке цркве.³⁴⁶

Латеранским уговорима додати су четири анекса: а) Карта државе Ватиканског града, б) Списак објеката и постројења уз привилегије екстратериторијалности и ослобађање од експропријације и признања, ц) Некретнине изузете од експропријације и признања, д) Финансијски споразум.³⁴⁷ Уговори су потврђени и инкорпорирани у Устав Италије 1947. године, који стипулише: „Држава и Католичка црква су независни и сувјерени, сваки у својој сопственој сфери. Њихове односе регулише Латерански уговори. Промјене у уговорима прихваћене од обије стране, не захтијевају поступак уставних амандмана.“³⁴⁸

Преамбула Латеранских уговора директно открива мотиве, разлоге и циљеве настанка Ватикана: с једне стране, „Римско питање“ које је настало 1870. године анексијом Рима од стране Краљевине Италије, под династијом Савоја, и, са друге стране, апсолутна и видљива независност Свете Столице, тј. захтијев да се гарантује неспорност сувјеренитета чак и у међународној сфери. Поред ових *de facto* државних, профаних циљева, уговором се одређује и да је Католичка црква и религија, једина религија државе Италије.³⁴⁹ Према томе, „Италија признаје сувјеренитет Свете Столице у међународним питањима као својствени атрибут у складу са својим традицијама и захтјевима своје мисије у свијету“.³⁵⁰ Како се Ватикан налази на територији Рима, Италија признаје Светој Столици пуни својину, искључиву и апсолутну власт сувјерене јуридикције над Ватиканом у његовом данашњем опсегу са својим припадностима и дотацијама.³⁵¹

Ватикан је са потписивањем Латеранских уговора донио шест уставних, основних закона: 1. Основни закон Града Ватикана (*Fundamental Law of the City of the Vatican*), који је замијењен новим законом (*The Fundamental Law of Vatican City State*) који је ступио на снагу 22.02.2001. године; 2. Закон о изворима права (*Law of the*

³⁴⁶ Упоредити: Pollard F. John, *The Vatican and Italian Fascism, 1929-32: A Study in Conflict*, Cambridge University Press, 2005.

³⁴⁷ Званичан сајт Свете Столице Латеранске уговоре третира као два уговора, третирајући финансијску конвенцију као анекс уговора о помирењу.

³⁴⁸ Art. 7., PRINCIPÎ FONDAMENTALI, COSTITUZIONE DELLA REPUBBLICA ITALIANA 1947.

³⁴⁹ Art. 1., TREATY BETWEEN THE HOLY SEE AND ITALY (Lateran Pacts of 1929.).

³⁵⁰ Art. 2., TREATY BETWEEN THE HOLY SEE AND ITALY (Lateran Pacts of 1929.).

³⁵¹ Art. 3., TREATY BETWEEN THE HOLY SEE AND ITALY (Lateran Pacts of 1929.).

Sources of the Law); 3. Закон о правима држављанства и боравка (*Law on the Rights of Citizenship and Sojourn*); 4. Закон о административној организацији (*Law on Administrative Organization*); 5. Закон о економској, трговинској, и професионалној организацији (*Law on Economic, Commercial, and Professional Organization*); 6. Закон о јавној безбједности (*Law of Public Security*). Сви ови закони су од 07.06.1929. године. У одсуству формалног устава, који се карактерише законодавним поступком који може ојачати дио законодавства, сви закони Ватиканске државе имају исту природу и ефективност.³⁵²

Са правне стране најинтересантнији је Закон о изворима права, који предвиђа главне изворе права у држави Ватикан: а) *Codex iuris canonici* и апостолске конституције; б) закони издати за Ватикан од стране Врховног понтифа или другог ауторитета који му је делегиран, као и прописи који су легитимно издати од стране надлежног органа.³⁵³ Закон стипулише и примјену италијанског права, као и покрајинског права и права града Рима, када они нијесу у супротности са божанским правом, општим принципима законског права, Латеранским уговорима (касније и Конкордат 1984.).³⁵⁴ Већи дио закона посвећен је синтетизацији ова три извора у јединствени скуп закона за Градску државу.³⁵⁵ Примарност канонског права и секундарност осталих извора права рефлектује црквену димензију Ватикана, будући да канонско право није ништа друго до манифестације теологије и еклизиологије у правну норму. Кодекс, као главни законодавни документ Цркве, заснован на правно-законодавном наслеђу Откровења и традиције, сматра се неопходним инструментом који обезбјеђује ред како у индивидуалном тако и у друштвеном животу, али и у самој активности Цркве.³⁵⁶ Чланови закона о изворима права, од 4. до 20., говоре о италијанском праву попут: кривичног законика и закона о кривичном поступку,

³⁵² Picardi Nicola, *Alle origini della giurisdizione vaticana*, *Historia et ius*, rivista di storia giuridica dell'età medievale e moderna, www.historiaetius.eu - n. 1/2012 - paper 3, p. 27.

³⁵³ Article 1., *Legge sulle fonti del diritto*. Доступно на интернет адреси:

<http://www.vaticanstate.va/content/dam/vaticanstate/documenti/leggi-e-decreti/Normative-Penali-e-Amministrative/LeggesulGoverno.pdf> (приступљено 04.08.2018.)

³⁵⁴ Article 3., *Legge sulle fonti del diritto*.

³⁵⁵ Young E. Stephen, Shea Alison, *Separating State from Church: Researching the Legal System of the Vatican City State*, 99 L. LIBR. J. 589 (2007), p. 592. Доступно на интернет адреси:

<https://scholarship.law.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1781&context=scholar> (приступљено 05.08.2018.)

³⁵⁶ APOSTOLIC CONSTITUTION SACRAE DISCIPLINAE LEGES OF THE SUPREME PONTIFF POPE JOHN PAUL II FOR THE PROMULGATION OF THE NEW CODE OF CANON LAW Доступно на интернет адреси:

http://w2.vatican.va/content/john-paul-ii/en/apost_constitutions/documents/hf_jp-ii_apc_25011983_sacrae-disciplinae-leges.html (приступљено 06.08.2018.)

грађанског законика и закона о парничном поступку, као и други бројни закони везани за саобраћај, телекомуникације и сл. Дакле, италијански судови су надлежни за одређена кривична дјела почињена на територији Ватикана, о чему свједочи и случај атентата на папу Јована Павла II, 13.05.1981. године, на тргу св. Петра, од стране турског држављанина Мехмета Алија Агџе (*Mehmet Ali Ağca*). Наиме, исти је тражио екстрадицију италијанском суду оспорававши његову надлежност мањкавостима самом поступка изручења, али суд се позвао на члан 22. Латеранских уговора. Међутим, интеракција између италијанског закона и закона Ватикана није увијек била без сукоба.³⁵⁷

Држава Ватиканског Града је апсолутна темпорална монархија што произилази из члана 1. Фундаменталног закона, и теократија што произилази из члана 1. Закона о изворима права, али и јединствен ентитет јер је њен монарх духовни вођа и универзални пастир католичке цркве у свијету. „Црква чува устрој апсолутне монархије не зато што би то био израз неке њене политичке мисли, или пак зато што то она сматра најбољим моделом који би препоручила другим државама, него је врховни критеријум то што је то воља њеног Господина.“³⁵⁸ Дакле, њен основ је *iure divino*, а не људски закон. База божанског права и његов примат присутни су, *prima facie*, у институцији конклаве. Иако конклава није једина гдје се та парадигма очитава и дјелује као срж духа Свете Столице, „она је ипак најсажетија и због тога најрепрезентативнији израз вјере у такво утемељење права“.³⁵⁹

8.2. Држава Ватиканског Града

Бројне су дефиниције државе, али се она најчешће схвата као „територијална заједница људи настањена на једној територији са врховном влашћу“.³⁶⁰ Са уставноправног становишта ова три елемента морају кумулативно постојати: територија се сматра материјалним, народ, односно становништво персоналним, и власт идеалним или правним елементом. Власт представља специјално обиљежје државе, које се дефинише као „однос заповиједања у којем један (или више њих)

³⁵⁷ Young E. S., Shea A., *op. cit.*, стр. 595.

³⁵⁸ Мишчин Д. *op. cit.*, стр. 61.

³⁵⁹ *Ibid.*, 62.

³⁶⁰ Лукић Славко, *Уставно право: Збирка текстова*, Подгорица, стр. 36-39.

заповиједа, а други му се покорвају“.³⁶¹ Држава као особа према међународном праву мора имати следеће особине: (а) стално становништво; (б) дефинисану територију; (ц) власт; и (д) способност да ствара односе с другим државама.³⁶² Сваки ентитет који посједује и најмање мјере ових елемената може се назвати државом.³⁶³ Дакле, држава је заједница са територијом, популацијом и сувјереном влашћу, са неокрњеним правним субјективитетом, односно са свим елементима независне личности: правне способности представљања (право на име, заставу³⁶⁴ и друге симболе, активно учешће на међународним скуповима или у раду међународних организација, са статусом правно једнаког члана, затим активно и пасивно право посланства), право да тужи и својство да буде тужена и преузме одговорност, способност да независно и са неокрњеном способношћу (без условљавања) закључује уговоре, да има привилегије и имунитете које су гарантоване државама по међународним правним изворима.³⁶⁵ Уколико Конвенција из Монтевидеа садржи "тест" државности, онда Света Столица и Ватикански град могу лоше проћи.³⁶⁶ Наиме, сувјеренитет Свете Столице и Ватикана није утемељен на карактеристикама класичне државности. Црква сматра да су сви католици народ Свете Столице, територија се састоји од оних земаља којима папа врши духовни сувјеренитет, а ефективна контрола папе је контрола духовног живота католика широм света.³⁶⁷

8.2.1. Територија

Држава Ватикан (лат. *Civitas Vaticana*), званичан назив Држава Ватиканског Града (лат. *Status Civitatis Vaticanae*, итал. *Stato della Città del Vaticano*) се простире на

³⁶¹ Марковић Ратко, *Уставно право*, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд, 2008., стр. 151.

³⁶² Article 1., *Montevideo Convention on the Right and Duties of States*, 1934.

³⁶³ Oppenheim, *International Law*, Vol. 1, Ninth Edition, p. 121.

³⁶⁴ Art. 20. (1), (2), (3), *Fundamental Law of Vatican City State* (Застава државе Ватикана састоји се од два поља, вертикално подељена на пола: жута половина која се налази уз копља, и бијеле половине. На средини бијелог поља налазе се два укрижена кључа, један жуте боје и други бијеле боје који су повезани црвеном врпцом. Изнад кључева смјештена је папинска тијара. Кључеви и тијара представљају грб Ватикана. Печат државе осликава у средини тијару са кључевима и око ње ријечи "Stato della Città del Vaticano").

³⁶⁵ Јанев Игор, Перић Д. Миодраг, *ДИПЛОМАТИЈА*, Институт за политичке студије, Београд, стр. 18.

³⁶⁶ Cussen G. James, *The Church-State(s) Problem: The Holy See in the International Theoretical (or theological) Marketplace*, The International Symposium on Religion and Cultural Diplomacy, Rome, 31st March – 3rd April, 2014., p. 6. Доступно на интернет адреси:

http://www.culturaldiplomacy.org/academy/content/pdf/participant-papers/2014-rome/James_Cussen_-_The_Holy_See_in_the_International_Theoretical_Marketplace.pdf (приступљено 06.08.2018.)

³⁶⁷ Illing Robert F., *America and The Vatican*, History Publishing Company Pasisades, New York, 2011., p. 55-56.

површини од 44 хектара или 0,44 км² и представља мини, микро државу, град државу па се назива и Ватикански град. Иако најмања држава на свијету, њен креатор и оснивач, папа Пије XI ће истаћи „довољно да задржи душу“. Назив долази од брежуљка на коме се налази тзв. *Mons Vaticanus*. Границе поменутог града одређене су на мапи која чини Приједлог I Латеранског уговора.³⁶⁸ Како је Ватикански град омеђен зидинама, постоји пет улаза који се налазе под контролом папске швајцарске гарде и полицијског корпуса државе Ватиканског града. Трг Светог Петра, иако је дио Ватикана, и даље ће бити нормално отворен за јавност и бити подвргнут полицијској јурисдикцији италијанске власти, а њихова власт престаје на степеништу базилике св. Петра која ће се зауставити у подножју степеница које воде до Базилике, осим у случају да надлежни органи затраже интервенцију.³⁶⁹ У складу са одредбама међународног права, забрањено је авионима било које врсте да лете преко територије Ватикана.³⁷⁰ Иако Ватикан није прибрежна држава, те нема непосредан приступ мору, признато му је право да бродови плове под његовом заставом на основу Барселонске декларације од 1921. године. На својој територији Ватикан сам кује и штампа новац, као и поштанске маркице, те представља једини случај у свијету гдје се на банковним аутоматима користи опција латинског језика.³⁷¹ Возила су добила нове регистарске таблице с ознаком S.C.V.: *Stato della Citta del Vaticano*³⁷², међутим, ознака C.V. се користи за возила која су власништво грађана Ватикана и појединаца којима су, у договору са италијанским властима, дозволили да региструју своја возила у Ватикану.³⁷³ На наведеној територији, италијанска држава је уступила не само апсолутну моћ јавног права, већ и потпуно власништво над приватним правом (чланови 3. и 5. Латеранског уговора), а територија Ватикана је, на основу члана 24. уговора неповредљива. Ова неповредљивост се значајно поштовала чак и у тешком периоду Другог свјетског рата.³⁷⁴

³⁶⁸ Art. 3., TREATY BETWEEN THE HOLY SEE AND ITALY (Lateran Pacts of 1929.).

³⁶⁹ Art. 3., TREATY BETWEEN THE HOLY SEE AND ITALY (Lateran Pacts of 1929.).

³⁷⁰ Art. 7., TREATY BETWEEN THE HOLY SEE AND ITALY (Lateran Pacts of 1929.).

³⁷¹ Због монетарне конвенције са Италијом, која је дјеловао у име Европске заједнице 29. децембра 2000. године, ватиканске кованице (са изузетком златника и сребрњака) су законско средство плаћања широм Италије, и остатка Европске уније. Ова конвенција даје Ватикану право да користи евро као своју валуту, почев од 1. јануара 1999.

³⁷² Mercier J., *op. cit.*, стр. 278.

³⁷³ <http://www.vaticanstate.va/content/vaticanstate/en/stato-e-governo/note-generalisigle-automobilistiche.html>

³⁷⁴ Picardi N., *op. cit.*, стр. 22.

Иако Ватикан представља, у смислу територије, само сијенку некадашње Папске државе, његова територијалност није ограничена само на Ватикански град, већ статус екстратериторијалности посједују бројни посједи раштркани по Риму и Италији који заједно заузимају површину од око 700 хиљада квадратних метара, чинећи мозаик, у коме махом борави Римска курија.³⁷⁵ Ови посједи уживају привилегију екстратериторијалности и ослобођени су експропријације и пореза. Поред базилике Св. Петра у Ватикану (*San Pietro in Vaticano*), екстратериторијалност уживају и базилика Св. Иван у Латерану (*San Giovanni in Laterano*) и његов комплекс који укључује Латеранску Апостолску палату (*Palazzo Apostolico Lateranense*) са приложеним зградама и Свете Степенице (*Scala Santa*), базилика Св. Марија Велика (*Santa Maria Maggiore*), и базилика Св. Павле изван зидина (*San Paolo fuori le Mura*) са припадајућим зградама и самостаном. Такође ту спадају Папска палата (*Palazzo Pontificio*), вила Барберини (*la Villa Barberini*) и вила Кубо (*la Villa Cybo*) у Кастел Годолфу (*Castel Gandolfo*) изван Рима, и представљају љетњу резиденцију папе са површином од 400 хиљада квадратних метара.

Од зграда у Риму екстратериторијалност уживају: Канцеларијска палата (*il Palazzo della Cancelleria*); Палата вјерске пропаганде (*il Palazzo di Propaganda Fide*) на Шпанском тргу, гдје је свједиште Конгрегације за евангелизацију народа; палата св. Калисто (*il Palazzo San Callisto*) у Транстевереу; палата Свете Канцеларије или Официја (*il Palazzo del Sant'Offizio*) гдје је сједиште Конгрегације за доктрину и вјеру; палата Конвертенди (*il Palazzo dei Convertendi*) гдје је сједиште Конгрегације за Источне цркве; Палата Викаријата (*il Palazzo Maffei o del Vicariato*); као и *il Palazzo delle Congregazioni ai Propilei*, *il Palazzo Pio* (у замјену за *Palazzo della Dataria* коју Света Столица не посједује од 1978. год.); *il Pontificio Seminario Romano Minore*, као и непокретности на Јаникулуму (*Gianicolo*) - *Pontificio Collegio Pio Romeno*, *Pontificio Collegio Ucraino di S. Giosafat*, *Pontificio Collegio Americano del Nord*, *Ospedale del Bambino Gesù*, *Chiesa di S. Onofrio e Convento*, *Pontificio Università Urbaniana*, *Area dei Servizi Tecnici della Santa Sede*, *Collegio Internazionale S. Monica*, *Curia Generalizia della Compagnia di Gesù*, *Istituto di Maria Bambina*, *Chiesa dei Ss. Michele e Magno*, *Edificio delle Suore Calasanziane*, *Casa delle Suore dell'Addolorata*, *Immobili su Borgo Santo Spirito contigui alla Curia dei Gesuiti*. Екстратериторијалност уживају и Грегоријански

³⁷⁵ Art. 13., 14., 15., 16., *CONCILIATION TREATY, TREATY BETWEEN THE HOLY SEE AND ITALY (Lateran Pacts of 1929.)*.

универзитет (*Pontificia Università Gregoriana*), Библијски институт (*Pontificio Istituto Biblico*), Оријентални институт (*Pontificio Istituto Orientale*), Археолошки институт, Руски колегиј, Ломбардски колегиј, двије палате св. Аполинара, и кућа свјештеничких духовних вјезби уз цркву посвећену св. Ивану и Павлу на Целију. Треба напоменути да се цијели Ватикански град, као културно-историјски споменик, налази под заштитом Хашке конвенције за заштиту културних добара у случају оружаног сукоба од 1954. године, те је стављен под заштиту *UNESCO*-а. Тезе о снази и моћи државе наслоњене на величину територије, неодржива је у контексту Ватикана и Свете Столице, па можемо говорити и о замјени теза. Наиме, „утицај Свете Столице и њезин ауторитет у међународним односима смањењем територије и потпуним минимализирањем свјетовне власти управо се повећао“.³⁷⁶ Ватикан јесте мала држава, али и држава која држи огромну идеолошку моћ снаге католицизма. Са друге стране, Ватикан *de facto* зависи од Италије по питању водовода, електродистрибуције, телекомуникације, аеродрома и слично, што рефлектује тезу о окрњеном сувјеренитету.

8.2.2. Становништво

Становништво Ватикана готово да и не постоји, па *ipso facto* представља и његов највећи проблем. Наиме, и поред чињенице да Ватикан броји нешто мање од хиљаду становника, око 800 становника од којих 450 има ватиканско држављанство, док остали посједују дозволу, било привремену или сталну, да бораве, без привилегија које носи држављанство³⁷⁷, они не посједују карактер сталног становништва, будући да имају двојно држављанство. Сваки становник је држављанин земље поријекла, а док борави у Ватиканском граду, за вријеме официјелних потреба, посједују и држављанство Ватикана. Дакле, становници Ватикана су бипатриди, истовремено држављани Ватикана и држављани земље поријекла. Другим ријечима, „држављанство Ватикана је функционалне природе, везано за обављање дужности у Ватиканском граду“.³⁷⁸ Број становника Ватикана варира из године у годину, али никада није прешао број од хиљаду становника.³⁷⁹ Ватиканско држављанство је примарно дефинисано као *ius officii*,

³⁷⁶ Мишчин Д., *op. cit.*, стр. 180.

³⁷⁷ <http://www.vaticanstate.va/content/vaticanstate/en/stato-e-governo/note-general/popolazione.html> (проступљено 02.08.2018.)

³⁷⁸ Крећа М., *op. cit.*, стр. 165.

³⁷⁹ Mercier J., *op. cit.*, стр. 329.

те престанком функције коју дато лице обавља, оно престаје. На официјелни карактер држављанства упућује и чињеница да готово половина држављана Ватикана борави у другим државама, претежно обављајући дипломатску активност, у виду нунција и легата, односно чланова дипломатске мисије. Правни основ стицања држављанства попут права тла или *ius soli*, и права крви или *ius sanguinis* представљају ријеткост и готово да и не постоје. Управо ова мањкавост, непостојање сталног становништва, које је карактеристично за све остале државе у међународној заједници, дисквалификује Ватикан као државу у правом смислу ријечи. Држава Ватиканског Града је случај који се може подвести под појам *sui generis*, па можемо закључити да је он посебан, баш као и Света Столица, нетипичан, јединствен субјект међународног права и међународних односа. Управо због чињенице да је ријеч о субјекту *sui generis*, често се у литератури налазе извјесне паралеле са Малтешким витешким редом, острвом Тајван, Атосом и сл. Сваки наведени ентитети посједују извјесне елементе државности али се не могу сматрати државама, те и они посједују квалификацију *sui generis* и резултат су историјских токова и нерјешених политичких питања и међународних односа. Сличне паралеле не могу се повући ни са светим шиитским градовима (попут Кома) у Ирану и Ираку, као ни са сједиштем васељенског патријарха у истамбулској четврти Фанар, премда су га турске власти znale оптужити за покушај стварања „другог Ватикана“ на Босфору.³⁸⁰ У складу са одредбама међународног права, сва лица која имају пребивалиште у Ватикану, подређени су сувјеренитету Свете Столице.³⁸¹ За разлику од осталих држављана Ватикана, једино папа посједује трајно држављанство. Иако нема ватиканске нације, ипак „постоји огроман број људи - у стању да оправда исто постојање Ватикана - које је ван граница и државних надлежности“.³⁸² Треба истаћи да Држава Ватиканског Града није основана са намјером „да би створила уредан заједнички живот људи на одређеном простору, него зато да би осигурала слободу и независност Свете Столице у духовном управљању Католичке цркве, у свим дјеловима свијета почевши од Италије“.³⁸³ Према томе Ватикан, за разлику од било које друге модерне нације, не постоји да би подржао своје грађане, и у том смислу представља изузетак. Ватикан је специфична држава: с једне стране, основана је као територијална

³⁸⁰ Вукићевић Б., Mercier J., *op. cit.*, стр. 18.

³⁸¹ Art. 9., *CONCILIATION TREATY, TREATY BETWEEN THE HOLY SEE AND ITALY (Lateran Pacts of 1929.)*.

³⁸² Lottieri Carlo, *Vatican City as a Free Society: Legal Order and Political Theology*, University of Siena and Istituto Bruno Leoni, page 10. Доступно на интернет адреси: <http://austrian-library.s3.amazonaws.com/journals/scholar/lottieri2.pdf> (приступљено 08.08.2018.)

³⁸³ Монтавло Г., *op. cit.*, стр. 178.

основа универзалне и спиритуалне владе, а са друге стране, представља осигурање њене независност *vis a vis* са државама. Другим ријечима, *raison d'être* постојања Државе Ватиканског Града је потреба једног територијалног објекта за постојање једног транстериторијалног субјекта. Самим тим карактерише га служба или службена мисија која је у самом идентитету црквене структуре.

8.2.3. Власт

Ватикан посједује сувјерену власт оличену у Светој Столици, односно папи, који синергише двије димензије: државне и црквене, свјетовне и духовне. „Папски сувјерен је реимагинација правног и логичког континуитета ауторитета Цркве.“³⁸⁴ Сувјеренитет власти значи да је дата власт самостална и независна у односу на друге државе (спољни елемент), да посједује супрематију власти на утврђеној територији и становништвом (унутрашњи елемент), те да може доносити правне норме које су обавезне на њеној територији и становништву, односно прописати свој правни поредак (синтетички елемент). Слободан Јовановић истиче да је то „власт која споља не зависи ни од које власти, а унутра је виша од сваке друге власти“.³⁸⁵ Сувјерена власт не само што је један од конститутивних елемената државе, већ је „истовремено и елемент који понешто апстрактно и прешироко одређен појам територије и становништва конкретизује и везује за појам државе у смислу међународног права“.³⁸⁶ Држава увијек дјелује као влада.³⁸⁷ На међународном плану сувјереност се огледа у равноправности државне власти у односима са другим државама.³⁸⁸ У латеранским уговорима стоји: „Сувјеренитет и ексклузивна надлежност над Ватиканом, што Италија признаје Светој Столици, значи да се у истом граду не може мијешати дио италијанске владе и да ту нема друге власти осим Свете Столице. Такође, у односу на постојеће објекте тамо и који припадају вјерским институцијама или ентитетима, Света Столица ће

³⁸⁴ Nahme E. Paul, *Law, Principle, and the Theologico-Political History of Sovereignty*, political theology, vol. 14, issue 4, 2013, 432-479, W. S. Maney & Son Ltd 2013., p. 446.

³⁸⁵ Јовановић Слободан, *О држави – основи једне правне теорије*, Издавачка књижарница Геце Кона, Београд, 1922., стр. 148.

³⁸⁶ Крећа М. *op. cit.*, стр. 140.

³⁸⁷ RATHOD P.V., *INTERNATIONAL LAW (Theory and Practice)*, Commonwealth Publishers, New Delhi, 2008., p. 51.

³⁸⁸ Симић М., Ђорђевић С., Матић Д., *Увод у право*, Правни факултет Универзитета у Крагујевцу, 2009., стр. 91.

директно своје односе да регулише са њима, а италијанска држава ће се уздржавати од било каквог учешћа“.³⁸⁹

Ватикан је апсолутна монархија будући да је сва власт сконцентрисана у рукама једног човјека – монарха, владара, односно папе. Монархија (франц. *monarchie*, грч. *Βασιλειον* – искључива владавина) уз републику је други основни блик владавине. Врховни свјештеник, сувјерен Државе Ватиканског Града, посједује пуну легислативну, извршну и јудикалну власт.³⁹⁰ Дакле, у његовим рукама је обједињена и сконцентрисана законодавна, извршна и судска власт. Можемо цитирати ријечи Луја XIV из династије Бурбона, познатог као *Le Roi Soleil* - „Држава, то сам ја“ (фран. *L'État, c'est moi*). Стога, папа је једини извор моћи, а његове одлуке морају бити спроведене, јер у Католичкој цркви и Ватикану његова воља је закон – „он је последњи апсолутни монарх на свијету, а моћ ни једног политичког диктатора не може бити упоредива са неограниченом моћи папе у свим стварима“.³⁹¹ Без папе не би било ни државе Ватикан ни Свете Столице, макар онакве какву је ми познајемо. „Ова лична и дискрециона форма сувјеренитета, у складу са цјелим одсуством било каквог раздвајања овлашћења унутар правног система Ватикана, у великој мјери смањују или чак могу у потпуности подривати ваљаност сваке формуле за оно што се може назвати „раздвајање међународних овлашћења“ између Света Столице, Ватикана и понтифа.“³⁹² Истиче се да Света Столица нема владу, будући да је она сама влада, те да додјељивање државног статуса се може упоредити са позивом америчког Конгреса на државу.³⁹³ Са друге стране, Ватикан као политичка моћ (темпорална) запошљава Католичку цркву као вјерску установу за помоћ постизања својих циљева.³⁹⁴ Како се на положај папе не долази насљеђивањем, већ изборним путем ријеч је и о изборној монархији. Због уске повезаности Ватикана, Свете Столице, папе, и Католичке цркве, Ватикан је и теократија. За вријеме док је мјесто папе упражњено, иста власт припада Кардиналском збору, који може да издаје законске одредбе само у хитним случајевима чија је ефикасност ограничена на вријеме док је папски пријесто упражњен, осим ако их не

³⁸⁹ Art. 5., TREATY BETWEEN THE HOLY SEE AND ITALY (Lateran Pacts of 1929.).

³⁹⁰ Art. 1. (1), *Fundamental Law of Vatican City State*, 26.11.2000. Доступно на интернет адреси: <http://www.vaticanstate.va/content/dam/vaticanstate/documenti/leggi-e-decreti/Normative-Penali-e-Amministrative/FundamentalLaw1.pdf> (приступљено 01.08.2018.)

³⁹¹ Manhattan A., *op. cit.*, стр. 29.

³⁹² Morss J. R., *op. cit.*, стр. 929.

³⁹³ Catholics for Choice, *op. cit.*, стр. 3.

³⁹⁴ Manhattan A., *op. cit.*, стр. 28.

потврди Врховни понтиф, накнадно изабран у складу са канонском правом.³⁹⁵ Дакле, кардинали заједно опонашају сувјерену власт оличену у папи само за вријеме тзв. *sede vacante*. У Канонском законнику стоји: „Кад је Римска столица празна или посве спријечена, нека се ништа не мијења у управљању општом Црквом; али, нека се обдржавају посебни закони издани за такве околности.“³⁹⁶ Законодавна власт, осим за оне случајеве које Врховни папа намјерава да резервише за себе или за друге субјекте (истанзе), врши се од стране комисије која се састоји од предсједника кардинала и других кардинала, именованих од стране Врховног папе на период од пет година.³⁹⁷ Такође, судска власт се врши у име Врховног понтифа.³⁹⁸

Као свака правна личност држава мора имати своје органе, тј. извјесна физичка лица која ће мјесто ње вршити њена права и дужности.³⁹⁹ „Орган не ради умјесто државе, он толико улази у појам државне личности да оно што он уради, није урађено мјесто државе, него од ње саме.“⁴⁰⁰ У том контексту јесте и повезаност Свете Столице као владе Ватикана, односно папе као шефа државе, монарха. Папа је апсолутни главар у црквеним, религијским, административним, дипломатским и политичким стварима како у Цркви, тако и у њеној територијалној бази. Папа је посљедњи апсолутни монарх у Европу. Како је већ напоменуто, у дијелу који се односи на Римску курију, Ватикан посједује сопствену извршну власт тзв. *Governatorato dello Stato della Città del Vaticano*, који је је „конституисан од стране скупа органа за вршење извршне власти у држави Ватикан и - у границама које произилазе из њиховог специфичног правног статуса - у областима из чланова 15. и 16. Латеранског уговора“.⁴⁰¹ Иако је папа апсолутни шеф државе, не именује власт Ватикана, већ то чини Понтификална комисија за Државу Ватиканског Града (итал. *Pontificia Commissione per lo Stato della Città del Vaticano*). Наиме, Понтификалну комисију за Државу Ватиканског Града чине пет чланова, по правилу, кардинали, којом предсједава предсједник, и који се састају неколико пута годишње и расправљају о најважнијим проблемима. Извршну власт врши кардинал председник Понтификалне комисије за Државу Ватиканског Града, који носи назив

³⁹⁵ Art. 1. (2)., *Fundamental Law of Vatican City State*, 26.11.2000.

³⁹⁶ Канон 335.

³⁹⁷ Art. 3. (1)., *Fundamental Law of Vatican City State*, 26.11.2000.

³⁹⁸ Art. 15. (1), *Fundamental Law of Vatican City State*.

³⁹⁹ Јовановић С., *op. cit.*, стр. 141.

⁴⁰⁰ *Ibidem.*, стр. 149.

⁴⁰¹ Art. 1 (*Il Governatorato*), *Legge sul governo dello Stato della Città del Vaticano*, 2002. Доступно на интернет адреси: <http://www.vaticanstate.va/content/dam/vaticanstate/documenti/leggi-e-decreti/Normative-Penali-e-Amministrative/LeggesulGoverno.pdf> (приступљено 01.08.2018.)

„Предсједник“, а у раду му помажу генерални секретар и замјеник генералног секретара.⁴⁰² Тренутно на предсједничкој функцији се налази кардинал Ђузепе Бертело (*Giuseppe Bertello*). Дакле, тзв. *Governatorato* је група одељења кроз која предсједник, уз помоћ генералног секретара и замјеника генералног секретара, врши извршну власт. Његови задаци су старање о резиденцијалним и другим објектима, зеленим површинама, чистоћи, пошти, и посебо значајно у конкретној ствари о ватиканским музејима. Карактеришу га двије занимљиве чињенице: прва, посједује већи број намјештеника (2003. год. тај број је био 1511) него властитих грађана (нешто више од 500), а друга да остварује редовно добит, на којој се не могу похвалити слична управна тијела градова.⁴⁰³ Подијељен је на Администрације и Централне канцеларије, и то: управа за рачуноводство; управа за општу службу која надгледа: службу робе, службу за моторизацију, и цвјећара; Одељење за безбједност и цивилну одбрану (полицијски корпус и ватрогасци); Одељење за здравље и хигијену; Администрација музеја; Одељење за техничке услуге; Одељење за телекомуникације, управља поштанским, телефонским и телеграфским услугама; Одељење за економске услуге; Одељење за понтификалне виле; Централне канцеларије, у чији састав улазе канцеларија за правосуђе, кадрове, за рачунарске системе и сл. Битно је запазити да Понтификална комисија није, строго говорећи, „влада“ Ватиканског града, будући да су њени задаци техничке и сличне природе, с једне стране, те не успоставља односе са другим државама и ОУН, што је резервисано за Свету Столицу, с друге стране.⁴⁰⁴

8.2.4. Односи са другим државама

Док је однос са другим државама и међународним организацијама, као и са другим ентитетима међународног права и међународних односа, необориви доказ међународноправног субјективитета Свете Столице, билатерални односи и у мањој мјери мултилатерални односи, представљају аргументовану основу, поред непостојања сталног становништва, негирања, порицања и нападања државности Ватикана. Представљање државе Ватикан у односима са страним државама и другим субјектима међународног права, у сврху дипломатских односа и закључивања уговора, резервисано

⁴⁰² Art. 2 (// *Cardinale Presidente*)

⁴⁰³ Мишчин Д., *op. cit.*, стр. 203.

⁴⁰⁴ Abdullah Y., *op. cit.*, стр. 1865.

је за Врховног понтифа, односно папу, који то врши помоћу Државног секретаријата. Док су билатерални односи прерогативи искључиво Свете Столице, мултилатерални односи представљају изузетак. Држава Ватиканског Града је чланица низа међународних организација: *UPU-Universal Postal Union*, у Берну; *ITU-International Telecommunication Union*, у Женеви; *IGC-International Grains Council*, у Лондону; *ITSO-International Telecommunications Satellite Organization*, у Вашингтону; *EUTELSAT-European Telecommunication Satellite Organization*, у Паризу; *CEPT-European Conference of Postal and Telecommunications*, у Копенхагену; *IISA-International Institute of Administrative Sciences*, у Бриселу. Учешће у организацијама које посједују политичку диментију резервисано је пак за Свету Столицу, док је чланство Ватикана, по правилу, резервисано за организације које карактерише неполитичка димензија (међународне агенције, уније и сл.). Ватикан се појављује и као потписник и уговорна страна бројних међународних споразума: Међународна конвенција о елиминацији свих облика расне дискриминације (*International Convention on the elimination of all forms of racial discrimination*); Међународна конвенција о правима дјетета (*International Convention on the rights of the child*); Конвенције о дроги и Протокола о изменама (*Convention on drugs and the amendment Protocol*); Конвенција о психотропним супстанцама (*Convention on psychotropic substances*); Уговор о неширењу нуклеарног оружја (*Treaty on the non-proliferation of nuclear weapons*); Конвенцију о мирном коришћењу атмосферског простора (*Convention on the peaceful use of atmospheric space*); Протокол о забрани токсичног гаса и бактериолошких агенаса (*Protocol regarding the ban on toxic gas and bacteriological agents*); Женевска конвенција (гарантује заштиту рањеника, болесника и цивила у рату, у погледу поступања према затвореницима и статусу избјеглица), као и додатни протоколи (*Geneva Convention (guaranteeing protection to the wounded, the sick and civilians in wartime, regarding the treatment of prisoners, and the status of refugees) as well as additional protocols*); Међународна конвенција за заштиту културног наслеђа у случају оружаних сукоба (*International Convention for the protection of cultural heritages in case of armed conflicts*); *UNESCO*-ова конвенција о заштити светског културног и природног наслеђа (*UNESCO Convention regarding the protection of the world's cultural and natural heritage*); Бечке конвенције о дипломатским односима (*Vienna Convention on diplomatic relations*); Европске конвенције о култури (*European Convention on culture*); Конвенције о праву мора и Конвенције о употреби путева. Управо у овоме се огледа манифестација међунаодноправне личности Ватикана. Симболичност територије и

становништва, као и релативно умјерена вањска политика и дипломатија с једне стране, и нераскидива веза са Црквом са друге стране, Ватикану дају атрибут нетипичности – *sui generis*.

9. СВЕТЕ СТОЛИЦЕ И КАТОЛИЧКА ЦРКВА

Света Столица јесте примарно црквена, духовна институција, спиритуални ентитет, па тек секундарно субјект међународног права и међународних односа. И поред чињенице да се ови аспекти Свете Столице не би требали посматрати засебно и независно један од другог, у овом наслову рада акценат ће бити дат на црквене, еклизиолошке и теолошке основе, темеље и постулате Свете Столице. Такође треба нагласити да Католичка црква и Апостолска Столица имају својство моралне особе по самој божанској уредби.⁴⁰⁵ Положај Католичке цркве у међународним односима елабориран је кроз два становиштва: прво, канонистичко становиштво истиче да црква има пуни капацитет акције у међународним односима, те да је *ex ipsa ordinatione divina*, и Света Столица и Црква уживају пуни међународни субјективитет, односно да је ријеч о паралелном субјективитету; и друго, интернационалистичко становиште, које стоји насупрот теолошки одређеног канонистичког становиштва, истиче да је само Света Столица субјект међународних односа, бранећи то тврдњом да је само она улазила у међународне односе.⁴⁰⁶ Данас је заступљена интернационалистичка теорија у међународном праву и међународним односима.⁴⁰⁷ Према мишљењу које преовладава, научници сматрају да је међународноправна личност Католичке цркве утјелотворен у Светој Столици.

У колоквијалном говору за назив стварности Цркве на чијем челу је Римски бискуп, односно папа, често сријећемо различите термине: Католичка црква, Римокатоличка црква, Римска католичка црква, Латинска црква, Црква западног обреда и сл. Међутим, између ових назива постоје одређене разлике. Службени назив јесте Католичка црква (лат. *Ecclesia Catholica*), и она обухвата све вјернике који се налазе под пастирским и учитељским ауторитетом папе и прихватају обавезни наук Цркве по питању вјере и морала. Међутим Католичка црква није једноформна институција, већ је састављена од тзв. Латинске цркве и двадесет и двије партикуларне цркве које карактерише властити дисциплински систем и литургијска баштина. Дакле, Католичка црква је организам састављен од двадесет и три цркве. Када се користи назив

⁴⁰⁵ Канон 113.

⁴⁰⁶ Вукићевић Б. *op. cit.*, стр. 21.

⁴⁰⁷ Монтаvlo Г., *op. cit.*, стр. 179.

Римокатоличка или Латинска црква, посједује једну ужу спецификацију јер се односи само на једну од двадесет и три цркве, и намијењен је Цркви западног обреда, која је уједно и највећа. Употреба овог термина је оправдана из контекста партикуларности, али никако у контексту поистовјеђивања са Католичком црквом као тоталитетом, скупом. Свака од ових двадесет и три цркве припада одређеној регионалној литургијској традицији, а поједине садрже и више религијских обреда. Треба напоменути да је атрибут „римски“ директно територијално оријентисан, па је наишао на редуцирану употребу, посебно у цркви, јер се тежи универзалности у складу са самим појмом католицизма. Наиме, придјев „католички“ долази од грчке ријечи *καθολικός* (*katholikos*) што значи универзални, васељенски, свеопшти, а латински назив је *catholicismus*. Појам католички први је употребио 107. године св. Игнатије Антиохијски. Међутим, папа Пио XII је инсистирао да ријеч католицизам није прикладна или традиционална за означавање Цркве, с обзиром да претпоставља „идеологију прије него универзално хришћанско постојање у свијету као увод у достигнућа *polis theou* или Божијег краљевства чијем остварењу на земљи Црква тежи“.⁴⁰⁸ Са око један билион крштених католика и присуством у готово свим државама, Црква остаје главна сила у многим друштвима, док је јеванђелски импулс који је суштински за хришћанство оставио трајно и динамично наслеђе за преношење утицаја.⁴⁰⁹ *Hoc loco* евидентна су два начина присуства Цркве у међународној заједници: први, путем званичне акције Свете Столице наслоњене на дипломатску билатералну и мултилатералну активност, и други, кроз разна католичка удружења и организације, који представљају, свакако, више од обичног израза вјерника, али такође не представљају институционалне органе Цркве.

Поред наведене Латинске цркве у скопу Католичке цркве су и следеће цркве, груписане према литургијском критеријуму и традицији: Александријска традиција (Коптска католичка Црква и Етиопска католичка Црква), Антиохијска или западно-сиријска традиција (Маронитска Црква, Сирокатоличка Црква, и Сиро-маланкарска католичка Црква), Арменска традиција (Арменска католичка Црква), Калдејска или источносиријска традиција (Калдејска католичка Црква и Сиро-малабарска Црква), Византинска (цариградска) традиција (Албанска гркокатоличка Црква, Бјелоруска

⁴⁰⁸ Murphy X. Francis, *Vatican politics: Structure and Function*, World Politics, 1974., 26, pp. 542-559
doi:10.2307/2010100, p. 559.

⁴⁰⁹ Daphné Josselin, William Wallace, *Non-state Actors in World Politics*, PALGRAVE, 2001, p. 41.

гркокатоличка Црква, Бугарска гркокатоличка Црква, Византинска Црква Крижевачке епархије, Грчка византскокатоличка Црква, Мађарска гркокатоличка Црква, Италијанско – албанска гркокатоличка Црква, Македонска гркокатоличка Црква, Мелкитска гркокатоличка Црква, Румунска гркокатоличка Црква, Рускокатоличка Црква, Рутенскокатоличка Црква, Словачка гркокатоличка Црква, и Украјинска гркокатоличка Црква).

У оквиру Католичке цркве одржани су бројни концили и сабори⁴¹⁰ у којима је формирана доктрина, наук и учење католичанства, заједно са папским прерогативима у наведеној ствари. Међутим, „Тридентски концил је направио рез у историји католичанске вјере и раздвојио двије епохе од којих ће она друга завршити тек са Другим ватиканским концилом“.⁴¹¹ Овдје не треба заборавити Први ватикански концил који је сазвао папа Пио IX 29.06.1868. године, одржан три вијека после Тридента. На овом Првом ватиканском концилу црква је названа „Света католичка апостолска римска црква“.⁴¹² Као политичка организација, Католичка црква остаје јединствена институција која одражава како своје старо поријекло тако и културни развој периода у којима дјелује.⁴¹³ Тако се истиче да је она *semper eadem*.

Тридентски концил (деветнаести васељенски концил), одржан је од 1545. до 1563. године, представља одговор, заједно са Исусовачким редом, на теолошке изазове које је поставила Реформација. Концил је покренут са циљем рјешавања питања протестантизма и постизања обнове у цркви. Тридентски концил, као контрареформацијски чин, донио је осам декрета којима је дефинисана доктрина Католичке цркве, и то: Декрет о првородном (изворном гријеху), Декрет о оправдању, Декрет о сакраментима, Декрет о Евхаристији, Декрет о светој тајни покајања и болесничког помазања, Декрет о миси, Декрет о свјештенству, Декрет о чистишту, о признању, поштовању и моштима светих, икона и сл. Што се тиче Свете Столице индикативан је Декрет о свјештенству или о сакраменту светог реда, односно о црквеној хијерархији. Наиме, декрет наводи хијерархијски поредак у коме посебно

⁴¹⁰ Nikeја 325.; Цариград 381.; Ефес 431.; Халкедон 451.; Други цариградски 553.; Трећи цариградски 680.; Други никејски 787.; Четврти цариградски 869.; Први латерански 1123.; Други латерански 1139.; Трећи латерански 1179.; Четврти латерански 1215.; Први лионски 1245.; Други лионски 1274.; Сабор у Вјенеу 1311.; Сабор у Констанцу 1414., Сабор у Базелу 1431.; Пети латерански 1512., Тридентски 1545., Први ватикански 1869.; други Ватикански 1962. године.

⁴¹¹ Делимо Ж., *op. cit.*, стр. 54.

⁴¹² Крим Кит, *op. cit.*, стр. 591.

⁴¹³ Murphy X. F., *op. cit.*, p. 559.

спадају бискупи „који су ступили на мјесто апостола и који су постављени (као што каже исти Апостол) од Духа Светога да "управљају цркву Божју", те да су они виши од презбитера, (постављени) да подјељују сакрамент потврде, да заређују службенике Цркве, те да могу вршити и све остало за што остали нижи редови немају никакву власт службе“.⁴¹⁴ „Осим тога свети сабор учи да за „ређење бискупа, свјештеника и осталих редова није потребна сагласност, позив или овласт народа или неке друге свјетовне власти или управе, као да без њих ређење не би било ваљано...“⁴¹⁵ Канонским правом прописано је да свака неслагања по питању наведеног декрета су анатемисана.

Први Ватикански сабор, одржан је у амбијенту догађаја који су обиљежили XIX вијек, попут индустријализације, развоја науке, раста атеизма, материјализма и секуларизма, те маргинализације цркве и сл., који су се надовезали на Француску револуцију која им је претходила. Протестантизам је био носилац модернизма. Већ је прије концила и доношења конституције о незаблудивости и непогрјешивости, папа Пио XIX донио, 08.12.1854. године, булу *Ineffabilis Deus*, којом је прогласио безгрешно зачеће Марије, односно зачеће без источног гријеха, те тиме дефинисао догму. Наиме папа је прије проглашења догме писмено упитао све бискупе свијета за мишљење (536 бискупа се изјаснило потврдно, 4 против, а 36 *iusta modum* – они су потврдили ствар али су држали да вријеме није прикладно).⁴¹⁶ Пио је тиме ријешио спор између теолошких школа, којим су се посебно бавили доминиканци и фрањевци, у корист последњих.⁴¹⁷ Дакле, папа је *ex cathedra* установио догму о безгрешном зачећу Марије, коју је и свечано прогласио у присуству 54 кардинала и 140 бискупа који нису ставили приговор на папину самосталну одлуку. Године 1864. папа затвара врата модернизму кроз екциклику *Quanta cura* и додатак тзв. *Syllabus Errorum*, који садржи списак осамдесет теорија и теза које црква сматра заблудама савременог свијата, нпр. материјализам, либерализам, натурализам, социјализам итд.⁴¹⁸ Силабус нема догматску вриједност, већ представља став и смјернице, али је пробудио негодовање од остатка свијета, посебно од стране протестаната, те довео до разграничења између католицизма

⁴¹⁴ Poglavlje 4. - Crkvena hijerarhija i sveti red, Dekret o sakramentu svetog reda (Tridentski sabor, XXIII. sjednica, 15. VII. 1563.)

⁴¹⁵ *Ibid.*

⁴¹⁶ Франзен А., *op. cit.*, стр. 292.

⁴¹⁷ *Ibid.*, 291.

⁴¹⁸ ENCICLICA QUANTA CURA DEL SOMMO PONTEFICE PIO IX. Доступно на интернет адреси: <http://w2.vatican.va/content/pius-ix/it/documents/encyclica-quanta-cura-8-decembris-1864.html> (приступљено 08.08.2018.)

и интелектуалних и политичких елита савременог свијета. У тој стварности започео је Први ватикански концил. Папа је своју подршку налазио у ултрамонтанистима са Манаисом, који су истицали да Црква мора бити монархија јер је то Божија воља, јер оно што је „сувјернитет за свјетовне владаре, то је инфалибилитет (непогрјешивост) за папе; инфалибилитет је, кратко речено, сувјеренитет у краљевству Божијем у Цркви“.⁴¹⁹ Све изразитијим промицањем схоластике, која је извучена из својих историјских контекста и поистовјеђена са »старим и чистим науком«, Пио IX поставио је узак, али прилично издржљив идеолошки темељ за процес централизације⁴²⁰ – покрет ултрамонтанизма, наспрам којих су стајали католички либерали. Језуити су били велика подршка централизације и папе, а о папској власти ишли су толико далеко да су говорили о троструком оваплоћењу (овлапоћење Исуса у Богородици, у Евхаристији, и у папи). Сабор је отворен 1869. године, а Курија је први пут одустала од позивања католичких владара - што јасно упућује на еманципацију Цркве од држава, која је у XIX вијеку остварена или се према њој барем тежило.⁴²¹ На прославу 1800 годишњице мученичке смрти светих апостола Петра и Павла сабрало се у Риму много бискупа и вјерника, а папа је искористио ту прилику да свијету објави своју намјеру. Следеће је године на благодан светих апостола, 29.06.1864. год., издао енциклику »*Aeterni patris unigenitus*« у којој је одредио отварање концила у Ватикану за благодан Безгрешног зачећа 08.12.1869. године.⁴²² Концил је обиљежен аргументацијом црквених отаца за и против, уз мањи број уздржаних, о непогрјешивости папе, како у оквиру концилских засиједања тако и ван. Међу противницима су Дупанглу (Француска), Долингер (Њемачка) који је активно писао против непогрјешивости, као и бискуп Штросемајер, који ће касније прихватити догму. На концилу, трећа сједница, је изгласана догматска конституција „О католичкој вјери“, односно *De fide catholica* која се тичала основних учења цркве. А осуђене су заблуде савременог свијета, чиме је практично потврђен Силабус.⁴²³ У оквиру разматрања догматске конституције о Цркви, *De Ecclesia*, унијето је питање о непогрјешивости. Тако је на четвртој сједници концила усвојена конституција *Pastor Aeternus*, односно Вјечити пастир, чиме је папски примат и непогрјешивост уздигнута на ранг догме. Конституција је усвојена са 533 гласа за, а

⁴¹⁹ Франзен А., *op. cit.*, стр. 293.

⁴²⁰ Kottje R., Moeller B., *op. cit.*, стр. 168.

⁴²¹ *Ibid.*, 176.

⁴²² Драгошевић Срећко, *Први ватикански сабор (уз стогодишњицу)*, Црква у свијету, вол. 5, бр. 1, 1970, стр. 54-64., стр. 58.

⁴²³ *Ibid.*, 60.

само два гласа су била против. Када је један од кардинала рекао да је догма о инфалибилитету супротна традицији цркве, Пио је викнуо: „*Ја сам традиција...ја сам Црква*“.⁴²⁴ Интересантан је податак да је прије усвајања конституције педесет и седам бискупа писмом замолило папу да отпутују прије гласања, јер нису жељели у његовом присуству негативно гласати, а папа им је допустио, те је њих педесет и пет отпутовало.⁴²⁵ Због општег политичког стања (ријеч је о периоду који је непосредно претходио паду Папске државе) наведена конституција о Цркви се свела само на *Pastor Aeternus*, те оставила бројна неријешена питања, нпр. дефинисање саме Цркве, положај епископата као цјелине, те његов однос са папом и сл. Наиме, британски министар спољних послова описао је папску незаблудивост као „монструозни напад на разум човјечанства“, а премијер Вилијам Гладстон видио је доктрину као покушај понављања „универзалне монархије“ папе, док су други европски лидери протумачили папину жељу да се врати у дане Гргура VII, када је папа могао да направи да краљ клекне пред њим.⁴²⁶ Први ватикански концил од пресудне је важности „са историјско-догматског, с правно-уставног и политичко-црквеног становишта“, те се сматра, у оквирима цркве, да је ријеч о науку који је само логичан закључак вјековног развика и дефинисања „оне вјере која је у Цркви била жива од првих њених дана“.⁴²⁷ „*La tradizione son` io*, Пијев величанствени арогантни афоризам поставио је и привлачност и историјско сиромаштво случаја непогрјешивости.“⁴²⁸ Након сабора услиједила је реакција у виду отказивања конкордата од стране Аустрије и Португала, те до става о политичким импликацијама догме, а у Њемачкој, под Бизмарком, долази до тзв. културкампа (њем. *Kulturkampf* - културна борба антикатоличког покрета и политике), који је кулминирао Канцеларијским параграфима 1871. и Свибањским законим 1873. године, који је свјештенике третирао као државне службенике, те још једном шизмом – створена је Старокатоличка црква⁴²⁹, као израз реакције њемачких теолога, вођених Долингером (*Johanna Ignaza Döllingera*), против одлука концила. Нешто касније дошло је до још једне папаске догме - папа Пио XII донио је булу, *ex cathedra*, 01.11.1950.

⁴²⁴ Rooney Francis, *The global Vatican*, A Sheed & Ward book, Published by Rowman & Littlefield, USA, p. 59.

⁴²⁵ Драгошевић С., *op. cit.*, стр. 63.

⁴²⁶ Rooney F., *op. cit.*, стр. 59.

⁴²⁷ Драгошевић С., *op. cit.*, стр. 64.

⁴²⁸ Duffy Eamon, *Saint and Sinners: A history of the Popes*, fourth edition, Yale university press, New Haven and London, p. 299.

⁴²⁹ Не прихвативши догму о папиној непогрјешивости, оцијепили су се од Католичке цркве 1871. године на конгресу у Минхену.

године, под називом „*Munificentissimus Deus*“, која се тиче вазнесења, односно Маријиног узнесења на небо, душом и тијелом, тзв. *Assumpta*.

9.1. Догма о папином примату и непогрјешивости

Конституција *Pastor Aeternus*, која је настала као резултат тежњи ултрамонтаниста, садржи у трећем поглављу догму о папином примату, а у следећем, четвртном поглављу, догму о папиној непогрјешивости. Са становишта католичке теологије питање папиног примата није никада било доведено у питање у самој Цркви, већ само ван ње, од стране вјероодступника и јеретика који су је посматрали као апсолутистичку и нецрквену. У трећем поглављу стоји да папа, Римски бискуп, има примат над цијелом црквом, јер је он насљедник св. Петра, који је ту власт добио од Господа Исуса Христа. Будући да је Библија тзв. душа теологије, примат апостола Петра и његових насљедника темељи се управо на Новом Завјету. Питање примата јесте једно од контраверзних и најкомплекснијих питања од којих зависи екуменски дијалог. Католичко учење своди се на синергију цијеле цркве у личности апостола Петра, односно његовог насљедника-папе, а остали апостоли, те њихови насљедници епископи или бискупу чине колегијум. На челу тог колегијума јесте Петар, односно папа, а чланови су дванаесторица апостола, односно бискупи. Дакле Петар и други, односно папа и други бискупи, јер Петар је корифеј апостола, а папа корифеј бискупа.

Конституција изричито садржи: „Због тога, ослоњени на јасна свједочанства светог Писма, и слажући се с јасним и очитим декретима како наших предшасника, римских првосвјештеника, тако и општих сабора, обнављамо дефиницију општег Фирентинског сабора, према којој сви Христови вјерници морају вјеровати "да света Апостолска столица, и римски првосвјештеник, имају првенство на читавом свијету, те да је исти римски првосвјештеник насљедник блаженог Петра, првака апостола, и прави Христов замјеник, глава читаве Цркве те отац и учитељ свих кришћана; те да је Господин наш Исус Христ, истом блаженом Петру предао пунину власти да насе, води и управља читаву Цркву, као што се то уосталом налази у документима опћих сабора и у светим канонима". Научавамо дакле и изјављујемо да је по одлуци Господњој Римска црква добила првенство редовите власти над свим другим (Црквама), и даје та власт надлежности римског првосвешћеника, која је уистину

бискупска, непосредна; према којој су обвезатни сви пастири и вјерници било којег обреда и достојанства, како засебно појединци тако и сви заједно, на службу хијерархијске подложности и праве послушности, не само у стварима које се односе на вјеру и ћудоређе, него и у онима које се односе на стегу и управу Цркве разасуте по читавом свијету; тако да сачувавши како заједништво с римским првосвјештеником тако и јединство у исповиједању вјере, Христова црква буде једно стадо под једним врховним пастиром [усп. *Ив 10,16*]. То је учење католичке истине од које нитко не може одступити, а да сачува вјеру и спасење. Исто тако било далеко (мишљење) даје ова власт врховног првосвјештеника овисна од оне редовне и непосредне власти бискупске надлежности, коју имају бискупи, постављени од Духа Светога [усп. *Дј 20,28*] на мјесто апостолских насљедника, да као прави пастири пасу и воде њима означено поједино стадо, како би оно било утврђено, ојачано и заштићено од врховног и свеопћег пастира, према оној (ријечи) светог Гргура Великог: "Моја је част, част опште Цркве. Моја част је чврста снага моје браће. Ја ћу онда бити уистину почашћен када се појединцима неће ускраћивати њима дужна част." Надаље, из те врховне власти римског првосвешћеника да управља читавом Црквом, слиједи да она има право да у извршавању те своје задаће може слободно опитити с пастирима и стадом читаве Цркве, како би их на путу спасења могао поучавати и водити. Због тога осуђујемо и одбацујемо мишљење оних који кажу, да се законито може спријечити та веза врховне главе с пастирима и стадом, или је чине овисном од свјетовне власти, тако да тврде, да оно што Апостолска столица, или (други) с њезиним ауторитетом, одреде за управљање Црквом, има снагу и ваљаност само ако буде одобрено од свјетовне власти. И будући да је по божанском праву апостолског првенства римски прво свећеник на челу читаве Цркве, научавамо и изјављујемо, да је он врховни судач вјерника, те да се у свим споровима који спадају на црквену провјеру, може утећи његовом суду; пресуду пак Апостолске столице, од чијег ауторитета нема већег, не може нитко поништити, нити итко смије судити о њезиној пресуди. Због тога, скрећу с правога пута истине они који тврде, да је дозвољено од судача римског првосвешћеника призвати на опћи сабор као на ауторитет виши од римског првосвешћеника⁴³⁰.

⁴³⁰ *Pastor Aeternus* – догматска конституција о Христовој цркви (I ватикански сабор, IV. сјесница, 18. VII. 1870.)

Четврто поглавље конституције носи назив „О незаблудивом учитељству Римског првосвјештеника“, и садржи: „Ова Света Столица је увијек држала, трајна пракса Цркве потврђује, а сами су општи сабори, посебно они који су на Истоку и на Западу задржали јединство вјере и љубави, изјавили, да се у самом апостолском првенству, које је римски првосвјештеник као насљедник Петра, првака апостола, добио над читавом Црквом, налази и врховна учитељска власт. Наиме оци 4. цариградског сабора, слиједећи трагове предшасника, објавили су ову свечану исповијест: "Почетак је спасења, чувати правило исправне вјере [...]. И јер се не може мимоићи ријеч Господина нашега Исуса Христа, који је казао: 'Ти си Петар-Стијена, и на тој стијени саградит ћу Цркву своју' [Мт 16,18], па се то што је речено доказује стварним учинцима, будући да се код Апостолске столице католичка религија сачувала увијек неокрњена, и свето се учење поштовало. Не желећи се никако одвојити од те вјере и наука [...], надамо се, да ћемо заслужити бити у том заједништву које проповиједа Апостолска столица, у којем се налази читава и права чврстоћа кришћанске религије". Уз одобрење пак Другог лионског сабора Грци су исповједили: "Света Римска црква истинито и понизно признаје да је од самог Господина у блаженом Петру, прваку и глави апостола, чији је насљедник римски првосвјећеник, с пунином власти добила врховно и пуно првенство и врховништво над читавом католичком Црквом. И као што је она више од осталих обвезна бранити вјерску истину, исто се тако, ако се по јаве нека питања о вјери, она морају ријешити према њезином суду". Фирентински сабор је наиме дефинирао: "да је Римски првосвјештеник [...] прави Христов замјеник, глава читаве Цркве, те отац и учитељ свих кришћана; те да је Господин наш Исус Христ, истом блаженом Петру предао пунину власти да пасе, води и управља читаву Цркву". Како би удовољили тој пастирској задаћи, наши су предшасници увијек неуморно настојали, да се спасоносни Христов наук прошири међу све народе на земљи, и једнаком су бригом бђели да се он сачува исправан и чист, као што је и примљен. Због тога су бискупи читавог свијета, било појединачно, било окупљени на саборима, слиједећи дуготрајни обичај Цркава и облик древног правила, износили пред ову Апостолску Столицу посебно оне опасности које су се појављивале у питањима вјере, као би се понајвише надокнадиле штете за вјеру тамо гђе вјера не може имати недостатак. Римски пак првосвјећеници, како су им то савјетовали увјети времена и ствари, било сазвавши опће саборе, или истражујући мишљење Цркве разасуте по свијету, било на партикуларним синодама, или пак примијенивши другу

помоћ коју им је на располагање стављала Божја провидност, дефинирали су да треба држати оно што су уз Божју помоћ спознали да је у складу са светим Писмом и апостолском предајом. А Петровим насљедницима нијее наиме обећан Дух Свети како би уз његову објаву навијештали нови наук, него да уз његову помоћ свето чувају и вјерно износе објаву, или поклад вјере, примљен од апостола. А тај пак апостолски наук прихватили су сви часни оци, а свети и правовјерни учитељи су га поштовали и слиједили; они су најпотпуније знали да је та Петрова столица остала увијек нетакнута од сваке заблуде, према божанском обећању Господина и Спаситеља нашега, које је дао прваку својих ученика: "Али ја сам молио за тебе да не малакше твоја вјера. Па кад к себи дођеш, учврсти своју браћу" [Лк 22,32]. Дакле, тај посебни дар да у истини и вјери никада не затаји, дана је од Бога Петру и његовим насљедницима на тој Столици, како би својом узвишеном службом служили спасењу свију, како би читаво Крстово стадо по њима било сачувано од отровне хране заблуда и хранило се храном небеског наука, како би се након уклањања прилика за раскол читава Црква сачувала једна, и ослоњена на свој темељ остала чврста против вратију пакла. Будући пак да у ово вријеме, када се понајвише тражи учинковитост апостолске службе, нема мало оних који се супротстављају том ауторитету, мислимо да је апсолутно потребно свечано потврдити својство, које се јединорођени Божји Син удостојао спојити с врховном пастирском службом. И тако Ми, вјерно се држећи предаје католичке вјере прихваћене од почетка, на славу Бога нашега Спаситеља, на узвишење католичке религије и на спас кришћанских народа, уз сугласност светог сабора, научавамо и дефинирамо даје од Бога објављена догма: да се римски првосвећеник, када говори са Столице (ex cathedra), то јест, када врши службу пастира и учитеља свих кришћана, и када својим врховним апостолским ауторитетом дефинира учење о вјери и ћудоређу које треба држати читава Црква, одликује оном незаблудивошћу, која му је обећана у блаженом Петру, и којом је божански Откупитељ желио да буде опремљена његова Црква код дефинирања учења о вјери и ћудоређу; због тога су такве дефиниције римског првосвећеника непромјењиве по себи, а не по сугласности Цркве⁴³¹.

Ако папа као службена особа (ex cathedra) доноси за сву Цркву неку коначну одлуку о вјери или моралу, онда је та одлука по себи (ex sese) непогрјешива и

⁴³¹ Pastor Aeternus

непромјењива, и за то није потребна још и сагласност Цркве.⁴³² Дакле папска непогрјешивост је непогрјешивост по себи, а не по пристанку Цркве. *Ex cathedra* непогрјешивост разликује се од осталих, приватних дјеловања папе. Бројни теолози и историчари истичу да конституцију *Pastor Aeternus* треба посматрати у контексту историско-политичких прилика и општег стања у Европи XIX вијека, као и у свијетлу самог схватања еклизиологије на Западу. Конституција је добила и свој правни оквир у Законику канонског права, гдје у канону 749. стоји: „Врховни је свјештеник снагом своје службе незаблудив у научавању онда кад као врховни пастир и учитељ свих вјерника, који има дужност да своју браћу утврђује у вјери, коначним чином проглашава да је неки науч о вјери или ћудоређу обавезан. Незаблудив је у научавању и Бискупски збор кад научавање врше бискупи окупљени на општем сабору, који, као учитељи и суци вјере и ћудоређа, изјављују за сву Цркву да је неки науч о вјери и ћудоређу коначно обавезан; или кад се, распршени по свијету, чувајући везу заједништва међусобно и с Петровим насљедником, заједно с Римским првосвјештеником научавајући вјеродостојно ствари вјере или ћудоређа, служе у једном мишљењу као коначно обавезном. Ниједан се науч не може сматрати незаблудиво проглашеним, осим ако се то очито утврди.“⁴³³

9.2. Римски првосвјештеник - папа

Св. Петар јесте почетак и крај Свете Столице, односно папе. На гробу апостола Петра заснива се битство Свете Столице, Ватикана, Католичке цркве. Средишње мјесто Државе Ватиканског Града јесте највећа хришћанска црква, базилика св. Петра, саграђена између 1506. и 1626. године. Гроб и базилика св. Петра представљају нуклеус католичанства у свијету.

Црква се заснива на Дванаесторици апостола и Педесетници, односно силаску Духа Светога. Господ Исус Христос, како свједочи Нови Завјет, наложио је апостолима да шире његову мисију по свијету – „Зато идите и начините све народе мојим ученицима, крстећи их у име Оца и Сина и Светога Духа (Мт. 28, 19)“. „Да би сам епископат био један и неподијељен, и како би се преко с њим тијесно повезаног

⁴³² Франзен А., *op. cit.*, стр. 296.

⁴³³ Канон 749.

свјештенства, свеколико мноштво вјерника сачувало у јединству вјере и заједништва, другим је апостолима представио блаженог Петра, те је у њему установио вјечно почело и видљиви темељ обају јединстава, на чијој ће чврстоћи саградити вјечни храм, и у чврстоћи те вјере ће се уздићи узвишеност Цркве која сеже до неба.⁴³⁴ Наиме, Исус Христос је првенство надлежности додијелио не апостолима, било појединачно или свих заједно (збор), нити Цркви, већ апостоу Петру. „Бискуп римске Цркве у којем траје служба коју је Господин појединачно повјерио Петру, прваку апостола, и која се има преносити на његове насљеднике, глава је Бискупског збора, намјесник Кристов и пастир опште Цркве на овој земљи; зато снагом своје службе има у Цркви врховну, потпуну, непосредну и општу редовиту власт коју увијек може слободно вршити.⁴³⁵

Папа је прије свега *Ecclesiae Romanae Episcopus*, односно Бискуп римске цркве. Етимолошки ријеч бискуп долази од грчке ријечи πῑσκοπος (episkopos) што значи старјешина, чувар и сл. Као бискуп он је насљедник апостола с једне стране, а као представник римске бискупије он је насљедник апостола Петра, односно апостолског првака, те сходно томе глава Бискупског збора - *Collegii Episcoporum caput*. С тим називом може се изједначити и назив *Римски бискуп (Romanus Pontifex)* који се у Законику најчешће употребљава (101 пут).⁴³⁶

Такође, у Закону канонског права стоји: „Римски првосвјештеник снагом своје службе има власт не само над општом Црквом него држи првенство редовите власти и над свим партикуларним Црквама и њиховим скупштинама, чиме се, дакако, истодобно учвршћује и заштићује властита, редовита и непосредна власт, коју бискупи имају над партикуларним Црквама повјеренима њиховој бризи“.⁴³⁷ У складу са тим Римски првосвјештеник је *Universae Ecclesiae Pastor* (Пастир цијеле Цркве), те посједује општу власт - *potestas universalis*. „Римски првосвјештеник, у вршењу службе врховног пастира Цркве, увијек је заједништвом повезан с осталим бискупима и, дапаче, с општом Црквом; припада му ипак право да према потребама Цркве одреди било особни било зборни начин вршења те службе.⁴³⁸ Дакле, он је *Supremus Ecclesiae Pastor*, те против пресуде или одлуке Римског првосвјештеника нема призива ни утока⁴³⁹, и

⁴³⁴ *Pastor aeternus*

⁴³⁵ Канон 331.

⁴³⁶ Нуић Б. В., *op. cit.*, стр. 115.

⁴³⁷ Канон 333. (1)

⁴³⁸ Канон 333. (2)

⁴³⁹ Канон 333. (3)

*Prima Sedes a nemine iudicatur*⁴⁴⁰. Другим ријечима, папа посједује *suprema potestas* тј. врховну власт коју добија непосредно од Бога, *plena potestas* тј. пуну власт, те *potestas immediata* тј. непосредну власт јер може директно интервенисати у Католичкој цркви. Конституција *Pastor Aeternus* истиче: „По одлуци Господњој Римска црква је добила првенство редовите власти над свим другим (Црквама), и да је та власт надлежности Римског првосвјештеника, која је уистину бискупска, непосредна; према којој су обавезани сви пастири и вјерници било којег обреда и достојанства, како засебно појединци тако и сви заједно, на службу хијерархијске подложности и праве послушности, не само у стварима које се односе на вјеру и ђудоређе, него и у онима које се односе на стегу и управу Цркве разасуте по читавом свијету; тако да сачувавши како заједништво с Римским првосвјештеником тако и јединство у исповиједању вјере, Христова црква буде једно стадо под једним врховним пастиром“.⁴⁴¹

У Законику канонског права налазимо и назив Христов замјеник или *Vicarius Christi*. Овом називу који је увео папа Иноцентије III у XII вијеку, претходио је назив Петров викар, како је себе називао папа Леон Велики у V вијеку. Тај наслов су папе користиле наредних седам вјекова; њиме се жељело истакнути папска веза с апостолом Петром, па, према томе, и његову власт у цркви.⁴⁴² Папа Иноцентије III назвавши себе замјеником Христа на Земљи дао је себи легалитет који долази директно од Бога а не више од Петра, чиме се даје једна нова универзалност, која је резултат борби за власт средњовјековних папа. Римски првосвјештеник посједује и следеће називе: Насљедник првака апостола, Врховни бискуп опште цркве, *Summus Pontifex* (Врховни поглавар цијеле цркве), патријарх Запада, примас Италије, Надбискуп и метрополита римске црквене покрајине, *Servus Servorum Dei* (Слуга слугу Божјих), Сувјерен Ватиканске државе. Треба напоменути да се папа Павле VI одрекао ношења круне или тзв. папске тијаре - *triregnum*, као и његова два насљедника, Јован Павле I и Јован Павле II, који су одбили церемонију крунисања.⁴⁴³

У свечаним, дипломатским општењима користе се и други називи попут: *Beatissimus Pater*, *Sanctissimus Pater*, *Sanctitas Vestra*, *Beatitudo Bestra*, *Dominus Apostolicus* и сл. У папиним титулама које је стекао током вјекова читава се дуализам

⁴⁴⁰ Канон 1404.

⁴⁴¹ *Pastor aeternus*

⁴⁴² Glazier M., Hellwig K. M., *op. cit.*, стр. 278.

⁴⁴³ Крим К., *op. cit.*, стр. 537.

његове свјетовне и духовне власти, а све оне изражавају историјску еволуцију папинства.⁴⁴⁴ Посебно је индикативна титула *Pontifex maximus*, дословно Велики градитељ мостова, која се у почетку користила за Врховног свјештеника *Collegium Pontificum* у античком Риму, чија је улога била да „премости јаз између људи и богова“, тумачењем знакова Божије воље и савјетовањем Сената поводом истог.⁴⁴⁵ Император Грацијан (367-383) се одрекао титуле и даровао је Римском бискупу. Поред ових бројних назива од којих се поједини налазе у законима и другим црквеним правним документима, те дипломатској кореспонденцији и протоколарним општењима, универзални назив јесте папа. У Законику канонског права не постоји назив, именица папа, већ само придев *papalis* – папски или папински. Сам назив папа долази од грчке ријечи *πάπας* (*papas*) што значи отац. Раст у свијести папског примата потврђује такође назив папа, који је познат од IV вијека, прво за бискупа Александрије а од VI вијека назив је примаран за Римског бискупа.⁴⁴⁶

9.3. Библијски ауторитет папе

Римски првосвјештеник свој ауторитет црпи из ауторитета Библије, односно Новог Завјета, те непосредно кроз ауторитет апостола Петра. Свето писмо је за све Цркве и црквене заједнице *norma normans non normata* (ненормирана норма која нормира).⁴⁴⁷ У Библији налазимо неколико мјеста, директних и индиректних, из којих се црпи ауторитет, примат, односно свједочанство о водећој улози Петра: *Ив 1,42*, односно први ученици; *Мат 16,13-18*, односно исповјест Петрова; *Ив 21,15-17*, гдје Исус додјељује Петру првенство; *Лк 22,31-32*, посебна заштита Петра, и др. У Ивановом јеванђељу стоји: „Доведе га Исусу, а Исус га погледа и рече: »Ти си Шимун, син Иванов! Зват ћеш се Кефа! « – што значи »Петар - Стијена«. (*Ив 1, 42*)“. Наиме, арамејска ријеч кефа значи стијена, док је грчки превод - петра, а када се дода наставак за мушки род добија се петрос, одакле се извлачи име Петар. У библијском дискурсу, промјена имена рађала је одређене репрекусије у смислу новог задатка, нове службе, посебно ако се узме у обзир важност имена тога периода. Дакле некадашњи Шимун,

⁴⁴⁴ Цврље Вјекослав, *Ватиканска дипломација*, Школска књига, Кршћанска Садашњост, Загреб, 1992., стр. 5.

⁴⁴⁵ Lascelles Christopher, *Pontifex maximus: A short history of the popes*, Cruх Publishing, 2017., р. 3-4.

⁴⁴⁶ Икић Н., *op. cit.*, стр. 315.

⁴⁴⁷ Икић Нико, *Je ли примат доиста библијски утемељен? Поглед из новије католичке екуменске перспективе*, *Diacovensia* 21(2013.), стр. 458.

садашњи Петар, према католичкој егзегези добија нови идентитет и статус. Промјена имена, од Шимуна у Петар, може се објаснити и повезати са старозавјетним догађајем, када Господ позива Аврама и даје му ново име, име «Абрахам» (Пост 17, 5).⁴⁴⁸ Придавање имена повезано је, дакле, са призивом и задатком.

У Матејевом јеванђељу стоји: „Када Исус дође у крајеве Цезареје Филипове, упита ученике: »Што говоре људи, тко је Син Човјечи? « Они рекоше: »Једни да је Иван Крститељ; други да је Илија; трећи опет да је Јеремија или који од пророка. « Каже им: »А ви, што ви кажете, тко сам ја?« Шимун Петар прихвати и рече: »Ти си Христ-Помазаник, Син Бога живога.« Нато Исус рече њему: »Благо теби, Шимуне, сине Јонин, јер ти то не објави тијело и крв, него Отац мој, који је на небесима. А ја теби кажем: »Ти си Петар-Стијена и на тој стијени саградит ћу Цркву своју и врата паклена неће је надвладати! Теби ћу дати кључеве краљевства небескога, па што год свежеш на земљи, бит ће свезано и на небесима, а што год одријешиси земљи, бит ће одријешено на небесима.“ (Мт 16, 13-18)“. Иако је питање постављено у множини, апостолима, Христове ријечи инаугурације да је Петар стијена имплицирају једну врсту примата, „камена Цркве“, из којих извире канонска власт монархистичког устројства као дериват Божије власти. То је библијски коријен уређења Ватикана као апсолутне монархије.⁴⁴⁹ Ови стихови послужили су као основ папског грба и заставе Ватикана. Наиме, два кључа, први сребрни, други златни, први за Земљу, други за Небо. Кључ је симбол власти. Симболична значења кључа прозилазе заправо из схватања да врата могу или да се отворе или да се затворе и да не постоји ништа између.⁴⁵⁰ *A fortiori*, апостол Петар је кључар, односно вратар који отвара „врата духовне ризнице и унутрашњег богатства и који, помоћу духовне власти коју је добио, може да отвори или затвори људима врата неба, тако што ће их примити у цркву крштењем или екскомуницирати“.⁴⁵¹ Петар има овлашћење да управља Божјом кућом, Црквом, а "свезивање и развезивање" означава овлашћење да отпусти гријехе, прогласи доктринарне пресуде и донесе дисциплинске одлуке у Цркви. Исус је овластио овакав ауторитет Цркви кроз службу апостола, а нарочито кроз службу Петра, јединог коме је посебно повјерио кључеве краљевства. Дакле, сходно старом правилу да ко посједује

⁴⁴⁸ Моро Душан, СВЕТОПИСАМСКО УТЕМЕЉЕЊЕ И РАЗВОЈНА ЛИНИЈА ПЕТРОВЕ И ПАПИНСКЕ СЛУЖБЕ ЈЕДИНСТВА, Служба Божја 45 (2005.), бр. 1., стр. 35-62., стр. 40.

⁴⁴⁹ Мишчин Д., *op. cit.*, стр. 59.

⁴⁵⁰ Гарден Нанон, Олореншо Робер, *LAROUSSE Мали рјечник симбола*, Лагуна, Београд, 2011., стр. 249.

⁴⁵¹ *Ibid.*, 628.

кључ града посједује власт над њим, Петар је добио власт, „*protestatem a solo Deo accepit*“, над Црквом, чиме се искључује његова квалификација као *primus inter pares* или *primatus honoris*. Треба напоменути да разликујемо примат части (*honoris – ta presbeia tes times*), на основу личних одлика (*directionis, inspectionis – tes arches, tou antiarhein*), те примат власти или јурисдикције (*exousias*).⁴⁵² Римски првосвјештеник посједује управо овај примат власти или јурисдикције, који синергише цјелокупну власт (извршну, законодавну и судску), који је признат његовом претходнику, родоначелнику, св. Петру. Примат као власт у територијалном контексту може бити регионалан (бискуп Рима), аутокефалан (посебно код православних цркава изражен), и универзалан (примат Рима). И кључеви и стијена симболизују власт на земљи и на небу, али и есхатолошку димензију Божијег храма. Дакле, римски богослови кажу Христос је овдје поставио Петра за камен темељац, станац камен, на ком почива црква и дао му због тога у највишој истанци кључеве од цркве, тј. право располагања у цркви и тиме право да свезује и разрјешује, што је идентично са кључарском влашћу, јер свезати и разријешити, закључавати и отварати, забрањивати и дозвољавати синоними су код Источњака.⁴⁵³ Петрова је права вјера, будући да је тачно исповиједио истину о Исусу, који га проглашава „блаженим“, и поред чињенице да то није рекао сопственим напорима закључивања него му је то дато од Бога Оца. Из екуменске перспективе остаје дилема да ли се ријеч „камен или стијена“ односи на самог Исуса, на вјеру Петрову, или на самог Петра.

Јеванђеље по Ивану нам доноси још једану базу из које се извучи примат. Наиме, треће појављивање Исуса ученицима након васкрсења обиљежено је и следећим ријечима упућених Петру: „*Након доручка упита Исус Шимуна Петра: »Шимуне Иванов, љубиш ли ме више него ови?» Одговори му: »Да, Господине, ти знаш да те волим!» Каже му: »Паси јагањце моје!» Упита га по други пут: »Шимуне Иванов, љубиш ли ме?» Одговори му: »Да, Господине, ти знаш да те волим!» Каже му: »Паси овце моје!» Упита га трећи пут: »Шимуне Иванов, волиш ли ме?» Ражалости се Петар што га упита трећи пут: »Волиш ли ме?» на му одговори: »Господине, ти све знаш! Теби је познато да те волим.» Каже му Исус: »Паси овце моје!» (Ив 21, 15-17).* Под „овце моје“ подразумијевају се апостоли, што имплицира примат о вјерском

⁴⁵² Павић Јурај, *ДОКТРИНАРНЕ РАЗЛИКЕ ИЗМЕЂУ РИМОКАТОЛИКА И ПРАВОСЛАВАЦА*, Друго непромијењено издање, Загреб, 1986., стр. 29.

⁴⁵³ Поповић Јевсевије, *Општа црквена историја: књига I*, Прометеј, Нови Сад, 19954., стр. 267.

учењу, који је прије свега пастирски. Због тога се новоизабраном папи у церемонији устоличења ставља бијела вунена врпца, на којој се налазе два црквена крста, тзв. палиј, симболизујући тежину пастирске службе. Палиј носи папа као знак пунине власти, коју он делегира митрополитима, надбискупима, патријарсима и примасима (*plenitudo pontificalis officii*) у знаку директне повезаности са Светом Столицом, како у јурисдиктичком смислу, тако и у литургијском, будући да се палиј том приликом узима са гроба и тијела св. Петра (*de corpore Beati Petri sumptum*).⁴⁵⁴ У Лукином јенанђељу стоји да је апостол Петар добио једну врсту посебног третмана, који нису имали остали апостоли: „»Шимуне, Шимуне, ево Сотона зауска да вас прорешета као тиеницу. Али ја сам молио за тебе да не малакише твоја вјера. Па кад к себи дођеш, учврсти своју браћу.« (Лк 22, 31-32)“. Такође, Петрова посебна улога огледа се и у чињеници да он иступа испред осталих апостола, да на апостолском сабору има посебну улогу (Д 15), да је глава прве јерусалимске цркве (Д1, 11), да је први свједок васкрснућа (Лк 24, 34-36; Кор 15, 5), и сл.

Оно што је било видљиво у Петру, тј. оно што је свети Петар представљао цјелокупним животом и дјеловањем, прешло је, „претопило се у првенство, првотну задаћу, служење Римског бискупа“.⁴⁵⁵ Тај пренос са рибара Шимуна на његове наследнике релевантан је у симболици папског тзв. рибарског прстена (*anulus piscatoris*), који садржи слику св. Петра који баца мрежу из чамца („од сада ћеш ловити људе“ Лк 5, 10), и именом папе који га носи. Смрђу папе и „уништењем рибарског прстена (разбијањем чекићем) и оловног печата којима се отпремају апостолска писма“ забршава се понтификат.⁴⁵⁶

Процес сазријевања примата почивао је на аргументима посебног апостолског наслеђа, библијског установљења, универзалне еклизиологије и поступно се дошло до начела: *prima sedes a nemine iudicatur* – прва столица ни од кога не може бити суђена.⁴⁵⁷ Дакле овај примат Петра, задржали су наследници Свете Столице (Лино, Анаклет, Клемент, Еварист, Александар, Сиксто, Телесфор, Хигин, Пио, Аницет, Сотер,

⁴⁵⁴ Јакулъ Иван, *Канонско-литургијски прописи о палију у Кодексу канонског права из 1917., motu proprio cleri sanctitati и литургијским књигама*, Црква у свијету, 39 (2004), br. 1, 95-132., Сплит, 2004.

⁴⁵⁵ Моро Д., *op. cit.*, стр. 39.

⁴⁵⁶ APOSTOLIC CONSTITUTION *UNIVERSI DOMINICI GREGIS* ON THE VACANCY OF THE APOSTOLIC SEE AND THE ELECTION OF THE ROMAN PONTIFF, (13). Доступно на интернет адреси: http://w2.vatican.va/content/john-paul-ii/en/apost_constitutions/documents/hf_jp-ii_apc_22021996_universi-dominici-gregis.html (приступљено 10.08.2018.)

⁴⁵⁷ Икић Н., *op. cit.*, стр. 303.

Елеутерије, итд.), а Папа Павле VI 1969. године, у просторијама Екуменског савјета Цркава у Женеви обратио се ријечима: „*Зовем се Петар*“.⁴⁵⁸ Епископ Рима је епископ Цркве која чува ознаку мучеништва Петра и Павла.⁴⁵⁹ Папа Иван Павле II је у свом пасторалном походу Хрватској, на улазу у загребачку првостолницу, дочекан пјесмом *Tu es Petrus!* која понавља Христове ријечи упућене Петру у инаугурацији.⁴⁶⁰

Питање ауторитета представља једно од најделикатнијих питања хришћанства уопште, а самим тим и екуменског дијалога и приближавања цркава, наслоњених на папалатрију или римолатрију, односно на папафобију или римофобију. Екстремно гледано може се рећи да је ауторитет попримио првенствено правно, легалистичко и статично значење, а поприлично изгубио пасторално-каризматичку, динамичку дименију.⁴⁶¹ Кад је папински примат у средишту истраживања, онда треба поћи од уобичајено перципиране блоковске подјеле, каква је примјерице: *петровско-католички* модел примата, с нагласком на закон, *павловско-протестантски* модел примата, с нагласком на слободу, и *ивановско-православни* модел примата, с нагласком на љубав.⁴⁶² Протестанти осим епископалних англиканаца говоре да је Христос завео демократско устројство, докле с друге стране католици, који у Римском епископу, папи, као насљеднику апостола Петра признају видљиву главу цијеле цркве, тврде, да је Христос дао цркви монархијско устројство, да највишу власт није дао свим апостолима, него само Петру и да је овога поставио за главу цркве, тако да и рад осталих апостола мора зависити од њега.⁴⁶³ Наиме, Нови Завјет не садржи ништа о преношењу примата првог апостола Петра на сукцесоре, односно насљеднике. Међутим, „од самог почетка и са све већом јасноћом, Црква је схватила да, као што је и сукцесија Апостола у служби Епископа, тако и министарство јединства које је повјерено Петру припада сталној структури Христове цркве“.⁴⁶⁴ Примат и незаблудивост Петрове службе извиру

⁴⁵⁸ Acta Apostolicae Sedis, LXI (1969), p. 503. Доступно на интернет адреси:

<http://www.vatican.va/archive/aas/documents/AAS-61-1969-ocr.pdf> (приступљено 10.08.2018.)

⁴⁵⁹ *UT UNUM SINT* (90)

⁴⁶⁰ Мишчин Д., *op. cit.*, стр. 58.

⁴⁶¹ Икић Нико, *ОДНОС АУТОРИТЕТА ПРИМАТА И ЕПИСКОПАТА, ТЕОЛОШКИ ПОГЛЕД У СВЈЕТЛУ ДРУГОГА ВАТИКАНСКОГ КОНЦИЛА И ДОПРИНОСА НЕКИХ ТЕОЛОГА*, Богословска смотра, 83 (2013.) 2, 263–286, стр. 264.

⁴⁶² Икић Нико, *ПЕТРОВА СЛУЖБА У КАТОЛИЧКО-ПРАВОСЛАВНОЈ РЕЛАЦИЈИ: Може ли Равенски документ бити темељ теолошког зближавања?*, Црква у свијету, 48 (2013), бр. 2, 143-168, стр. 144.

⁴⁶³ Поповић Ј., *op. cit.*, стр. 266.

⁴⁶⁴ Congregation for the Doctrine of the Faith, *THE PRIMACY OF THE SUCCESSOR OF PETER*

из појма *communio* и улијевају се у *communio*, а појам *successio* изражава јемство правовјерности и свједочења, извор је сакраменталности и јединства које гарантује наслједство особа.⁴⁶⁵ Папа посједује највишу редовну власт (*plenitudo suprema potestatis*) као што је то посједовао Петар, односно он је глава цијеле Цркве, и управља и води цјелокупну Цркву, и учитељ је свих хришћана. Кроз Петрову службу Црква има тачку заједничке оријентације, симбол и инструмент свога јединства, као и слободу цркве од националних зависности.⁴⁶⁶ Примат Рима и папе најбоље рефлектује изрека „*Roma locuta, causa finita*“.

9.4. Конклава

Током постојања Цркве, од њених почетака па све до данас, избор папе, Петровог наслједника, није био униформан, већ, се тај поступак мијењао. Наиме, 1268. године смрћу папе Клемента IV у Витербу, унутар кардинала дошло је до одређених струјања, готово политичких, које су резултирале немогућношћу избора папе (била је потребна двотрећинска већина). Избор је трајао готово три године, када су грађани Витерберга прибјегли плану да кардинале затворе у изборну просторију све док не изаберу новог папу, и да ће добијати само хлеб и воду. План је уродио плодом, а 1271. године изабран је папа Гргур X, који је вођен овим искуством, издао декрет на сабору у Лиону, 1274. године, *Ubi periculum*, да кардинали морају бити закључани у просторијама, и да не буду пуштени док не изаберу новог папу. Управо овдје је први пут споменута ријеч конклава, као одраз наведеног интерегнума. Етимолошки ријеч конклава води поријекло од латинског израза *cum clave* што значи са кључем, односно под кључ затворити. У колоквијалном говору под конклавом можемо подразумијевати како сам поступак избора папе, затворене просторије у којима се врши избор, те тијело које тај избор врши, односно збор кардинала.

Конклава је данас наслоњена на апостолску конституцију папа Јована Павла II „*Univeri Dominici Gregis*” од 1996. године. У конклави се *prima facie* читава

IN THE MYSTERY OF THE CHURCH, Joseph Card. Ratzinger. Доступно на интернет адреси: http://www.vatican.va/roman_curia/congregations/cfaith/documents/rc_con_cfaith_doc_19981031_primato-successore-pietro_en.html (приступљено 10.08.2018.)

⁴⁶⁵ Икић Нико, *Communio и Successio у теологији Петрове службе*, *Diacovensia* 22(2014.)2., стр. 230.

⁴⁶⁶ Каспер Валтер, *Не постоје два Христа: бесједе и предавања*, Београдска Надбискупија, Трећи миленијум, Београд, 2004., стр. 29.

цјелокупни поредак и постулати Свете Столице и Католичке цркве, односно Божанско право – *ius Divinum* и апостолско наслеђе – *successio apostolica*. Тако Данијел Мишчин са Филозофског факултета Дружбе Исусове у Загребу, истиче двије димензије конклаве: прва, *ad intra* као одјелотворење *ius Divinum* парадигме, односно на „истом оном теолошком темељу који је формулисан и образожен у Петровој инаугурацији“; и друга, *ad extra* као независност кардиналског збора од вањских утицаја, посебно свјетовних политичких елита.⁴⁶⁷ Конституција садржи већ у првом поглављу прерогативе Кардиналског збора током упражњености Апостолске столице, у другом о кардиналским конгрегацијама за припрему избора Римског понтифа, о додатним канцеларијама у току *sede vacante*, о сахрани преминулог папе, те најважнији дио о изборима, о мјесту избора, те цјелокупна процедура избора новог Римског првосвјештеника итд. Често се конклава посматра као политички процес избора, у којима кардинали, руковођени политичким моментом, који је заступљен у истој установи световне природе, бира свог вођу. Међутим, црквено и теолошки гледано, то није случај, па су неријетки одговори од стране Католичке цркве поводом конклаве и наводних лобирања унутар кардиналског збора. Вјероватно да су ова мишљења „посвјетовљења конклаве“ и истицања политичке парадигме резултат бројих примјера у историји цркве гдје је дошло до злоупотребе, посебно у периоду Папске државе и њених најбољих и најутицајнијих година постојања. „Црква наине не нијече могућност «злоупотребе положаја и овласти» упркос вјери у божански утицај на избор Римског првосвјештеника, и то зато што се при том не може порећи постојање *релације* – односа међу двјема вољама: божанске и људске.“⁴⁶⁸ Наине, у црквеним службама одувјек је постојала кушња доказивати *potestas* (моћ) кроз сјај *auctoritas*-а.⁴⁶⁹

Право избора папе припада искључиво кардиналима Свете Римске цркве, изузев оних који су до осамдесетог рођендана стигли до дана смрти папе или дана када је Апостолски центар постао слободан. Максималан број кардинала - бирача не смије бити већи од сто двадесет. У складу са конституцијом кардинални декан или кардинал који има предност на основу старости, гласно ће прочитати следећу формулу заклетве: „Ми, сви и поједини кардинали изборници присутни на овим избору Врховног понтифа, обећавамо, обавезујемо се и присежемо да ћемо вјерно и савјесно обдржавати

⁴⁶⁷ Мишчин Д., *op. cit.*, стр. 118.

⁴⁶⁸ *Ibid.*, 113.

⁴⁶⁹ Икић Н., *op. cit.*, стр. 264.

све одредбе садржане у Апостолској конституцији *Univeri Dominici Gregis*, папе Јована Павла II, објављеној 22.02.1996. године. Такође обећавамо, обавезујемо се и заклињемо да ће било који од нас, ако буде изабран за Римског првосвјештеника, заузети за вјерно служење *munus Petrinum* пастира универзалне Цркве, и да неће пропустити потврдити и храбро бранити духовна и временска права Свете Столице.⁴⁷⁰ Након овог дијела надовезује се и дио о обавезној заклетви чувања тајне, осим у случају ако папа експлицитно не наведе другачије, те забрани подржавања или било којег уплитања интервенције са стране. Конклава се одржава у Сикстинској капели уз познате ријечи „*Extra Omnes*“, а завршава се бијелим димом и још познатијим латинским ријечима „*Habemus Papam*“!

9.5. Други ватикански концил

Стање прије Другог ватиканског концила обиљежила је поларизација између модернизма, који је настао ван црквених збивања, али полако почео да захвата и црквене кругове почетком XX вијека кроз продор савремене мисли у католичку теологију, а примарно библијског критицизма који је изњедрен у протестантизму, и антимодернизма оличеног у папи. Нови покрет теологије позат под називом „*Nouvelle théologie*“, започео је са католичким теологом Алфредом Лоазијем, који је желио да цркву приближи „вијеку који је у покрету“, односно модерном, савременом добу, који је у теологији посматран као примјена историјско-критичког метода. Иако је Лоази желио да осавремени, а не да измијени, католичку хришћанску мисао, забрањено му је да пише, те се ту први покушај модернизма, за кратко завршава – папа доноси декрет „*Lamentabili sane exitu*“ и енциклику „*Pascendi dominici gregis*“ 1907. године. Енциклика је наишла на критику о заосталости и конзервативизму цркве, како ван тако и унутар црквених кругова. Како су неки од теолога истакли да никада нису заступали ставове који се у енциклици нападају, те сматрају да се то не односи на њих, папа Пио X је донио *motu proprio Sacrorum antistitum* 1910. година, и затражио да сви свјештеници положе антимодернистичку заклетву.⁴⁷¹ Процес у првој деценији

⁴⁷⁰ *UNIVERSI DOMINICI GREGIS* (53)

⁴⁷¹ Kottje R., Moeller B., *op. cit.*, стр. 205.

двадесетог вијека је у црквену историју ушао под именом „криза модернизма“.⁴⁷² Покрет „*Nouvelle théologie*“ имао је два упоришта: први, у Белгији међу доминиканцима тзв. Ле Солшуар (Мари Доминик Шену, Ив Конгар), друго, у Лиону међу језуитима тзв. Фувриер (Анри де Лубак, Жан Данијелу). Године 1950. папа Пио XII објављује енциклику *Humani generis* против покрета нове теологије. Међутим, ствари се мијењају доласком папа Ивана XXIII, тог „прелазног папе“ како су га многи звали тада.

Крај Другог свјетског рата и послеријатна обнова Европе створили су ново друштво, којем је Католичка црква морала да одговори у виду нових позиција. Све је почело понтификатом папе Ивана XXIII (1958-1963), који је био у поодмаклим годинама (1958. године када је изабран за папу имао је 77 година), те за нешто мање од три мјесеца свог понтификата најавио концил. Најава концила била је „неочекивана, ненадана и изненадна за готово сва окружења, заокупљена озрачјем хладног рата између Совјетског и Западног блока и задовољна инертним католиштвом утабореном у својим сигурностима“.⁴⁷³ Наиме, у базилизи св. Павла изван зидина папа Иван XXIII је 25.01.1959. године најавио концил на опште запрепашћење седамнаест кардинала који су ту били присутни. Упоредо с тим дошло је до једног неспоразума – док у староцрквеном и католичком лексикону ријеч „екуменски“ значи исто што и „општи“, односно који обухвата цјелу Цркву, сада се у вези са савременим екуменским покретом, најави „екуменског концила“ разумјела као да папа жели велики сабор уједињења који би поново успоставио јединство свих хришћана.⁴⁷⁴ Међутим, овај концил није био екуменски у том смислу, смислу уједињења, већ једна врста дијалога Католичке цркве са Протестантским и Источним црквама, са савременим свијетом, и посебно њен дијалог са самом собом, дијалог унутрашњег освјешћивања и отварања ка спољашњости и будућности. Дакле, концил је примарно унутрашња ствар Католичке цркве, а тек секундарно дијелог са хришћанством, а и са осталим религијама, и посебно да је ријеч о папиној личној одлуци да сазове сабор користећи свој примат и прерогативе унутар Цркве.

⁴⁷² Кинцлер Клаус, *Вјерски фундаментализам: Хришћанство-јудаизам-ислам*, Клио, Београд, 2002., стр. 48.

⁴⁷³ Alberigo Giuseppe, *Kratka Povijest Drugog Vatikanskog Koncila (1959. -1965.)*, Kršćanska Sadašnjost, Zagreb, 2008., стр. 17.

⁴⁷⁴ Франзен А., *op. cit.*, стр. 328.

Други ватикански сабор је заиста означио завршетак једног раздобља у историји Цркве («крај противреформације», односно крај »Средњег вијека у литургији«).⁴⁷⁵ То је најбоље исказао сам папа, чије су ријечи наишле на безброј цитирања и понављања увијек када је ријеч о Другом ватиканском концилу: „Нисмо на земљи да чувамо музеј, него да његујемо цватећи врт пун живота“, те незабораван *light motive* или гесло концила тзв. *aggiornamento*⁴⁷⁶ – осавремењење, али не само у смислу пуког прилагођавања времену, већ представља потпуни преокрет у мишљењу. Преокрет који окреће леђа прошлости, те води рачуна о садашњости и гледа у будућност – преокрет раван историјским линијама Константина Великог или Реформације, али и „превађавање константиновог раздобља и његове уске повезаности између религије и политике, државе и Цркве, одрицања уског противреформацијског духа конфесионализма у Цркви и прелаз из раздобља тридентске теологије и животних облика на црквену егзистенцију у овоме свијету која одговара данашњем менталитету и модерним спознајама“.⁴⁷⁷ „Концил је *magna carta* за пут Цркве у трећи миленијум“ истакао је бискуп Валтер Каспер.⁴⁷⁸ Папа је у свом говору у 1959. године изнио циљеве концила: спровести обнову Цркве у односу на свијет и дати јој начина да води дијалог са свим људима, невјерницима или вјерницима других вјера или других вјероисповјести с једне стране, тражити јединство Римске цркве с истичним црквама с друге стране, а нешто касније у свом обраћању римском клеру одредиће и другу тачку коју је имао прилике пробудити у Истанбулу у разговору с грчким православним патријархом: „Нећемо судити историји. Нећемо покушати сазнати ко је био у праву, а ко у криву. Свако носи свој дио одговорности. Желимо речи само једно, ујединимо се. Окончајно већ једном неслогу“.⁴⁷⁹ Доминиканац Ив Конгар (1904-1995) на дан отварања Другог ватиканског сабора 11.10.1962. године у „свом је дневнику незадовољно записао да до тога тренутка Црква није никада на тапет ставила задаћу изласка из константиновског времена“.⁴⁸⁰

⁴⁷⁵ Анчић Н. Анте, *Како данас читати и разумјети Други ватикански сабор*, Богословска смотра, вол. 75, бр. 3, 2005, стр. 667-686., стр. 671.

⁴⁷⁶ Гледајући изворно, појам *aggiornamento* потиче из италијанског трговачког говора и значи „актуализирати рачуноводствене књиге“.

⁴⁷⁷ Франзен А., *op. cit.*, стр. 329.

⁴⁷⁸ Каспер Валтер, *Трајно значење другог ватиканског сабора за Цркву*, Предавање пред члановима теолошког симпозијума у поводу концилског јубилеја, 25. листопада 1995. у Сплиту, стр. 7.

⁴⁷⁹ Mercier J., *op. cit.*, стр. 282.

⁴⁸⁰ Медвед Марко, *Католици и политика: од Syllabusa Пија IX. до Другог ватиканског концила*, Ријечки теолошки часопис, год. 21 (2013), бр. 2., стр. 342.

Припрема Сабора започела је позивом упућеним свим бискупима, поглаварима редова, свеучилиштима и католичким факултетима да поднесу приједлоге за програм расправе – послато је готово 2812 писмених упита, а у Ватикан је стигло око 2150 писмених одговора, које је Предприпремна комисија претресла и доставила их даљим комисијама које су на основу тога израдиле предлоге и упуте. Како се приближавала свјетковина Духова, папа Иван XXIII концил је назвао „новом Педесетницом“, што је касније цијело вријеме пратило концил.⁴⁸¹ Одлучено је да ће концил да се зове „*Други ватикански концил*“ (да неће бити настављен прекинути Први ватикански концил), као и десет припремних комисија које су за задатак имале да израде шеме и декрете који су требали да буду стављени пред Концил. Испитивање и усаглашавање свих схема које су требале да се ставе пред Концил био је задатак средишње комисије на чијем челу је био папа лично. Наиме, ове комисије су именоване 05.06.1960. године. Поред комисије за апстолан лаика уврштен је Секретаријат за јединство хришћана, који је папа установио неколико недеља раније на приједлог њемачког надбискупа и кардинала Беа⁴⁸², „који добија средишњу важност на Концилу, а чак се говори да без њега Иван XXIII не би добио онакав концил какав је желио“.⁴⁸³ Припремне комисије припремиле су шездесет и девет шема, али долази до вишеструког ограничавања, најприје на седамнаест, а потом и на тринаест шема, уз све дуже трајање Концила. Треба истаћи да је првих шездесет и девет шема или нацрта које су предложене на почетку Концила „представљале прије неки сажетак у прошлост усмјерених теолошко-црквених погледа неголи усмјерење за садашњост и будућност“.⁴⁸⁴

Конституцијом *Humanae salutis*, 25.12.1961. године, Концил је службено сазван за следећу годину. У наредном документу *Concilium diu* од 02.02.1962. године, одређено је да Концил почне са радом 11.10.1962. Тако је и свечано отворен Концил, двадесет и први екуменски концил Католичке цркве, у присуству 2540 бискупа и других црквених отаца, уз папин говор на латинском језику под називом *Gaudet mater Ecclesia* – Радује се мајка Црква, који је трајао готово тридесет и пет минута. „Употреба латинског језика и емоције које су тада услиједиле многим су онемогућиле да се одмах диве његовој тежини, јер радило се о најважнијем чину понтификата папе Ивана и

⁴⁸¹ Alberigo G., *op. cit.*, стр. 17.

⁴⁸² *Ibidem.*, 35.

⁴⁸³ Wenzel Knut, *Mala Повијест Другог атиканског концила*, Кршћанска садашњост, Загреб, 2008., стр.

17.

⁴⁸⁴ Франзен А., *op. cit.*, стр. 329.

вјероватно једном од најзахтјевнијих и најзначајнијих чина у Католичкој цркви у савременом добу.⁴⁸⁵ Концил је имао десет сједница и 168 генералних конгрегација тијеком четири раздобља сједница: прво, од 11.10. до 08.12. 1962.; друго, од 29.09. до 04.12.1963.; треће, од 14.09. до 21.11. 1964.; четврто, од 14.09. до 08.12.1965. године.⁴⁸⁶ Сваки бискуп је имао свог теолога као савјетника, тзв. *periti*, а неки уважени теолози су постали службени савјетници концила, као нпр. њемачки теолог Карл Ранер, француски Ив Конгар, као и будући папа Бенедикт, тадашњи Јозеф Ратзингер. Наиме, покрет *Нове теологије* који је био у сијенци, сада је имао значајну улогу и готово пресудно утицао на Концил. На концилу су били присутни и некатолички посматрачи, који су имали и улогу савјетника. Услиједила је и смрт папе Ивана 1963. године, на чијој је сахрани било више људи него на сахранама ранијих папа. Папа Иван за живота је објавио осам енциклика, а посебно су значајне *Mater et Magistra* – Мајка и учитељица од 1961. и *Pacem in terris* – Мир на земљи од 1963. године. Његов понтификат остаће познат и по вишеструком дипломатском посредовању - нпр. у Кубанској кризи или у дипломатским односима с комунистичким земљама средње и источне Еуропе с циљем да се олакша положај тамошњих католика. На његово мјесто дошао је папа Павле VI, који је наставио рад и правац којим је ишао Концил. Екуменско дјеловање новог папе показује чињеница да је отишао на ходочашће у Јерусалим од 04. до 06.01.1964. године, те се ондје сусрео с цариградским патријархом Атенагором, када су међусобно двојица представника својих Цркава, Католичке и Православне, укинули оне анатеме које су још 1054. године поставили цариградски патријарх Михајло I Целуларије и изасланик папе Лава IX, Хумберто де Силва.

Други ватикански концил донио је шеснаест докумената и то: четири конституције (1. Конституција о литургији - *Sacrosanctum Concilium*; 2. Догматска конституција о Цркви - *Lumen Gentium*; 3. Догматска конституција о божанском открићењу - *Dei Verbum*; 4. Пастирска конституција о Цркви - *Gaudium et Spes*), девет декрета (1. Декрет о средствима друштвеног информисања (о медијима) - *Inter Mirifica*; 2. Декрет о Источним црквама - *Orientalium Ecclesiarum*; 3. Декрет о екуменизму - *Unitatis Redintegratio*; 4. Декрет о пастирској служби бискупа - *Christus Dominus*; 5. Декрет о васпитању и образивању свјештеника - *Optatam Totius*; 6. Декрет о обнови редовничког (монашког) живота - *Perfectae Caritatis*; 7. Декрет о апостолату лаика -

⁴⁸⁵ Alberigo G., *op. cit.*, стр. 47.

⁴⁸⁶ Kottje R., Moeller B., *op. cit.*, стр. 299.

Apostolicam Actuositatem; 8. Декрет о служби и животу презвитера - *Presbyterorum Ordinis*; 9. Декрет о мисионарској дјелатности Цркве - *Ad Gentes*), и три декларације (1. Декларација о хришћанском васпитању - *Gravissimum Educationis*; 2. Декларација о односу цркве према нехришћанским религијама - *Nostra Aetate*; 3. Декларација о слободи вјероисповјести - *Dignitatis Humanae*).

Други ватикански концил увео је нови науч о Цркви везивајући се за слике из Библије, што се посебно види у квалификацији Цркве као „народ Божији“, чија је идеја дубоко укоријењена у Старом и Новом Завјету.⁴⁸⁷ Дакле, кроз Догматску конституцију о Цркви - *Lumen Gentium*, обрађена је црквена хијерархија и шема Цркве, чиме је дошло до удаљавања од историјски доминантне пирамидалне структуре на челу са папом, затим епископима, па свјештенством, и са изразито пасивним положајем лаика. Иако је у суштини потврдио науч Првог ватиканског концила, Други ватикански концил је кроз *Lumen Gentium* уредио однос бискупа и њиховог односа са папом. Наиме, „Премда бискупи појединачно немају повластицу незаблудивости, они ипак, када се, иако распршени по свијету, али чувајући свезу заједништва међу собом и с Петровим насљедником, аутентично научавају о стварима вјере и ћудоређа сложе у некој одлуци као коначно обавезној, тако незаблудиво износе Христов науч“.⁴⁸⁸ Дакле, бискупски збор црпи свој легитимитет и легалитет из аспостола – бискупи „по насљедству, које тече од почетка, имају младице апостолског сјемена“.⁴⁸⁹

⁴⁸⁷ McGrath E. Alister, *Увод у кршћанску теологију*, EX LIBRIS, Теолошки факултет Матија Влачић Илирик, Загреб, стр. 472-475.

⁴⁸⁸ *Lumen Gentium* (25)

⁴⁸⁹ *Lumen Gentium* (20)

10. ЗАКЉУЧАК

Појам *Sancta Sede* иако *prima facie* једноставан, одликује га сложеност и вишедимензионалност, као и дихотомија свјетовног и светог. Често се у колоквијалном говору, па и у стручној литератури, ставља знак једнакости између Свете Столице и других појмова, попут Ватиканског града, сувјерене државе Ватикан, Католичке цркве, папе, Римске курије и сл. Међутим, међу њима постоји диференцијација и свакако да не представљају синониме, ни у интерном ни у међународном смислу. Појам Света Столица интегрише прије свега једну црквену, еклизиолошку димензију и теологију, али и једну државну, правно-политичку димензију, те представља медијум који спаја Ватикан и Католичку цркву у једну цјелину. Елементи светог и свјетовног су непосредни пратиоци Свете Столице, те истовремено сапостоје. Међутим, један елемент, или светог или профаног, у одређеном историјском тренутку, преовладава, али то никако не значи да су у таквим датостима претежне или преовладавајуће већине избрисан елемент другог. Наиме, они коегзистирају, и увијек су присутни, некад у мањем, а некад у већем обиму. Њихова тијесна повезаност рефлектује да, макар у практичним посљедицама, сваки од њих дијели природу другог.

Света Столица је специфичан, *sui generis* субјект међународног права и међународних односа, с једне, и хијерархијски врх Католичке цркве, с друге стране. У канону 361. *Codex Iuris Canonici* од 1983. године дефинисан је појам Свете Столице: „Под називом Апстолска столицом или Света Столица долазе не само Римски првосвјештеник него и Државно тајништво, Вијеће за јавне црквене послове и друге установе Римске курије, осим ако је из нарави ствари или склопа говора очито нешто друго“. Из наведеног канонског оквира, Свету Столицу можемо посматрати рестриктивно и екстензивно. Света Столица у рекстриктивном смислу (тумачењу) своди се на Врховног првосвјештеника или папу, односно папску канцеларију, док у екстензивном обухвата његову администрацију или Римску курију. У Декрету о пастирској служби бискупа Другог ватиканског концила, *Christus Dominus*, стоји да „у остваривању врховне, потпуне и непосредне власти у универзалној Цркви, Римски понтиф користи одељења Римске курије које, стога, обављају своје дужности у његово име и под његовим ауторитетом, на добробит цркава и на службу посвећених

пастира“. А *Codex Iuris Canonici*, у канону 360., дефинише саму Римску курију, „преко које Римски првосвјештеник обичава вршити послове опште Цркве и која у његово име и његовом влашћу врши службу на добробит и на служење Црква, састоји се од Државног или Папског секретаријата, Вијећа за јавне црквене послове, зборова, судишта и других установа, чије се уређење и мјеродавност одређују посебним законом“. Римска курија наслоњена је на конституцију *Pastor Bonus* папе Јована Павла II од 1988. године, па у њен састав улазе: Државни секретаријат, који се састоји из два дијела - први „Секција за опште послове“ и други „Секција за односе са државама“, девет Конгрегација, дванаест Понтификалних савјета, три суда, као и Канцеларије, Папске комисије и друга тијела Римске курије. Назив Света Столица је релативно тешко схватљив и растумачен, будући да се његово тежиште премјешта из теолошке и еклизиолошке равни у профану, свјетовну димензију као примарну. Тзв. *successio apostolica* игра кључну улогу у разумијевању Свете Столице - апостолски ранг, и посебно ранг апостола Петра, удружен са геостратешким и историјским битностима (једина апостолска општина на Западу), омогућио је Риму и Римском бискупу посебан положај. У теолошком смислу подлога таквом процесу била је универзална еклизиологија, а Римска црква је уистину постала *mater et magistra* цијелог Запада. Индикативне су ријечи св. Амброзија: „*Ubi Petrus, ibi Ecclesia. Ubi Ecclesia nulla mors sed via aeterna*“.

Међународни статус Свете Столице је вјековима нападан и брањен, егзистирајући у раскораку између монарха и папе, шефа државе и шефа цркве. Међународноправни субјективитет Свете Столице до 1870. године био је неупитан, заснивао се на чињеници да је Врховни првосвјештеник био монарх или сувјерен Папске државе која се налазила на Апенинском полуострву. Захваљујући држави на чијем челу је био, његов међународноправни капацитет, у средњем вијеку па све до анексије од стране Краљевине Италије, није будио питања нетериторијалног, религијског субјекта, и поред чињенице да је ријеч о вјековима у којима је религија била манифестована у готово свим аспектима живота. Данас можемо говорити о три историјске епохе у којима се испољавала и демонстрирала међународноправна личност Свете Столице: прва, кроз постојање Папске црквене државе, наслоњене на сукоб између *sacerdotiuma* и *imperiuma*; друга, нестанком исте 1870. године и отварањем тзв. Римског питања до 1929. године; трећа, од 11.02.1929. године потписивањем Латеранских споразума до данас. Света Столица је специфичан субјект међународног

права због првенства духовног и теолошког дефинисања, које деривира из хришћанског предања о предаји власти апостолу Петру, некадашњем Шимуну, да руководи Црквом, инаугуришући тиме првог папу и бискупа Рима, чија је власт од самога Бога (*potestatem a solo Deo accepit*). Ова теолошко-канонска дефиниција поткрепљује његово историјско-правно стање, јер мјесто Свете Столице на међународној сцени може се објаснити својим врховним ауторитетом Католичке цркве, која кроз њу има међународноправни статус. Света Столица као главно тијело управљања Католичке цркве дјелује на међународној сцени у својству сувјереног члана међународне заједнице, чији се сувјеренитет манифестује кроз религиску, духовну и универзалну форму. Не треба мијешати духовну власт папе којом као Римски бискуп управља цијелом Црквом као насљедник св. Петра и намјесних Христов на Земљи, гдје је сваки католик потчињен папи и везан за његов црквени сувјеренитет испољен у духовном поглавару, од папиног цивилног сувјеренитета рефлектованог кроз историјске и црквене датости јединства Цркве, гдје сваки ентитет, државни или недржавни, католички или некатолички, признају, или, пак, морају признавати. Он је независан од било којег ентитета, црквеног или свјетовног, у циљу обављања своје узвишене мисије, и иманентан му је појам сувјерености. Наиме, папа своју сувјереност не црпи из територијалног сувјеренитета над римском енклавом – Ватикан, већ од изуетног, јединственог и посебног положаја сукцесора апостола Петра, који стоји *vis a vis* са осталим сувјеренима. Дакле ријеч је о специфичном, јединственом, атипичном субјекту, који је јединствен по својим карактеристикама, те различит у односу на друге, типичне субјекте међународног права (државе и међународне организације). Посебна природа Свете Столице разликује је од држава у њеном религијском и спиритуалном задатку, наспрам којег стоје профане, свјетовне и темпоралне активности и задаци држава. Професор међународног јавног права Миленко Крећа најбоље је дефинисао међународноправни субјективитет Свете Столице као амалгам - спој елемената субјективитета својственим државама, с једне стране, и елемената субјективитета иманентних међународним организацијама, са друге стране. Међународноправни субјективитет Свете Столице неспоран је кроз *ius representationis*, односно *ius legationis*, те кроз разгранату дипломатску мрежу и присуство у међународним организацијама, које *de facto* представљају институционализацију међународних односа, како политичке тако и аполитичке природе, а посебно кроз статус државе посматрача у ОУН. Кроз дипломатску активност најстаријег европског субјекта у

међународним односима надовезује се и тзв. *ius contrahendi*, како у виду конкордата тако и осталих билатералних али и мултилатералних уговора. Како је Света Столица медијум који спаја једну државу, Ватикан, и једну вјерску организацију, цркву, Католичку, њен међународноправни субјективитет је двоструко оправдан. Ватикан са симболичном територијом и становништвом нераскидиво је везан за Свету Столицу јер представља трећи конститутивни елемент државе, сувјерену власт. Дакле, релација Света Столица Ватикан јесте однос владе и државе, те као такав не доводи у питање субјективитет. Међутим, питање јесте чији субјективитет, Ватикана или Свете Столице? Однос Свете Столице и Католичке цркве јесте хијерархијски однос, јер Света Столица предстаља врх пирамиде и оно што је дефинише и разликује у односу на организације сличног типа. Црква као институција није ни временски ни просторно ограничена, макар у теолошком смислу, а неки њени видови су признати међународним правом, о чему свједочи и сам примјер Свете Столице. Иако је легалитет тога у крајњој линији упитан, легитимитет је неоспоран, наслоњен на чињеници да је ријеч о конфесији која је најбројнија и најраспрострањенија у свијету, те Цркви која је директно и нераскидиво везана за појам „западна цивилизација“. Управо, међународна субјективност и присуство Свете Столице су посљедица вишевјековне активности централног, средишњег управног тијела Католичке цркве, наслоњене на историјске чињенице, канонско право и међународно право. Однос Свете Столице и Ватикана стоји у раскораку између монистичке и дуалистичке теорије и поред чињенице да је у међународном праву и међународним односима доминира последња. Однос Свете Столице и Католичке цркве испољен је кроз теолошки видик канонске теорије, и доминантне у позитивном међународном праву интернационалистичке теорије. Дакле, са аспекта позитивног међународног права Света Столица и Држава Ватиканског Града посједују субјективитет у међународном јавном праву, независно један од другог, односно, ријеч је о паралелном субјективитету. Римокатоличка црква као цјелина, није субјект међународног права (само њен врх – Света Столица), али јесте субјект међународних односа. „Мањкавости“ субјективитета, како Свете Столице тако и Државе Ватиканског Града, не производе дејства у међународном праву, и поред бројних дискусија и критика: с једне стране, због њихове блискости и узајамне повезаности долази до „конвалидације“, а са друге стране симбиоза са Католичком црквом, универзалном организацијом која стоји у „раскораку“ између земаљског и небеског.

ЛИТЕРАТУРА

1. „*Papal diplomacy, God’s Ambassadors*”, *The Economist*, 19 July 2007. Доступно на интернет адреси: <http://www.economist.com/node/9516461> (приступљено 01.08.2018.)
2. Abdullah Yasmin, *The Holy See at United Nations Conferences: State or Church?*, *Columbia Law Review*, vol. 96, no. 7, 1996, pp. 1835–1875. Доступно на интернет адреси: JSTOR, www.jstor.org/stable/1123295 (приступљено 30.07.2018.)
3. *ACCORDO TRA LA SANTA SEDE E LA REPUBBLICA ITALIANA CHE APPORTA MODIFICAZIONI AL CONCORDATO LATERANENSE*. Доступно на интернет адреси: http://www.vatican.va/roman_curia/secretariat_state/archivio/documents/rc_seg-st_19850603_santa-sede-italia_it.html (приступљено 01.08.2018.)
4. *Acta Apostolicae Sedis*, LXI (1969). Доступно на интернет адреси: <http://www.vatican.va/archive/aas/documents/AAS-61-1969-ocr.pdf> (приступљено 10.08.2018.)
5. Adams Evan, *Holly See History*, Soint Educations Academy, 2016.
6. Alberigo Giuseppe, *Kratka Povijest Drugog Vatikanskog Koncila (1959. -1965.)*, Kršćanska Sadašnjost, Zagreb, 2008.
7. APOSTOLIC CONSTITUTION *PASTOR BONUS*, JOHN PAUL, BISHOP, SERVANT OF THE SERVANTS OF GOD FOR AN EVERLASTING MEMORIAL. Доступно на интернет адреси: http://w2.vatican.va/content/john-paul-ii/en/apost_constitutions/documents/hf_jp-ii_apc_19880628_pastor-bonus.html#GENERAL%20NORMS (приступљено 27.07.2018.)
8. APOSTOLIC CONSTITUTION *SACRAE DISCIPLINAE LEGES* OF THE SUPREME PONTIFF POPE JOHN PAUL II FOR THE PROMULGATION OF THE NEW CODE OF CANON LAW. Доступно на интернет адреси: http://w2.vatican.va/content/john-paul-ii/en/apost_constitutions/documents/hf_jp-ii_apc_25011983_sacrae-disciplinae-leges.html (приступљено 06.08.2018.)
9. APOSTOLIC CONSTITUTION *UNIVERSI DOMINICI GREGIS* ON THE VACANCY OF THE APOSTOLIC SEE AND THE ELECTION OF THE ROMAN PONTIFF. Доступно на интернет адреси: http://w2.vatican.va/content/john-paul-ii/en/apost_constitutions/documents/hf_jp-ii_apc_22021996_universi-dominici-gregis.html (приступљено 10.08.2018.)
10. Arangio-Ruiz Gaetano, *On the Nature of the International Personality of the Holy See*, *Revue Belge De Droit International*, 1996. Доступно на интернет адреси: <https://ssrn.com/abstract=2634571> (приступљено 26.07.2018.)
11. Araujo J. Robert, *The International Personality and Sovereignty of the Holy See*, 50 *Cath. U. L. Rev.* 291 (2001). Доступно на интернет адреси: <http://scholarship.law.edu/lawreview/vol50/iss2/3> (приступљено 01.08.2018.)
12. Araujo R. John, . Lucal A. John, *A Forerunner for International Organizations: The Holy See and the Community of Christendom: With Special Emphasis on the Medieval Papacy*, *Journal of Law and Religion*, vol. 20, no. 2, 2004. Доступно на интернет адреси: JSTOR, www.jstor.org/stable/4144667. (приступљено 25.07.2018.)
13. Araujo Robert, *The Holy See -- International Person and Sovereign*, *Ave Maria International Law Journal*, 2011., Vol. 1, No. 1, 2011. Доступно на интернет адреси: <https://ssrn.com/abstract=2141779> (приступљено 20.07.2018.)

14. Barbato Mariano, *A State, a Diplomat, and a Transnational Church: The Multi-Layered Actorness of the Holy See, Perspectives*, vol. 21, no. 2, 2013, pp. 27–48.
Доступно на интернет адреси: JSTOR, www.jstor.org/stable/24624544. (приступљено 26.07.2018.)
15. Barberini Giovanni, *Le Saint-Siège : sujet souverain de droit international*, Cerf, Paris, 2003.
16. Bathon N. Matthew, *The Atypical international status of the Holy See*, published in *Vanderbilt Journal of Transnational Law*, Vanderbilt University, School of Law, 2001-05-01. Доступно на интернет адреси: https://bahai-library.com/bathon_status_holy_see (приступљено 30.07.2018.)
17. Bederman J. David, *International Law in Antiquity*, Cambridge University Press, Cambridge, 2004.
18. BENEDICT XVI, *GENERAL AUDIENCE*, Wednesday, 22 February 2006. Доступно на интернет адреси: http://w2.vatican.va/content/benedict-xvi/en/audiences/2006/documents/hf_ben-xvi_aud_20060222.html (приступљено 20.07.2018.)
19. *BILATERAL RELATIONS OF THE HOLY SEE*. Доступно на интернет адреси: http://www.vatican.va/roman_curia/secretariat_state/documents/rc_seg-st_20010123_holy-see-relations_en.html#top (приступљено 03.08.2018.)
20. Byrnes A. Timothy, *Sovereignty, Supranationalism, and Soft Power: The Holy See in International Relations*, *The Review of Faith & International Affairs*, 15:4, 6-20, DOI:10.1080/15570274.2017.1392140. Доступно на интернет адреси: <https://doi.org/10.1080/15570274.2017.1392140> (приступљено 28.07.2018.)
21. Cardinale Eugene Hyginus, *The Holy See and the International Order*, Gerrards Cross: C. Smythe, 1976.
22. Carulli Fumagalli Ombretta, *Concordats as Instruments for Implementing Freedom of Religion*, *Universal Rights in a World of Diversity. The Case of Religious Freedom*, Pontifical Academy of Social Sciences, Acta 17, 2012. Доступно на интернет адреси: www.pass.va/content/dam/scienze-sociali/pdf/acta17/acta17-fumagalli.pdf (приступљено 04.08.2018.)
23. Catholics for Choice, *The Catholic Church at the United Nations: Church or State?*, Washington, DC, 2013.
24. *CODEX CANONUM ECCLESIAE ORIENTALIUM*, A.A.S., vol. LXXXII (1990), n. 11, pp. 1061-1147. Доступно на интернет адреси: http://w2.vatican.va/content/john-paul-ii/la/apost_constitutions/documents/hf_jp-ii_apc_19901018_codex-can-eccl-orient-1.html#TITULUS_III (приступљено 25.07.2018.)
25. *CONCILIATION TREATY*, Lateran Pacts of 1929. Доступно на интернет адреси: <http://www.vaticanstate.va/content/dam/vaticanstate/documenti/leggi-e-decreti/Normative-Penali-e-Amministrative/LateranTreaty.pdf> (приступљено 25.07.2018.)
26. Congregation for the Doctrine of the Faith, *THE PRIMACY OF THE SUCCESSOR OF PETER IN THE MYSTERY OF THE CHURCH*, Joseph Card. Ratzinger, Доступно на интернет адреси: http://www.vatican.va/roman_curia/congregations/cfaith/documents/rc_con_cfaith_doc_19981031_primate-successore-pietro_en.html (приступљено 10.08.2018.)
27. Costigan Richard F, *State Appointment of Bishops*, *Journal of Church and State*, vol. 8, no. 1, 1966, pp. 82–96. Доступно на интернет адреси: JSTOR, www.jstor.org/stable/23913320 (приступљено 04.08.2018.)

28. *COSTITUZIONE DELLA REPUBBLICA ITALIANA 1947*. Доступно на интернет адреси: https://www.cortecostituzionale.it/documenti/download/pdf/Costituzione_della_Repubblica_italiana_ag2014.pdf (приступљено 30.07.2018.)
29. d'Onorio J., *Le Saint-Siège dans la communauté internationale*, *Revue générale de droit*, 28(4), 495 521.doi:10.7202/1035618ar. Доступно на интернет адреси: <https://www.erudit.org/en/journals/rgd/1997-v28-n4-rgd02410/1035618ar/> (приступљено 30.07.2018.)
30. Daphné Josselin, William Wallace, *Non-state Actors in World Politics*, PALGRAVE, 2001.
31. DECREE CONCERNING, THE PASTORAL OFFICE OF BISHOPS IN THE CHURCH, *CHRISTUS DOMINUS*, PROCLAIMED BY HIS HOLINESS, POPE PAUL VI ON OCTOBER 28, 1965. Доступно на интернет адреси: http://www.vatican.va/archive/hist_councils/ii_vatican_council/documents/vat-ii_decree_19651028_christus-dominus_en.html (приступљено 27.07.2018.)
32. *DILECTISSIMA NOBIS*, ENCYCLICAL OF POPE PIUS XI ON OPPRESSION OF THE CHURCH OF SPAIN TO THE EMINENT CARDINALS: FRANCISCO VIDAL Y BARRAQUER, ARCHBISHOPS OF TARRAGONA, EUSTAQUIO ILUNDAIN Y ESTEBAN, ARCHBISHOPS OF SIVILLE, AND THE OTHER ARCHBISHOPS AND BISHOPS AND ALL THE CLERGY AND PEOPLE OF SPAIN, 1933. Доступно на интернет адреси: http://w2.vatican.va/content/pius-xi/en/encyclicals/documents/hf_p-xi_enc_03061933_dilectissima-nobis.html (приступљено 04.08.2018.)
33. *DISCORSO DI PAOLO VI AL SACRO COLLEGIO*, Venerdì, 22 giugno 1973. Доступно на интернет адреси: https://w2.vatican.va/content/paul-vi/it/speeches/1973/june/documents/hf_p-vi_spe_19730622_sacro-collegio.html (приступљено 03.08.2018.)
34. *DISCOURS DU PAPE PIE XII AU CORPS DIPLOMATIQUE PRÈS LE SAINT-SIÈGE*, Mercredi 28 décembre 1949. Доступно на интернет адреси: https://w2.vatican.va/content/pius-xii/fr/speeches/1949/documents/hf_p-xii_spe_19491228_corpo-diplomatico.html (приступљено 05.08.2018.)
35. DOGMATIC CONSTITUTION ON THE CHURCH *LUMEN GENTIUM*, SOLEMNLY PROMULGATED BY HIS HOLINESS POPE PAUL VI, ON NOVEMBER 21, 1964. Доступно на интернет адреси: http://www.vatican.va/archive/hist_councils/ii_vatican_council/documents/vat-ii_const_19641121_lumen-gentium_en.html (приступљено 27.07.2018.)
36. Duffy Eamon, *Saint and Sinners: A history of the Popes*, fourth edition, Yale university press, New Haven and London.
37. Eberhardt C. Newman, *A SUMMARY OF CATHOLIC HISTORY, VOLUME II MODERN HISTORY*, B. HERDER BOOK CO., 1962.
38. Edwin Ryan, *Papal Concordats in Modern Times*, *The Catholic Historical Review*, vol. 16, no. 3, 1930, pp. 302–310. Доступно на интернет адреси: JSTOR, www.jstor.org/stable/25012775 (приступљено 04.08.2018.)
39. ENCICLICA *QUANTA CURA DEL SOMMO PONTEFICE PIO IX*. Доступно на интернет адреси: <http://w2.vatican.va/content/pius-ix/it/documents/encyclica-quanta-cura-8-decembris-1864.html> (приступљено 08.08.2018.)
40. ENCICLICA *UBI NOS*, DEL SOMMO PONTEFICE PIO IX, Dato a Roma, presso San Pietro, il 15 maggio 1871. Доступно на интернет адреси:

- <https://w2.vatican.va/content/pius-ix/it/documents/epistola-encyclica-ubi-nos-15-maii-1871.html>
(приступљено 26.07.2018.)
41. Etches Stephen, Преглед повијести цркве, превео Владимир Перковић, б. д.
42. Fernandez J. Vega, *THE LEGITIMACY OF THE PAPACY*, Politics and Religion Journal, [S.l.], v. 9, n. 1, pp. 85-108. Доступно на интернет адреси:
<https://www.politicsandreligionjournal.com/index.php/prj/article/view/41> (приступљено 26.07.2018.)
43. Ferrari Silvio, *The Fundamental Agreement between the Holy See and Israel and the Conventions Between States and the Church Since the Vatican II Council*, 47 Cath. U. L. Rev. 385 (1998). Доступно на интернет адреси:
<http://scholarship.law.edu/lawreview/vol47/iss2/5> (приступљено 04.08.2018.)
44. Fortin Denis, *Current Perspectives on Petrine Ministry and Papal Primacy*, Faculty Publications, 2003., Paper 12. Доступно на интернет адреси:
<http://digitalcommons.andrews.edu/theology-christian-philosophy-pubs/12> (приступљено 25.07.2018.)
45. FRANCIS ROONEY, *The Diplomacy of the Holy See in the Modern Era*, SEP 9 2013, E-INTERNATIONAL RELATIONS. Доступно на интернет адреси: <http://www.e-ir.info/2013/09/09/the-diplomacy-of-the-holy-see-in-the-modern-era/> (приступљено 01.08.2018.)
46. *FUNDAMENTAL AGREEMENT BETWEEN THE HOLY SEE AND THE STATE OF ISRAEL*, December 30, 1993. Доступно на интернет адреси: <http://www.mfa.gov.il/mfa/mfa-archive/1993/pages/fundamental%20agreement%20-%20israel-holy%20see.aspx> (приступљено 03.08.2018)
47. Fundamental Law of Vatican City State, 26.11.2000. Доступно на интернет адреси:
<http://www.vaticanstate.va/content/dam/vaticanstate/documenti/leggi-e-decreti/Normative-Penali-e-Amministrative/FundamentalLaw1.pdf> (приступљено 01.08.2018.)
48. Glazier Michael, Hellwig K. Monika, *Сувремена Католичка Енциклопедија: Р-Ж*, Марјан тисак, Сплит, 2005.
49. Gregory VII: *Dictatus Papae 1090.*: Internet History Sourcebooks Project, Paul Halsall, Medieval Sourcebook. Доступно на интернет адреси:
<https://sourcebooks.fordham.edu/source/g7-dictpap.asp> (приступљено 25.07.2018.)
50. H. De Riedmatten, *Presence du Saint-Siege dans les Organisations Internationales*, Concilium 58, 1970.
51. Horace F. Cumbo, *The Holy See and International Law*, The International Law Quarterly, vol. 2, no. 4, 1948, pp. 603–620. Доступно на интернет адреси: JSTOR, www.jstor.org/stable/762800 (приступљено 26.07.2018.)
52. Illing Robert F., *America and The Vatican*, History Publishing Company Pasisades, New York, 2011.
53. James Crawford, *The Creation of States in International Law*, Oxford University Press, 1979.
54. Jodok Troy, 'The Pope's own hand outstretched': *Holy See diplomacy as a hybrid mode of diplomatic agency*, The British Journal of Politics and International Relations.
55. Jodok Troy, Chong Alan, *A Universal Sacred Mission and the Universal Secular Organization: The Holy See and the United Nations*, Paper prepared for the conference "Does God Matter? Representing Religion in the European Union and the United States" Aston University, Birmingham, UK, 12-13 November 2010.
56. Juraj Andrassy, *Међународно право*, Накладни завод Хрватске, Загреб, 1949.

57. Kaiser Denis, *Leo the Great on the Supremacy of the Bishop of Rome*, Andrews University Seminary Student Journal: Vol. 1: No. 2, Article 7., 2015. Доступно на интернет адреси: <http://digitalcommons.andrews.edu/aussj/vol1/iss2/7> (приступљено 25.07.2018.)
58. Kottje Raymond, Moeller Bernd, *Екуменска Повијест Цркве 1: Стара и Источна црква*, Теолошки факултет „Матија Влацић Илирик“, Загреб, 2011.
59. Kottje Raymond, Moeller Bernd, *Екуменска Повијест Цркве 2*, Теолошки факултет „Матија Влацић Илирик“, Загреб, 2011.
60. Kottje Raymond, Moeller Bernd, *Екуменска Повијест Цркве 3: Нови вијек и модерно доба*, Теолошки факултет „Матија Влацић Илирик“, Загреб, 2011.
61. Kunz J., *The Status of the Holy See in International Law*, American Journal of International Law, 46(2), 308-314. doi:10.2307/2194067.
62. Lascelles Christopher, *Pontifex maximus: A short history of the popes*, Cruik Publishing, 2017.
63. *Legge delle Guarentigie 1871*. Доступно на интернет адреси: https://www.sba.unifi.it/upload/scienze/sociali/mostre/costruire_italia/legge_guarentigie.pdf (приступљено 27.07.2018.)
64. *Legge sul governo dello Stato della Città del Vaticano 2002*. Доступно на интернет адреси: <http://www.vaticanstate.va/content/dam/vaticanstate/documenti/leggi-e-decreti/Normative-Penali-e-Amministrative/LeggesulGoverno.pdf> (приступљено 01.08.2018.)
65. *Legge sulle fonti del diritto*. Доступно на интернет адреси: <http://www.vaticanstate.va/content/dam/vaticanstate/documenti/leggi-e-decreti/Normative-Penali-e-Amministrative/LeggesulGoverno.pdf> (приступљено 04.08.2018.)
66. Lottieri Carlo, *Vatican City as a Free Society: Legal Order and Political Theology*, University of Siena and Istituto Bruno Leoni. Доступно на интернет адреси: <http://austrian-library.s3.amazonaws.com/journals/scholar/lottieri2.pdf> (приступљено 05.08.2018.)
67. Lucien-Brun Jean, *Le Saint-Siège et les Institutions internationales*, In: *Annuaire français de droit international*, volume 10, 1964. pp. 536-542; doi : <https://doi.org/10.3406/afdi.1964.1773>. Доступно на интернет адреси: https://www.persee.fr/doc/afdi_0066-3085_1964_num_10_1_1773 (приступљено 03.08.2018.)
68. LUKE CAHILL, *The Realism of Holy See Foreign Policy*, FEB 27 2017, E-INTERNATIONAL RELATIONS, Доступно на интернет адреси: <http://www.e-ir.info/2017/02/27/the-realism-of-holy-see-foreign-policy/> (приступљено 01.08.2018.)
69. Manhattan Avro, *THE VATICAN IN WORLD POLITICS*, Gaer Associates, 1949.
70. Marchisio Sergio, *CORSO DI DIRITTO INTERNAZIONALE*, G. Giappichelli Editore, Torino, 2013.
71. Margiotta Broglio Francesco, *I concordati di Paolo VI*, In: *Paul VI et la modernité dans l'Église. Actes du colloque de Rome (2-4 juin 1983)* Rome : École Française de Rome, 1984. pp. 479-528. Доступно на интернет адреси: https://www.persee.fr/doc/efr_0000-0000_1984_act_72_1_2427 (приступљено 04.08.2018.)
72. McGrath E. Alister, *Увод у кришћанску теологију*, EX LIBRIS, Теолошки факултет Матија Влацић Илирик, Загреб.
73. McLarren K., Stahl B., *'Hybrid Actors' – Religion and the Shift towards a World Society*, Paper for the ECPR General Conference – First draft, ECPR – Université de Montréal, 26-29 June 2015. Доступно на интернет адреси:

- <https://ecpr.eu/Filestore/PaperProposal/3b824965-582e-4346-a682-0ff3fb7045ef.pdf> (приступљено 30.07.2018.)
74. Melady Patrick Thomas, *Велепосланикова прича: Сједињене америчке државе и Ватикан у свјетској политици*, Хрватска свеучилишна наклада, Хрватски институт за повијест, Загреб, 1997. Доступно на интернет адреси: http://www.cps.org.rs/Knjige/veleposlanikova_prica.pdf (приступљено 01.08.2018.)
75. MELNYK ROMAN, *PONTIFICAL LEGATION TO THE UNITED NATIONS*, A R T Y K U Ł Y, ROCZNIKI NAUK PRAWNYCH Tom XIX, numer 1 – 2009.
76. Mercier Jacques, *Повијест Ватикана*, БАРБАТ, Загреб, 2001.
77. Morss John R., *The International Legal Status of the Vatican/Holy See Complex*, Forthcoming, European Journal of International Law, 2015. Доступно на интернет адреси: <https://ssrn.com/abstract=2631895> (приступљено 28.07.2018.)
78. MSGR. LEO CUSHLEY, PERMANENT OBSERVER MISSION OF THE HOLY SEE TO THE UNITED NATIONS, NEW YORK, *A Light to the Nations: Vatican Diplomacy and Global Politics*, JOSEPH AND EDITH HABIGER ENDOWMENT FOR CATHOLIC STUDIES, Spring 2007 Habiger Lecture: February 26, 2007, Center for Catholic Studies, University of St. Thomas – St. Paul, MN. Доступно на интернет адреси: https://www.stthomas.edu/media/catholicstudies/center/habiger/misc/Cushley_Spring2007.pdf (приступљено 01.08.2018.)
79. Murphy X. Francis, *Vatican politics: Structure and Function*, World Politics, 1974., 26, pp 542-559 doi:10.2307/2010100.
80. Nahme E. Paul, *Law, Principle, and the Theologico-Political History of Sovereignty*, political theology, vol. 14, issue 4, 2013, 432-479, W. S. Maney & Son Ltd 2013.
81. NATIONS O. GILBERT, *Papal Sovereignty: The Government Within Our Government*, SECOND EDITION, The Standard Publishing Company, CINCINNATI, 1917.
82. *Note on the Diplomatic Relations of the Holy See*, 08.01.2018. Доступно на интернет адреси: <https://press.vatican.va/content/salastampa/en/bollettino/pubblico/2018/01/08/180108a.html> (приступљено 02.08.2018.)
83. PAOLO VI, LETTERA APOSTOLICA IN FORMA DI MOTU PROPRIO, *SOLLICITUDO OMNIUM ECCLESiarUM*, L'UFFICIO DEI RAPPRESENTANTI DEL PONTEFICE ROMANO. Доступно на интернет адреси: http://w2.vatican.va/content/paul-vi/it/motu_proprio/documents/hf_p-vi_motu_proprio_19690624_sollicitudo-omnium-ecclesiarum.html (приступљено 02.08.2018.)
84. *Pastor Aeternus* – догматска конституција о Христовој цркви (I ватикански сабор, IV. сјесница, 18. VII. 1870.) Доступно на интернет адреси: <http://crkvenidokumenti.blogspot.com/2008/11/pastor-aeternus-dogmatska-konstitucija.html> (приступљено 25.07.2018.)
85. PASTORAL CONSTITUTION ON THE CHURCH IN THE MODERN WORLD, *GAUDIUM ET SPES*, PROMULGATED BY HIS HOLINESS, POPE PAUL VI ON DECEMBER 7, 1965. Доступно на интернет адреси: http://www.vatican.va/archive/hist_councils/ii_vatican_council/documents/vat-ii_const_19651207_gaudium-et-spes_en.html (приступљено 01.08.2018.)

86. Picardi Nicola, *Alle origini della giurisdizione vaticana*, Historia et ius, rivista di storia giuridica dell'età medievale e moderna, www.historiaetius.eu - n. 1/2012 - paper 3.
87. Pollard F. John, *The Vatican and Italian Fascism, 1929-32: A Study in Conflict*, Cambridge University Press, 2005.
88. Ragazzi Maurizio, *Concordats Today: From the Second Vatican Council to John Paul II*, Journal of Markets & Morality, Volume 12, Number 1 (Spring 2009): 113–151.
89. RATHOD P.B., *INTERNATIONAL LAW (Theory and Practice)*, Commonwealth Publishers, New Delhi, 2008.
90. Resolution 58/314 Participation of the Holy See in the work of the United Nations, adopted by the General Assembly on 1 July 2003. Доступно на интернет адреси: http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/58/314 (приступљено 03.08.2018.)
91. Rieck E. Christian, Niebuhr Dorothee, *MICROSTATE AND SUPERPOWER: THE VATICAN IN INTERNATIONAL POLITICS*, KAS INTERNATIONAL REPORTS 10|2015.
92. Rooney Francis, *The global Vatican*, A Sheed & Ward book, Published by Rowman & Littlefield, USA.
93. Ryngaert Cedric, *The Legal Status of the Holy See*, Goettingen Journal of International Law 3 (2011) 3, 829-859.
94. Shaw N. Malcolm, *International law (Sixth edition)*, Cambridge University Press, Cambridge, 2008.
95. Smouts C. M., Vennesson P., Battistella D., *Dictionnaire des relations internationales*, Dalloz, Paris, 2003.
96. Sordano Angelo, *The Holy See's Presence in International Affairs*, Seton Hall Journal of Diplomacy and International Relations, Winter/Spring 2001. Доступно на интернет адреси: <http://collegeseminary.shu.edu/offices/upload/sodano.pdf> (приступљено 22.07.2018.)
97. STRAND A. KENNETH, *PETER AND PAUL IN RELATIONSHIP TO THE EPISCOPAL SUCCESSION IN THE CHURCH AT ROME*, Andrews University Seminary Studies, Autumn 1992., No.3,217-232.
98. *The Concordat of Worms 1122*, Internet History Sourcebooks Project, Medieval Sourcebook. Доступно на интернет адреси: <https://sourcebooks.fordham.edu/source/worms1.asp> (приступљено 30.07.2018.)
99. Troy Jodok, *The Catholic Church and International Relations*, Oxford Handbooks Online, April 2016. Доступно на интернет адреси: <https://ssrn.com/abstract=2627477> (приступљено 30.07.2018.)
100. VISIT OF HIS HOLINESS POPE PAUL VI TO THE UNITED NATIONS, ADDRESS OF THE HOLY FATHER PAUL VI TO THE UNITED NATIONS ORGANIZATION, Monday, 4 October 1965. Доступно на интернет адреси: https://w2.vatican.va/content/paul-vi/en/speeches/1965/documents/hf_p-vi_spe_19651004_united-nations.html (приступљено 01.08.2018.)
101. Wenzel Knut, *Mala Povijest Drugog atikanског концила*, Кршћанска садашњост, Загреб, 2008.

102. Wright Herbert, *The Status of the Vatican City*, The American Journal of International Law, vol. 38, no. 3, 1944, pp. 452–457. Доступно на интернет адреси: JSTOR, www.jstor.org/stable/2192386 (приступљено 01.08.2018.)
103. Young E. Stephen, Shea Alison, *Separating State from Church: Researching the Legal System of the Vatican City State*, 99 L. LIBR. J. 589 (2007). Доступно на интернет адреси: <https://scholarship.law.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1781&context=scholar> (приступљено 05.08.2018.)
104. Аврамов Смиља, *Opus Dei: нови крсташки поход Ватикана*, Ветерник, 2000.
105. Аврамов Смиља, Крећа Миленко, *Међународно јавно право*, Савремена администрација, Београд, 2001.
106. Аврамовић Сима, *Прилози настанку државно-црквеног права у Србији*, Службени гласник, Београд, 2007.
107. Анчић Н. Анте, *Како данас читати и разумјети Други ватикански сабор*, Богословска смотра, вол. 75, бр. 3, 2005, стр. 667-686.
108. Бартош Милан, *Међународно јавно право I књига*, Култура, Београд, 1954.
109. Берковић Данијел, *Црква и Библија у контексту корелативних односа власти и ауторитета*, КАИРОС-Еванђеоски теолошки часопис / Годиште I (2007), бр. 1, стр. 91-114.
110. Библија, *Стари и Нови Завјет*. Доступно на интернет адреси: <http://biblija.ks.hr/knjiga.aspx?g=50>
111. Бранимир М. Јанковић, *Дипломатски систем*, Београд, 1988.
112. Браун Питер, *Успон хришћанства на Западу*, ЦЈИО, Београд, 2010.
113. Валковић Маријан, *Социјални наук цркве и социјална питања*, Католички богословски факултет, Загреб, 1993. Доступно на интернет адреси: file:///C:/Users/User/Downloads/OJS_file.pdf (приступљено 02.08.2018.)
114. Видаковић Томислав, *Утицај Константинова „обраћења“ на раст друштвеног положаја бискупа: која страна се више окористила?*, Кршћански центар „Ријеч живота“, Загреб, 2008., UDK: 261.7:262.5.
115. Вукадиновић Радован, *Различите концепције европске неутралности*, Међународни односи, Политичка мисао, Вол XXIII (1986). Но. 4. стр. 99-113. Доступно на интернет адреси: file:///C:/Users/User/Downloads/politicka_misao_1986_4_99_113.pdf (приступљено 01.08.2018.)
116. Вукићевић Борис, *Организација дипломатије Свете столице*, Чигоја, Београд, 2011.
117. Вукићевић Борис, *Света Столица и цивилизацијско посредовање Истока и Запада*, Социолошка луча V/1 2011.
118. Габријел Монтавло, *»Конвенционални« односи између Цркве и Државе: Света Столица, Католичка црква и Држава Ватикан у међународном поретку (Предавање одржано полазницима Дипломатске академије 18. просинца 1996)*, Зборник Дипломатске академије, Год. 2/1997. бр. 1., Загреб, 1997.
119. Гарден Нанон, Олореншо Робер, *LAROUSSE Мали рјечник симбола*, Лагуна, Београд, 2011.
120. Герхард Роберс, *Држава и црква у Европској унији*, ПБФ, Београд, 2012.

121. Дашић Ђ. Давид, *Дипломатија-економска мултилатерала и билатерала*, Универзитет Браћа Карић, Београд, 2003.
122. Дашић Ђ. Давид, *Историја дипломатије: еволуција дипломатског метода у политичкој историји*, Београд, 2015.
123. Деган Ђ. Владимир, *Међународно право*, Школска књига, Загреб, 2011.
124. Деган Ђ. Владимир, *Начело суверене једнакости држава у прошлости, садашњости и будућности*, Политичка мисао, Вол. XXXIX, (2002.), бр. 2, стр. 123–132.
125. Декрет о сакраменту светог реда (Тридентски сабор, XXIII. сједница, 15. VII. 1563.) Доступно на интернет адреси: <http://crkvenidokumenti.blogspot.com/2008/12/dekret-o-sakramentu-svetog-reda.html> (приступљено 03.08.2018.)
126. Делимо Жан, *Католицизам између Лутера и Волтера*, Издавачки центар Цетиње, Цетиње, 1993.
127. Димитријевић В., Рачић О., *Међународне организације (пето издање)*, Службени Гласник, Београд, 1988.
128. Димитријевић В., Стојановић Р., *Међународни односи*, Службени Лист СРЈ, Београд, 1996.
129. Димитријевић В., Стојановић Р., *Основи теорије међународних односа*, Службени лист СФРЈ, Београд, 1977.
130. Драгошевић Срећко, *Први ватикански сабор (уз стогодишњицу)*, Црква у свијету, вол. 5, бр. 1, 1970, стр. 54-64.
131. Ђорђевић Стефан, *Увод у међународно право*, Службени гласник, Београд, 2007.
132. Енциклика *QUADRAGESIMO ANNO*. Доступно на интернет адреси: http://w2.vatican.va/content/pius-xi/en/encyclicals/documents/hf_p-xi_enc_19310515_quadragesimo-anno.html (приступљено 02.08.2018.)
133. Етеровић Никола, *Уговори између Свете Столице и Републике Хрватске*, Црква у свијету, вол. 32, бр. 2, 1997, стр. 181-186. Доступно на интернет адреси: <https://hrcak.srce.hr/51451> (приступљено 04.08.2018.)
134. *Законик канонског права 1983*, Glas Koncila, Zagreb, 1996.
135. Иблер Владимир, *Рјечник међународног јавног права*, Информатор, Загреб, 1987.
136. Иванчић Томислав, *Исус из Назарета - новијесна особа*, IV проширено издање, Теовизија, Загреб, 2008.
137. Икић Нико, *Comminio и Successio у теологији Петрове службе*, *Diacovensia* 22(2014.)2.
138. Икић Нико, *Је ли примат доиста библијски утемељен? Поглед из новије католичке екуменске перспективе*, *Diacovensia* 21(2013.).
139. Икић Нико, *ОДНОС АУТОРИТЕТА ПРИМАТА И ЕПИСКОПАТА, ТЕОЛОШКИ ПОГЛЕД У СВЈЕТЛУ ДРУГОГА ВАТИКАНСКОГ КОНЦИЛА И ДОПРИНОСА НЕКИХ ТЕОЛОГА*, *Богословска смотра*, 83 (2013.) 2, 263 –286.
140. Икић Нико, *ПЕТРОВА СЛУЖБА У КАТОЛИЧКО-ПРАВОСЛАВНОЈ РЕЛАЦИЈИ: Може ли Равенски документ бити темељ теолошког зближавања?*, *Црква у свијету*, 48 (2013), бр. 2, 143-168.

141. Икић Нико, *РАЗВОЈ СВИЈЕСТИ ПАПИНСКОГ ПРИМАТА I.: ПОВИЈЕСНО-ТЕОЛОШКИ ПОГЛЕД НА ПРВО ТИСУЋЉЕЋЕ*, Богословска смотра, 84 (2014.) 2, стр. 303-325.
142. Икић Нико, *Развој свијести папинског примата II. Повијесно -теолошки поглед на друго тисућљеће*, Богословска смотра, 84 (2014.) 4, 805–827.
143. Илић Михаило, *Опита разматрања о Друштву народа и његовом праву*, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд, 1996.
144. Јакулј Иван, *Канонско-литургијски прописи о палију у Кодексу канонског права из 1917., motu proprio cleri sanctitati и литургијским књигама*, Црква у свијету, 39 (2004), бр. 1, 95-132., Сплит, 2004.
145. Јакулј Иван, *Правни положај Католичке цркве у Републици Хрватској: од тоталитаризма до демократије*, Црква у свијету, вол. 50, бр. 3, 2015, стр. 478-513. Доступно на интернет адреси: <https://hrcak.srce.hr/147640> (приступљено 04.08.2018.)
146. Јанев Игор, Перић Д. Миодраг, ДИПЛОМАТИЈА, Институт за политичке студије, Београд.
147. Јефтић Мирољуб, *Политикологија религије*, Центар за проучавање религије и вјерску толеранцију, Београд, 2009.
148. Јузеф Келер, *Религија и култура*, Радничка штампа, Београд, 1981.
149. Каспер Валтер, *Не постоје два Христа: бесједе и предавања*, Београдска Надбискупија, Трећи миленијум, Београд, 2004.
150. Каспер Валтер, *Трајно значење другог ватиканског сабора за Цркву*, Предавање пред члановима теолошког симпозијума у поводу концилског јубилеја, 25. листопада 1995. у Сплиту.
151. Кинцлер Клаус, *Вјерски фундаментализам: Хришћанство-јудаизам-ислам*, Клио, Београд, 2002.
152. Ковачић Славко, *Кришћанство и црква у старом и средњем вијеку*, Вербум, Сплит, 2004.
153. Коларић Јурај, *Однос власти и каризме кроз повијест*, Богословска смотра, Вол.59 Но.1-2, 1989.
154. Колинс Патрик, *Реформација: кратка повијест*, Алфа, Загреб, 2008.
155. *Конвенција о дипломатским односима 1961. године*. Доступно на интернет адреси: http://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/conventions/9_1_1961.pdf (приступљено 28.07.2018.)
156. *Конвенције о уговорном праву из 1969. године*. Доступна на интернет адреси: http://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/conventions/1_1_1969.pdf (приступљено 28.07.2018.)
157. Костић Н. Станиша, *Међународни односи и Међународно право*, Школска књига, Загреб, 1966.
158. Крећа М., Милисављевић Б., *Међународно право представљања (дипломатско и конзуларно право)*, Београд, 2016.
159. Крећа Миленко, *Међународно јавно право (седмо издање)*, Београд, 2014.
160. Кривокапић Борис, *Појам међународног права*, Страни правни живот 1/2009.
161. Кристофер Патриц, *Енциклопедија нових религија (Нове религије, секте и алтернативни духовни покрети)*, Накнада Љевак, Загреб, 2005.

162. Куречић Петар, *Проблематика дефинисања малих држава*, Хрватски географски гласник 74/2, 89 – 112(2012), УДК 911.3:32.
163. Линг Тревор, *Историја религије Истока и Запада*, Српска књижевна задруга, Београд, 1990.
164. Линч Х. Џозеф, *Историја средњовјековне цркве*, ЦЛНО, Београд, 1999.
165. Лукић Славко, *Уставно право: Збирка текстова*, Подгорица.
166. Мајендорф, Смеман, и др., *Примат Апостола Петра - Становиште Православне Цркве*, Каленић, Крагујевац, 1989.
167. Мајнарић Иван, *»РУКА И ОКО ГОСПОДИНА ПАПЕ« – ПАПИНСКИ ЛЕГАТИ У ДРУГОЈ ПОЛОВИНИ XII. СТОЉЕЋА*, *Croatica Christiana periodica*, вол. 30, бр. 57, Загреб, 2006.
168. Манго Сирил, *Историја Византије*, Дерета, Београд, 2011.
169. Марковић Милан, *Положај Ватикана, односно папе и Католичке цркве у међународном праву*, ЈРМП, 1956., бр. 2.
170. Машкин А. Н., *Повијест Старог Рима*, б. д.
171. Медвед Марко, *Католици и политика: од Syllabusа Пија IX. до Другог ватиканског концила*, Ријечки теолошки часопис, год. 21 (2013), бр. 2.
172. Мекнамерс Џон, *Оксфордска историја Хришћанства I*, Клио, Београд, 2004.
173. Министарство вањских и европских послова Републике Хрватске, *Света Столица и Република Хрватска: Двадесет година дипломатских односа (1992. – 2012.)*, Зборник радова судионика конференције одржане у поводу 20. обљетнице успоставе дипломатских односа између Свете Столице и Републике Хрватске, 29. листопада 2012, Љетниковац Пија IV. Град Ватикан, 1. издање, Загреб, 2014.
174. Митић М., Ђорђевић С., *Дипломатско и конзуларно право (друго издање)*, Београд, 2007.
175. Мишчин Данијел, *Темељи дипломатије Свете Столице*, Министарство вањских послова и европских интеграција Републике Хрватске, Филозофски факултет Друшбе Исусове, Загреб, 2006.
176. Монтавло Габријел, *Света Столица и Свијет: кратка повијет папинске дипломатије (Предавање одржано полазницима Дипломатске академије и дјелатницима Министарства вањских послова РХ 19. просинца 1996)*, Зборник Дипломатске академије, Год. 2/1997. бр. 1., Загреб, 1997.
177. Моро Душан, *СВЕТОПИСАМСКО УТЕМЕЉЕЊЕ И РАЗВОЈНА ЛИНИЈА ПЕТРОВЕ И ПАПИНСКЕ СЛУЖБЕ ЈЕДИНСТВА*, *Служба Божја* 45 (2005.), бр. 1., стр. 35-62.
178. Моро Душан, *Ход екуменизма у XX. стољећу: Конференције 'Вјере и устројства', протагонисти и потешкоће*, Библиотека "Служба Божје", Књига 60., Сплит, 2009.
179. Немет Ладислав, *Црква и дијалог са сувременим свијетом – једанпут другачије*, *Обновљени живот*, (56) 2 (2001) стр. 207-217, стр. 214.

180. Нуић Б. Виктор, *Опће право католичке цркве: приручник уз нови законик канонског права*, Кршћанска садашњост, Загреб, 1985., стр. 129.
181. Одал М. Чарлс, *Константин и хришћанско царство*, Завод за уџбенике, Београд, 2013.
182. Острогорски Георгије, *Историја Византије*, Просвета, Београд.
183. Павић Јурај, *ДОКТРИНАРНЕ РАЗЛИКЕ ИЗМЕЂУ РИМОКАТОЛИКА И ПРАВОСЛАВАЦА*, Друго непромијењено издање, Загреб, 1986.
184. Повеље ОУН. Доступно на интернет адреси: <http://www.un.org/en/charter-united-nations/> (приступљено 26.07.2018.)
185. Поповић Јевсевије, *Општа црквена историја: књига I*, Прометеј, Нови Сад, 19954.
186. *Правни лексикон*, Друго измијењено и допуњено издање, Савремена Администрација, Београд, 1970.
187. Рајовић Милош, *Мастер рад: Унутрашњи органи за одржавање међународних односа, с посебним освртом на Црну Гору*, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд, 2017.
188. Ракић М. Бранко, *Остваривање мира преко међународног организовања интегрисања држава*, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд, 2009.
189. Рацингер Јозеф, *Бог и свијет: Вјера и живот у нашем времену*, Мозаик књига, Загреб, 2003., стр. 317.
190. Риз Лакроа Ани, *Ватикан, Европа и Рајх: од Првог свјетског рата до хладног рата*, Службени гласник, Београд, 2006.
191. *Седам стубова премудрости: Историја васељенских сабора*, друго издање, Неаника, Београд, 2004.
192. Симић М., Ђорђевић С., Матић Д., *Увод у право*, Правни факултет Универзитета у Крагујевцу, 2009.
193. Слободан Јовановић, *О држави – основи једне правне теорије*, Издавачка књижарница Геце Кона, Београд, 1922.
194. Тасић Ђорђе, *Међународна правна свијест*, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд, 2002.
195. Фајфрић Жељко, *Историја крсташких ратова*, Сремска Митровица, 2006.
196. Фир Ле Луј, *Међународно јавно право*, Издавачка књижарница Геце Кона, Београд, 1934.
197. Франзен Аугуст, *Преглед повијести цркве*, Кршћанска садашњост, Загреб, 1988.
198. Фучек Иван, *PAENITENTIARIA APOSTOLICA Унутрашње Судиште Цркве*, Качић, Сплит, 2009.-2011., 41-43.
199. Хорват М., *Римско право*, Правни факултет, Загреб, 2007.
200. Цврље Вјекослав, *Ватикан у Сувременом свијету*, Школска књига, Загреб, 1980.

201. Цврље Вјекослав, *Ватиканска дипломација*, Школска књига, Кршћанска Садашњост, Загреб, 1992.
202. Цврље Вјекослав, *Уговори између Свете Столице и Републике Хрватске (Предавање одржано полазницима Дипломатске академије и дјелатницима Министарства вањских послова РХ 19. просинца 1996)*, Зборник Дипломатске академије, Год. 2/1997. бр. 1., Загреб, 1997.
203. Чегата Чедомир, *За Цркву; За Папу! Против модернизма и контестације!*, Чланци и Расправе, Ђаково, 1975.

Интернет сајтови:

- <http://w2.vatican.va/content/vatican/en.html>
- <http://www.newadvent.org/>
- <http://www.un.org/en/index.html>
- <http://www.vaticanstate.va/content/vaticanstate/en.html>
- <https://hrcak.srce.hr/>
- <https://www.caritas.org/who-we-are/>
- <https://www.jstor.org/>
- <https://www.osce.org/whatistheosce>
- <https://www.politicsandreligionjournal.com/index.php/prj>